

ESKİ İZMİR MAHALLELERİ (ETİLER)

Firkat, Revnak, Ziba, Rana, Meserret, Bedava
adlı sokaklar neden bu kadar yalnız ve hüzünlü...

İZMİR'İN TARİHİ BANKALARI NASIL 'TARİH' OLDU?

İzmirli-Egeli bankaların çoğu 1980'li yıllara
kadar küçük ölçekli ve yöresel bankacılık
yaparak ayakta kaldı.

ORHAN KEMAL'İN ROMANLARINDA İZMİR

"O şimdi nerde mi?
Kim bilir? 'Küçük Adam'lara mahsus
çileli bir hayatı sürerek, belki İzmir'de,
belki İstanbul'da, belki de Van'da..."

İKİÇEŞMELİK'İN ÇEŞMELERİ

Yolun genişletilmesi ve yokuşun eğiminin
azaltılması çalışmalarında ilk çeşme bir hayli
yukarıda kaldığı için, hemen altına ikinci bir
çeşme daha yapılmış ve benzerine çok güç
rastlanır ilginç bir görünüm oluşmuştur.

KNK

SONBAHAR 2016 / 29

KONAK BELEDİYESİ ADINA SAHİBİ

Sema PEKDAŞ
Konak Belediye Başkanı

YAYIN KOORDİNATÖRÜ

Işık TEOMAN
(Sorumlu Yazı İşleri Müdürü)

YAYIN DANIŞMANLARI

Ozan YAYMAN - Fırat SOYLU

HUKUK DANIŞMANI

Mine GENÇ

KNK GÖRSEL

Reha ALAN

KÜLTÜR SANAT

M. Salim ÇETİN

HALKLA İLİŞKİLER

Emine KALABALIK

KATKIDA BULUNANLAR

Gökhan AKÇURA - Yaşar AKSOY
Tufan ATAKIŞI - Orhan BEŞİKÇİ
Muzaffer CELLEK - Hürol DAĞDELEN
Lütfü DAĞTAŞ - Sinan DOĞAN
Hüseyin ERCİYAS - Saadet ERCİYAS
Gürkan ERTAÇ - Tayfur GÖÇMENOĞLU
Oktay GÖKDEMİR - Mehmet GÜLÜMSER
Ahmet GÜREL - Teodora HACUDİ
Atilla KÖPRÜLÜOĞLU - Nalan KOLAĞASI İMRE
Sancar MARUFLU - Başak OCAK
Uğur ORAL - Metin ÖZER
Neslihan PERŞEMBE - Umur SÖNMEZDAĞ
Ayşe TEOMAN - Başak OCAK
Uğur ORAL - Atilla ÖZDEMİR
Aygül UÇAR - Hüdai ÜLKER
Yaşar ÜRÜK - Mazlum VESEK
Burcu YAPRAK - Okan YÜKSEL

EDİTÖR

Ayşe TEOMAN

GRAFİK

Murat DİRLİK

Kapak fotoğrafı

Yaşar ÜRÜK

BASKI TARİHİ

EKİM 2016

YÖNETİM YERİ

İzmir Konak Belediyesi
Dokuz Eylül Meydanı No:6 **Basmane/İZMİR**

Tel: +90 (232) 484 53 00/1590

İnternet: www.konak.bel.tr

BASILDIĞI YER: İHLAS GAZETECİLİK A.Ş.

Tel: +90 (212) 454 30 00

YAYIN TÜRÜ

Yerel-Sürelî-Üç ayda bir yayımlanır, para ile satılmaz.

Yayımlanan yazıların sorumluluğu yazarlara aittir.

Fotoğraf: Işık TEOMAN

Merhaba,

Dile gelen sözcükler olduğumuzu her fırsatta yineliyoruz. Dile gelende haksızlıklara karşı duruş, dayanışma, değerlerimize bağlılık ve bizi biz yapan şehrimize tutkuyla düşkünlük var... Dile geldiğimiz zeminlerden saydığımız dergimiz KNK'nın sonbahar sayısı, bizler ile şehrimizin kültür hayatı arasındaki yeni bir perçindir...

Tarihin biriktirdiği zenginlik olarak adlandırdığımız Konak'ın yarattığı ve yaşattığı değerleri kayıt altına aldığımız dergimiz için, emek veren kalem sahiplerine de ayrıca teşekkürü bir borç bilirim. Şehrimizin kültürünü el birliğiyle sahipleniyor olmak her birimiz için ayrı bir övünç kaynağıdır.

Bu sayımızda Orhan Kemal'in, romanlarında İzmir üzerine geçen imgeleri bulacağınız konumuzun fazlasıyla ilgi çekeceğine inanıyorum. Ayrıca benzer içerikli metinlere, zaman içerisinde yenilerinin ekleneceğinin haberini vermek isterim. Buna ilişkin süreç başladı bile... Kısa zaman önce Karataş'ta, şehrimin kültür hayatına kattığımız ve Tarık Dursun K. Yazar Evi'nin konukları çoğalıyor. Evimizin ilk konuğu olan Cihat Duman şehrimiz üzerine izlenimlerini dergimizin güz sayısında kaleme aldı. İnanıyoruz ki bu metinler çoğalacak ve zengin bir İzmir kitaplığı ortaya çıkacaktır.

Cahit Duman'ın, İzmir üzerine, "İnsanlar yavaş yürüyordu ve yüzlerinde gerginlikten eser bile yoktu. İstisna bile diyebileceğim bir yüz görmedim kendisini telaşa kiralamış" diyen satırlarına biz de şu eklemeyi yapalım istiyoruz:

Evet yavaş yavaş acele ediyoruz. İşimiz çok... Yolumuz uzun... Ve bu yolda soluğumuz kesil-

meyecekse, kadim şehrimizin bize bıraktığı mirastır yol gösterenimiz.

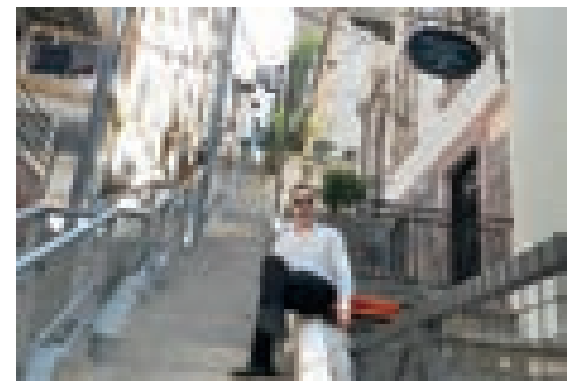
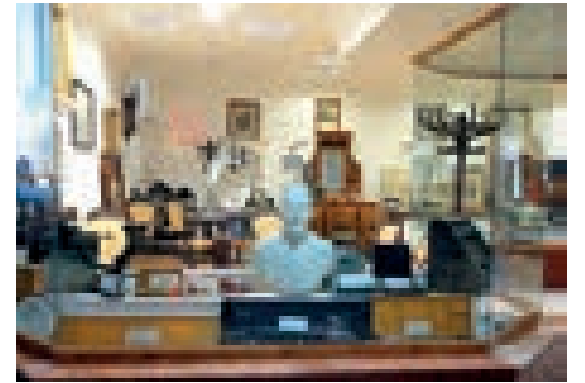
Tarihin imbiğinden süzülerek bugünlere gelen ve biriktiği yerde nice zenginlik barındıran Konak'ın olmaz ise olmaz mahalle kültürü de dergimizin sayfalarına yansıyor. Bu sayımızda Etiler Mahallesi'ni konu ediniyoruz. Şehrimizin değerlerinden birisidir, mahalle kavramı. Yaşı kaç olursa olsun hemen her İzmirli'nin dilindedir, "Mahalle arkadaşım" deyişi. Mahallelerimizi sahiplenmemiz biraz da bundandır. Biliyoruz ki hatıralar masumdur ve o naiflikte yaşıyoruz işte biz şehrimizde, birbirimizi...

Bizlerde en derin izi bırakan Mustafa Kemal Atatürk'ün şehrimizdeki hatıralarını sahiplenmeyi sürdürüyoruz. Mustafa Kemal'in, İzmir'deki yemek sofralarına kulak kesileceğiz bu ay. Sembollerimizden olan ve buluşma noktası saydığımız, 'Gazi Heykeli'nin öyküsü de derlenen bir başka konu başlığımız.

Sadece spor dünyasına değil, zarafet halkasına da anlam katan Damlacıklı Metin Oktay anısına yaptırdığımız heykel, şehrimizin yeni simgelerinden birisi olmaya hazırlanırken, Damlacıklı bir başka zarafet ve spor insanı Bülent Budanın öyküsü de bizlerle oluyor bu KNK'da.

Tarihiyle zengin, kadim şehrimizin topraklarında büyülü bir tüneli aşıp zamana usulca dokunduğunuzu hissedeceğiniz dergimizin bu sayısında yer alan birbirinden ilgi çekici konuların, kültür hayatımıza zenginlikler katacağına inançla, sevgilerimi sunuyorum.

Sema PEKDAŞ / Konak Belediye Başkanı

Alsancak sokakları

6

İkiçeşmelik'in çeşmeleri

12

Gazi Heykeli

16

İzmir Gureba-i Müslimin Hastanesi

22

Müze olmayı bekliyor

38

İzmir'in tarihi bankaları nasıl tarih oldu

42

İzmir'in en sevdiğim yanı Ankara olmayışı

50

Bordrolu eşekler

54

Halk Eczanesi

64

Orhan Kemal'in romanlarında İzmir

70

İzmir'in örnek kıdemli vatandaşları

26

**İzmir'deki
Afrikalı Türkler**

32

Etiler Mahallesi

36

**Symrna Avrupa
Bilimler Enstitüsü**

44

İzmir'de eğlenmenin şifreleri

56

**Ata'nın
İzmir
yemekleri**

58

**İzmir'de
İskoçya
Kilisesi'nin
sağlık
hizmeti**

74

Bir futbol bilgesi Bülent Buda

**Sihirbaz
Macarlar**

74

İkiçeşmelik'in ÇEŞMELERİ

Yolun genişletilmesi ve yokuşun eğiminin azaltılması çalışmalarında ilk çeşme bir hayli yukarıda kaldığı için, hemen altına ikinci bir çeşme daha yapılmış ve benzerine çok güç rastlanır ilginç bir görünüm oluşmuştur.

■ Yaşar ÜRÜK

Biraz da dünyada eşi olmamasını düşünerek uzun zamandır İzmir'in kadim semtlerinden olan İkiçeşmelik'i yazmayı düşünüyordum ki Konak Belediyesi'nin çeşmelerle ilgili yenileme bilgisi geldi. Uzun zamandır bu çeşmeler ve semte verilen adla ilgili, birçok İzmirli'nin de dilinde olan bazı bilgileri sorgulamak ihtiyacı hissediyordum. Bu yazı, konuya daha geniş perspektiften bakmama da neden oldu.

İzmir'deki yer adlarının nereden geldiğini merak eden çoğu kişi için bu semt adını 'İki Çeşme' olarak adlandırılan üst üste iki sokak çeşmesinden alır. Şehrin önemli bir semtine adı verilen üst üste çeşmeler ise Mezarlıkbaşı'ndan Eşrefpaşa yönüne giden

Eşrefpaşa Caddesi'nin yokuş bölümünün bittiği noktaya çok yakın bir yerdedir. Yolun genişletilmesi ve yokuşun eğiminin azaltılması çalışmalarında ilk çeşme bir hayli yukarıda kaldığı için, hemen altına ikinci bir çeşme daha yapılmış ve benzerine çok güç rastlanır ilginç bir görünüm oluşmuştur.

Ancak gerçek acaba böyle mi? Her ne kadar orada tanıma uyan iki çeşme var ise de semtin adını bu çeşmeler mi veriyor?

Her şeyden önce İkiçeşmelik semti merkezli bölge tarih içinden gelen, hazine değerinde müthiş bir dokuya sahiptir. Bu nedenle anlatılması sayfalara sığmaz bir bölgedir. İkiçeşmelik semtinin günümüzde can damarı hiç kuşkusuz, İzmirli'nin büyük çoğunluğunun İkiçeşmelik Caddesi adıyla andıkları, doğru adıyla Eşrefpaşa Caddesi'dir. Çankaya semtinde, devamı olduğu Gaziosmanpaşa

Bulvarı ile Yağhaneler semtinde Yeşillik Caddesi'ni birleştiren bu yolun önemli bölümü, adını taşıdığı Belediye Başkanı Eşref Paşa tarafından açtırılır ve daha sonra 1913 - 1917 yılları arasında İzmir Valiliği yapan Rahmi Bey zamanında tamamlanır. Ancak şehrin gittikçe gelişmesi sonucu bu haliyle trafik açısından oldukça sorunlu olan arterin darlık yaratan, Saray Sineması ile İkiçeşmelik Camii arasındaki 650 metrelik kısımdaki 201 ev ve 280 dükkan, 1962 yılı Kasım ayı ile 1963 yılı Haziran ayı arasında yıkılarak Varyant'ın taşıt yükü hafifletilir ve Aydın yönünden gelen motorlu taşıtların Santral Garaj ve Gar'ın bulunduğu Basmane semtine ulaşması kolaylaştırılır. Aslında Eşrefpaşa Caddesi adı, bu caddeden önce Cumhuriyet'in ilk yıllarında, Beştepeliler semtini Eşrefpaşa semtine ulaştıran yol olan günümüzün 565. ve 643. sokakları için kullanılmaktadır.

XX. yüzyıl başındaki çalışmalarda, günümüzdeki Cici Park ile hemen alt tarafında yer alan ve Hasan Sağlam Öğretmenevi'nin bulunduğu alanda var olan ve şehirdeki Müslüman mezarlıklarından en büyüğü olan Ulu Mezarlık da kaldırılmıştır. Bu mezarlık içinden geçen ve Bayramyeri'ni, İkiçeşmelik semtine bağlayan dar yolun adı ise o dönemlerde Uluyol olarak söylenmiştir.

Günümüzde caddenin Bayramyeri girişinde yer alan ve 1986 yılında yapılan köprülü kavşak şehirdeki benzerlerinin ilkidir. Bu kavşakta Birleşmiş Milletler Caddesi ile Eşrefpaşa Caddesi'nin Yağhaneler'e doğru olan bölümü köprü üstünden, İnönü Caddesi ile Eşrefpaşa Caddesi'nin İkiçeşmelik'e doğru olan bölümü de köprü altından birleşmektedir. Yeri gelmişken bölgeyi Konak semtine bağlayan ve Varyant adıyla anılan Birleşmiş Milletler Caddesi'nden de söz etmek isterim. 1030 metre uzunluğundaki bu yol, 1951 yılında, İzmirli'nin "Efe Rauf" adını verdikleri Rauf Onursal'ın Belediye Başkanlığı sırasında, iki aşamada yaptırılır. Bu sayede Küçük ve Büyük Menderes yöresinden gelen araçlar, İkiçeşmelik yolunu kullanmadan merkeze ulaşmak olanağını bulurlar. 'Varyant' sözcüğü bir yol formunun tanımlamasıdır. 'Alternatif yol' anlamındadır. İzmir belediyesi yolun yapımı başladığında, "Değirmendağ'a varyant yol yapıyoruz" şeklinde ilanlar ya da haberler yayımlandığından daha yol başlamadan 'Varyant' sözcüğü halkın aklında yer eder. Yol tamamlandığında ise Türkiye Birleşmiş Milletler'e yeni üye olarak kabul edildiğinden, caddeye de bu ad verilir. Yapılmasından önce aynı yerde bulunan ham yolun 'Tepealtı Caddesi'

İkiçeşmelik Camii; Eşrefpaşa Caddesi cephesi

adı ile anıldığı yolda 'Varyant' sözcüğü de halk ağzında daha kısa ve kolay söylenen bir sözcük olduğu için yaşamaya devam eder. Bu yol aynı zamanda ülkemizin 'vi-yadüklü geçiş' kullanılan ilk yoludur.

İkiçeşmelik bölgesinin şah damarı durumundaki Eşrefpaşa Caddesi üzerinde sözü edilmesi gerekli çok sayıda yapı bulunmaktadır. Bunların hiç kuşkusuz en önemlileri Osmanlı döneminden kalma camilerdir. Bu camilerin günümüze ulaşanları içinde en önemli iki tanesinden biri 'İkiçeşmelik Camii'dir.

Tuzcu Mahallesi'nde, bir zamanlar Tuzcu Sokak ya da Tuzcu Yokuşu adıyla anılmış 773 Sokak ile Eşrefpaşa Caddesi'nin kesiştiği köşede yer alan caminin diğer yönünde eski adı Şerif Ali Çıkmazı olan 772 Sokak vardır. 773 Sokak daha ileride eski adı 'Dolaplıkuyu Yokuşu' olan günümüzde 743 Sokak ile Yapıcıoğlu semtine ulaşmaktadır.

Kurt Mehmet Paşa'nın yaptırdığı ve bu nedenle 'Kurt Mehmet Yeniçeri' ya da 'Kurt Beşe' adlarıyla anılan İkiçeşmelik Camii'nin inşa tarihi mermer kitabesinde 1893 olarak belirtilir. Ancak 8 Ocak 1887 tarihli 'Hizmet' gazetesindeki bir haberde yer alan "1779 yılında Kasabalı Demirci Mehmet Ağa'nın yapımı olarak İkiçeşmelik Camii şerifine vazedilmiş ve bundan on sene evvel gelinceye kadar işlemekte bulunmuş olan büyük çanlı saatin muattal kalması bazı erbabi merakın gayretini mucip olarak pek çok saatçilere irae olunmuş ise de saatin eski haline ırcanı hiçbir mütekâfil olamamış ve fakat bu defa Salepçizade Hanının karşısındaki sebilde mukim İzmirli Helvacızade faziletli Hafız Ali Efendi ile refiki Deraliyeli Hacı Cani oğlu saatçi İstapan bunun tamirini deruhte ederek tamirine biliptidar yeniden bir takım âletler ilâvesiyle bitirmek üzere buldukları işitilmiştir. Mezkûr saat tamamıyla İzmir'in her tarafından işitilecek derecede cehirülsauf olup hususiyle asarı âtikadan madut olması buna ayrıca bir ehemmiyet vereceğinden mumaileyhimanın böyle güzel ve lâzımlı bir eseri tamir etmeleri hakikaten şayanı tahsindir" bilgisinden de yola çıkarak önceki yıllarda aynı adla anılan bir başka caminin varlığından da söz edebiliriz. Cami, sonraki yıllarda Hacı Fehmi Paşa'nın babası ve İzmir'in piriñ tüccarlarından Hacı Hafız Süleyman Efendi tarafından önemli bir onarım görür ve yeni kısımlar eklenir. 1884 yılına ait Aydın Salnamesi'nde dönemin İzmir Ticaret Odası Yönetim Kurulu üyesi olarak söz edilen Süleyman Efendi'nin 1897 yılında da Belediye Meclis Üyesi olduğu bilinmektedir.

Naturzade Camii

Cadde kenarında, kırmızı kesme taştan ve bulunduğu zeminin eğik olmasına oranla yüksek inşa edilen minare de 1900 yılındaki onarım sırasında Padişah Abdülhamit'in zamanın valisi Kâmil Paşa'ya direktifleri sonucu Hacı Fehmi Paşa tarafından yaptırılır. Caminin zemin katındaki bölümde 1922-27 yılları arasında da 'Şemsü'l Maarif İlkokulu' adıyla hizmet veren okul da Süleyman Efendi tarafından yaptırılmıştır. Bu özel okul gerekli eğitim koşullarına sahip olmaması gerekçesiyle kapatıldıktan sonra aynı yer bir dönem yardım kuruluşlarınca kullanılır. 1934 yılında da onarım gören caminin dış merdivenleri altında bulunan sebil, yakın dönemde yapılan onarım sırasında kaldırılmıştır. 14 Nisan 1953 Salı günü ve gecesi meydana gelen depremlerde caminin minaresi ve alemi de ciddi biçimde eğilir. Minaredeki güney yönüne doğru gördüğümüz eğiklik günümüze kadar onarılmamıştır.

Diğer önemli cami ise Tan Mahallesi'nde, eski adı Müftü Sokak olan 838. Sokak'ta bulunan Naturzade Camiidir. XVIII. yüzyılın ikinci yarısı ile XIX. yüzyıl başlarında yapıldığı düşünülen caminin kimin tarafından yaptırıldığı bilinmemektedir. Mimarı Yozgatlı

Hacı Mustafa Efendi'dir. 1874 yılında önemli oranda tamir ettirilen caminin medresesi 1887 yılında tüccar Sabri Efendi tarafından onartılmıştır. Bazı kaynaklarda 'Kadızaade Camii' ya da 'Natırzade Camii' olarak da belirtilmektedir. Bahçesinde küçük bir hazire bulunmaktadır. Aynı bölgede 1878 yılında açıldığını bildiğimiz Natırzade Mektebi adını taşıyan Müslüman - Türk ilkokulu ise günümüze ulaşmamıştır.

Bir diğer camii olan Asmalı Mescit ise Eşrefpaşa Caddesi ile cami ile aynı adı taşıyan 827. Sokak'ın kesiştiği köşede yer alır. XIX. yüzyılın başlarında faal olduğu bilinen cami, geçirdiği yangından sonra 1894 yılında yeniden inşa edilir. Mescit'in bir bölümü Eşrefpaşa Caddesi'nin açılma çalışmaları sırasında yıkılmıştır.

Semtteki bir başka camii ise Tuzcu Mahallesi 767 Sokak No: 7 adresindeki Kalafat Camiidir. İkiçeşmelik'te günümüze ulaşmamış bazı camilerin de varlığını bilmekteyiz. Bunlardan biri, eski adıyla Cami-i Atik Mahallesi olan semtin, Toraman Mahallesi'nde yer alan Darü'l-Kura Medresesi Camii'dir. Tuzcuzade Ahmet Ağa'nın oğlu ve Derviş Mehmet Ağa adıyla da bilinen Şeyhü'l-

İkiçeşmelik Halk Eğitimi Merkezi
(St. Jean Theologos)

Asmalı Mescit Camii

kurâ Hâfız Hacı Mehmet Efendi tarafından XVIII. yüzyılın ilk yarısında yaptırılan medresenin yanında bulunan cami XVIII. yüzyıl ortalarında Mehmet Paşa'nın kızı Ayşe Hanım tarafından inşa ettirilir.

Mezarlıkbaşı'nda yer alıp da günümüze ulaşmayan bir başka cami ise Irgat Pazarı Camii'dir. 1774 yılına ait vakfiyeden banisinin Hacı Mustafa Efendi olduğu anlaşılan cami Evliya Çelebi'nin söz ettiği İsa Hocaoğlu Hacı Mustafa Camii ise, 1670 yılından önce inşa edilmiş olmalıdır. 1772 yılında yanında bulunan yedi dükkanı ve bir yağhanesi ile birlikte geçirdiği yangından sonra 1774 yılında Hafız Hacı Sarım İsmail bin Ahmet Efendi tarafından yeniden yaptırılmıştır. Bu caminin sonraları 'Yıkık Minare' olarak adlandırılan yer adıyla ilgisi olduğu da düşünülebilir.

Semtte varlığını bildiğimiz mescitlerden biri 773 Sokak ağzında yer alan ve tümü gibi günümüze ulaşmayan Hasan Hoca Mescidi'dir. Ali Efendi adlı bir kişi tarafından yaptırılmış olup bulunduğu mahallenin geçirdiği büyük yangından sonra 1874 yılında Hallac Hasan Ağa tarafından yeniden inşa ettirildiği bilinmektedir. 1930'ların sonunda vakıflar yönetimi tarafından şahsa satılarak konut olarak kullanılmaya başlanmıştır. Diğer mescitler arasında ise Akçalı Mescid, Batıcı Mescid, Kutuboğlu Mescidi, Mezarlıkbaşı Mescidi ve Ümmühan Hatun Mescidi'dir.

Sözü geçmişken XVII. yüzyıl ortalarında şehrin gelişmesine paralel olarak ortaya çıkan Türk mahallelerinden biri olan Cami-i Atik Mahallesi'nden de söz etmek isterim. XIX. yüzyıl ortalarında gerek kapladığı alan gerekse nüfus açısından şehrin en büyük mahallesi olan Cami-i Atik, Beyler Sokak'tan İkiçeşmelik'e kadar uzanan bir alan üzerinde

her biri cami veya mescit etrafında toplanmak üzere on dört bölgeye yayılmıştır. Ahmet Ağa, Elhac Mahmut, Sarı Hafız, Ali Ağa, Elhac İbrahim, Hacı Mehmet, Esnaf Şeyhi, Natırzade, Akçalı, Kılıçcı (Kılcı), Arnabut (Arnavut), Odunkapı, Kestelli ve Kahraman adlarını taşıyan bu bölgelerden büyük bir kısmı, 1885'te muhtarlık teşkilatının kurulması nedeniyle mahallelerin yeniden düzenlenmesiyle bağımsız mahalle statüsü kazanmıştır.

İkiçeşmelik'te tarih içinde yer alan okul ve medreselerin belki de en önemlisi Cami-i Atik Mahallesi'nde, XIX. yüzyıl sonlarına doğru Hacı Mustafa kızı Fatma Hanım tarafından yaptırılmış olan Fatma Hatun Medresesi'dir. Fatma Hanım'ın İkiçeşmelik semti sakinlerinden Kasapbaşı Şerif Ahmet Efendi'nin annesi ve Natırzade Hacı Mehmet ve Hasan Ağa camileri ile Asmalı ve Toraman mescitlerinin tamirleri yardımlarını yapan; bunların dışında Hisar ve Kestane Pazarı camileri ile Gureba Hastanesi vakıflarının kurulmasını sağlayan kişi olduğu tahmin edilmektedir.

İkiçeşmelik Camii zemin katındaki bölümlerde, İzmir eşrafından ve İzmir Belediye âzası olan Hacı Hafız Süleyman Efendi tarafından 1897 yılında açılmış olan Şemsülmaarif Okulu 1927 yılında, gerekli eğitim şartlarına sahip olmadığı için kapatılmıştır.

Semtte, İzmirli Sadık Efendi tarafından 1901 yılında açılmış bir başka özel okul ise Burhanülmaarif Mektebi'dir.

Çukurçeşme mevkiinde 1884 yılında açılmış olan Burhanzade Mektebi adını taşıyan Müslüman-Türk ilkokulunun 1885 yılında Yapıcıoğlu'nda açılan bir de şubesi bulunduğu bilinmektedir. Diğer bir medrese ise Kestelli Yokuşu üzerinde bulunan Ahmet

Reşit Efendi Medresesi'dir. 1750 yılında, Katipzade ailesinden müderris Hacı Osman Efendi'nin babası Hacı Ahmet Reşit Efendi tarafından yaptırılmış olan, ortası avlulu medrese Katipzade adıyla da anılmıştır. Diğer bir benzer kuruluş olan ve XVIII. yüzyılın başlarında, Berberzade Hacı Mehmet Efendi tarafından yaptırılan medresede Berberzade Medresesi'nde XX. yüzyıl başlarında on bir hücre ve bir dersane bulunduğu bilinmektedir.

Sözü edilmesi gerekli bir başka okul ise Orta Hamidiye (günümüzde Güngör) Mahallesi'nde, Yavan Çeşme civarında 1881 yılında açılmış, günümüze ulaşmayan Memduhiye Mektebi adlı Müslüman-Türk ilkokuludur. 1896 yılında İkiçeşmelik'te Hafız Süleyman Efendi adıyla bir de şubesi açıldığı bilinmektedir.

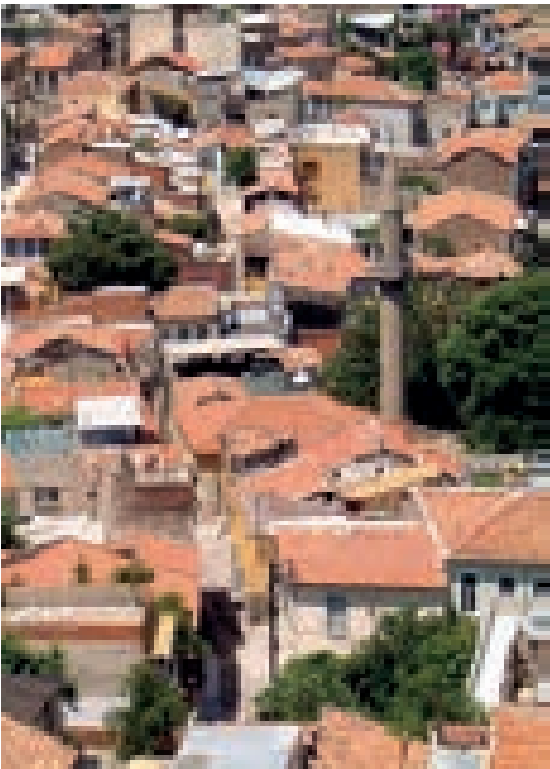
Bölgede tarih içinde kalmış bir de ortodoks okulu bulunmaktadır. Yukarı Aya Yani Mahallesi'nde Evangelik Rum Okulu'nun bir şubesi olarak açılan Saint Jean Theologos Okulu'nda Rum kızlar eğitim görmekteydi. XIX. yüzyıl sonlarında 360 öğrencinin öğrenim gördüğü bilinen okul binaları Cumhuriyet döneminde İkiçeşmelik Halk Eğitimi Merkezi olarak kullanılmıştır.

Semtin tarihi hamamlarından da söz etmemiz gerekir. Bunların başında 841. Sokak'ta bulunan Çukur Hamam gelir. Batı cephesi Hacı Mehmet Camii'ne bitişik olan hamamın inşa tarihi kesin olarak bilinmemektedir. Bu nedenle Evliya Çelebi'nin eserinde sözü geçen hamamla aynı hamam olmasını doğrular kanıt da bulunmamaktadır. Günümüzde 'Yeni Çukur Hamam' adıyla işletilen yapının girişindeki levhada 1873 tarihi bulunmaktadır. Bitişigindeki Hacı Mehmet Camii'nin geçirdiği yangından sonra 1863 yılında yeniden inşa edildiğini

Eşrefpaşa Caddesi'nden
Mezarlıkbaşı yönü görünümü

773. Sokak ve Çevresi

Kalafat Camii ve Çevresi

göz önünde bulundurursak, Evliya Çelebi'nin sözünü ettiği Çukur Hamam'ın da o yangında yok olduğunu, cami yeniden inşa edildikten sonra, 1873 yılında, hamamın yerine de günümüze ulaşan yenisinin yapılmış olabileceğini düşünebiliriz.

Semtin bir başka hamamı ise eski adı Halil Efendi Hamamı olan ve gördüğü onarım ve bakımdan sonra 1935 yılında Ferah Hamamı olarak yeniden açılan hamamıdır.

Yıkık Minare mevkiindeki Yeni Şark Hamamı'nın inşa tarihi ise kesin olarak bilinmemektedir. Hamamın Eşrefpaşa Caddesi'ne bakan giriş cephesi, söz konusu caddenin genişletilmesi sırasında yıkılmıştır. XVIII. yüzyıl eseri olduğu varsayılan hamamın girişe yakın 'soyunmalık' bölümünde yer alan süslemelerde günümüz Türk bayrağında kullanılan 'hilal içinde 5 ışıklı yıldız' motifinin İzmir'deki ilk uygulama örneklerinden biri bulunmaktadır. Bu motifin Sultan Abdülmecit döneminde kullanılmaya başlamasından yola çıkılarak, yapının XIX. yüzyıl ortalarından sonra elden geçirildiği de söylenebilir. Hamam yakın yıllara kadar 'Saçmacı Hamam' adıyla bilinmekteydi.

İkiçeşmelik'ten söz ederken Juderia ve yavuthanelerden de söz etmeden olmaz. 'Yahudi Mahallesi' anlamındaki Juderia sözcüğü, İzmir'de Yahudi cemaatinin yoğun olarak bulunduğu iki önemli yerleşim bölgesi için kullanılmıştır. Agora, Namazgah, Tilkilik, İkiçeşmelik civarındaki Yahudi bölgesi Birinci Juderia olarak anılırken, Kemeraltı içlerine kadar uzanan bu bölge, Havra Sokak ve Kemeraltı sinagoglarını da içine almaktadır. İkinci Juderia ise, XVIII. yüzyıl sonunda imara açılan Karataş, Asansör civarındaki yerleşmedir. Musevi Hastanesi, Asansör, Yaşlılar Yurdu ve Musevi Okulu Bene-Berit ve Beth-İsrail ve Roş Aar sinagogları da bu bölgededir. Birincisinde genellikle yoksul Yahudilerin oturmalarına karşın, İkinci Juderia daha varlıklı Yahudiler'in oturduğu bir bölgedir.

Juderialar, Yahudilerin bir arada oturdukları birçok evden oluşan, kendine özgü nitelikler taşıyan yapı biçimi olan yavuthaneleri de barındırmaktadır. Bu ad özellikle İstanbul'daki benzerleri için 'Yahudhane' olarak kullanılır. 1922 büyük yangını sonucu önemli bir bölümü yok olan Yahudihanelerden bölgede yer alan önemlileri şunlardır:

1) Avram Elbağlı Yahudihanesi: Irgatpazarı'nda olan ve sahip olan kişinin adını taşıyan bu yapı, XX. yüzyılın başında Yahudihane olarak kullanılıyordu.

2) Cevahircizade Hacı Yahudihanesi: Keçeciler içinde olan ve sahip olan kişinin adını taşıyan bu yapı, XX. yüzyılın başında yahudihane olarak kullanılıyordu.

3) Çolak Mustafa Efendi Yahudihanesi: Sahibi olan kişinin adını taşıyan bu yapı, XX. yüzyılın başında Yahudihane olarak kullanılıyordu.

4) Halepli Hanı: İkiçeşmelik Caddesi'nde, Irgat Pazarı civarında han. XIX. yüzyıl başlarında inşa edildiği tahmin edilen han, XX. yüzyılın başında yahudihane olarak kullanılıyordu.

5) Manisa - Akhisar Oteli: Konak İlçesi Kurtuluş Mahallesi'nde, Anafartalar Caddesi, numara 596 adresinde otel. Cumhuriyet dönemine kadar 'Yahudihane' olarak kullanılan yapı, daha sonra Cumhuriyet'in ilk yıllarında 35 odalı 'Manisa Oteli' olarak kullanılmaya başlar. 1970'li yıllardan sonra önemini yitiren ve Salih Acar tarafından çalıştırılan otel 2003 yılında onarım görmüştür.

6) Mehmet Efendi Yahudihanesi: Halifa Sokak'ta, sahibi olan kişinin adını taşıyan bu yapı, XX. yüzyılın başında Yahudihane olarak kullanılıyordu. Aynı kişinin birisi Şahin Hanı olmak üzere iki Yahudihanesi daha bulunmaktaydı.

7) Mirkelamoğlu Yahudihanesi: Cumhuriyet öncesinde Keçeciler içinde yer alan bir yahudihanedir.

8) Rıza Efendi Yahudihanesi: Asmalı Mescit civarında, zamanın Kantar Katibi Rıza Efendi'ye ait mekan.

9) Şimuel Klomiri Yahudihanesi: Irgatpazarı'nda olan ve sahip olan kişinin adını taşıyan bu yapı, XX. yüzyılın başında Yahudihane olarak kullanılıyordu.

10) Algranti Yahudihanesi: Irgatpazarı'nda bulunan ve sahip olan kişinin adını taşıyan bu yapı, XX. yüzyılın başında Yahudihane olarak kullanılıyordu.

11) Yesari Bohor Alfazi Yahudihanesi: Irgatpazarı'nda olan ve aynı adlı kişinin sahip olduğu bu yapının, XX. yüzyılın başında Yahudihane olarak kullanıldığı bilinmektedir.

Sözü İkiçeşmelik semtinin 'iki çeşmesine' getirirken öncelikle semtin diğer çeşmelerinden de söz etmek gerekir. Bunlardan biri Toraman Mahallesi'nde yer alan Fatma Hanım Çeşmesi'dir. XIX. yüzyılın sonlarına doğru aynı semtte oturan Kasapbaşızade

Manisa - Akhisar Oteli

Şerif Ahmet Efendi'nin annesi Mustafa kızı Fatma hanım tarafından yaptırılan çeşme günümüze ulaşmamıştır.

Hasta Mescidi altında Hacı Mehmet Efendi tarafından yaptırılan Hasta Mescidi Çeşmesi de günümüze ulaşmamış çeşmelerden biridir. Bunların yanı sıra Toraman Mahallesi'nde bulunan aynı adlı mescidin altında yer alan Hacı Ahmet Ağa Sebili, XVIII. yüzyıl sonlarında Kasapzade Hacı Ahmet Ağa tarafından yaptırılmıştır. Zamanla önünden geçen yolun seviyesinden aşağıda kalmış ve sonunda önü toprakla doldurularak kullanılamaz hale gelmiştir.

İkiçeşmelik'e gelince;

Halen mevcut ve semte ad verdiği düşünülen, akmayan çeşmelerden üstte olanda 1768 tarihi yazılıdır. Bazı rivayetlere göre ise 1720 yılından önce Damat İbrahim Paşa tarafından yapılmıştır. Bu çeşme tek olduğu dönemde günümüzdeki gibi eğimli bir yokuşun üstünde değil, son derece dik bir setin başlangıcındadır. O bölgede antik

dönem yolu yani Ephesus kapısı arteri, çeşmenin önünden değil, daha kuzeyde bir noktadan şehre inmektedir. Ancak XVIII. yüzyıl başından itibaren bölgede yerleşimin çoğalması Ulu Mezarlık'ın var olmasına neden olur ve mezarlığın tam ortasında ikinci bir geçiş yolu yaratılır. Öte yandan antik yolun üzeri konut yerleşimi ile kapanmaya başlayınca; günümüzde Bayramyeri Parkı'nın bulunduğu şövalye mezarlığından iniş yolu, yeni mezarlık içinden geçen yol ile birleşip yepyeni bir iniş imkanı ortaya çıkar. Bu yeni iniş İkiçeşmelik Camii önlerinde antik yol ile birleşir. Söz konusu bölümdeki seti yok etmek için yapılan çalışmada kot düşünce yeni çeşme eskisinin altına yapılır. Bu nedenle alttaki ikinci çeşmenin yapılışının 1930 ya da 1962 yılında olması olası değildir. Yol için yapılan en önemli çalışma, yolun büyük bölümünün adını taşıdığı Belediye Başkanı Eşref Paşa tarafından gerçekleştirilir. Daha sonra 1913 - 1917 yılları arasında İzmir valiliği yapan Rahmi Bey zamanında tamamlanır.

Semte adını veren 'İki Çeşme'nin bu çeş-

meler olmadığı ise kesindir. Değerli araştırmacı Münir Aktepe'nin 'İzmir Suları, Çeşme ve Sebilleri ile Şadırvanları Hakkında Bir Araştırma' başlıklı çalışmasında Başbakanlık Arşivi'nde bulunan Mühimme Defteri'nden aktardığı bir paragrafta şunlar yazmaktadır:

"Medine-i İzmir civarında Sabun-hanelere karib mahalde vaki Damlacık nam pınar kimsenin mülkü olmayub bila sahip olmağla ashab-ı hayratdan bir kimse ol pınarın bir mikdar suyunu İki-Çeşme'ye icra edüp..."

Bu yazının tarihi 1720 yılı Ağustos ayıdır. Demek ki günümüzden üç yüz yıl önce de bölgede aynı suyu kullanan iki çeşme mevcuttur. Kaldı ki XIX. yüzyıl sonlarında yayımlanan birçok gazetede de İkiçeşmelik adı geçmektedir. Ancak günümüze ulaşmamış bu çeşmelerin nerede olduklarına dair bir kayıt bu güne kadar ele geçmemiştir.

Bu nedenle semtin adının günümüzdeki çeşmelerden gelmediği çok açıktır.

İzmir'in sembollerinden

Gazi Heykeli

İzmir'de kaldığı bir sabah Gazi Paşa yürüyüşe çıkar ve simitçinin verdiği tabureye oturup heykelini izler. Kaidede Milli Mücadele kompozisyonlarını inceler. Çok duygulanır ve ağlayarak, "Bugünlere çok zor geldik. Halkımız köylümüz çok sıkıntı çekti. Fakirdik fukaraydık. Aç bilaç cepheden cepheye yıllarca taşındık. Ben şehitlerimiz için ağlıyordum. Onların ruhu şad olsun" der.

■ Uğur ORAL

■ Fotoğraflar (APIKAM)

Ahmet Piriştina
Kent Arşivi ve Müzesi

Resmî bayramlarda tüm İzmir Gazi Heykeli'nin önünde buluşur, çelenkler buraya bırakılır... Basın açıklaması yapmak isteyen kitleler mekan olarak Gazi Anıtı'nın önünü seçerler... Rejimsel kaygılarla Atatürk'e bağlılıklarını bildirmek isteyenlerin de buldukları ortak nokta Gazi Anıtı'dır... Sevgililer buluşmak için randevulaşırken Gazi Anıtı'nın önünde sözleşirler... Özellikle son yıllarda sünnet çocukları, gelin damat kortejleri bile Gazi Anıtı'nın önünde mola alıp burada davullu zurnalı eğlencelerle sürdürürler coşkularını...

Ve acaba İzmirli olup da ya da İzmir'de bulunup da Gazi Anıtı'nın önünde çekilmiş bir kare fotoğrafı bulunmayan var mıdır?

Gazi Heykeli tüm İzmirlilerin ve yolu İzmir'den geçenlerin hayatında bu denli önemli bir yer tutarken neden kimse Gazi Heykeli'nin tarihini hiç merak etmemiştir...

Ve neden Kültür ve Turizm Müdürlüğü ya da İzmir Büyükşehir Belediyesi böylesine tarihi önemi olan bir anıtın önüne, yanına kısa bir bilgi notu dahi koyma gereği duymamıştır?

Oysaki Gazi Heykeli, özgürlüğüne kavuşan İzmir'in Atatürk'e şükranının ve minnetinin bir göstergesidir.

Kurtuluş Savaşımızın İzmir'in işgaliyle başlayıp İzmir'in kurtuluşuyla sonlandığı göz

önünde bulundurulduğunda Gazi Heykeli sadece İzmir'in değil aynı zamanda bir ulusun da bağımsızlığının, özgürlüğe giden yolda kazandığı zaferin de bir anlamda sembolü konumundadır...

1922 yangını sonrasında İzmir'in imar çalışmaları içinde en önemli kazanımlarından birisi, hiç kuşkusuz Cumhuriyet Meydanı ve bu meydana yer alan Atatürk anıtıdır. Meydan ve anıt, kentsel planlama bakımından kentin en önemli göstergelerinden birisidir. 1925 yılında yapımı tasarlanan meydan ve anıt, ancak 1929 yılında projelendirilmiş ve İtalyan heykeltıraş Canonica'ya¹ ismarlanmışsa da, ekonomik bunalım nedeniyle ancak 1932'de dönemin Belediye Reisi Behçet Uz'un çabaları ile tamamlanabilmiştir.²

27 Temmuz 1932 günü saat 18.45'te dönemin Başbakanı İsmet İnönü'nün kaidenin üzerini örten bayrakları birbirlerine bağlayan kurdeleleri kesmesi suretiyle açılışı yapılan Gazi Heykeli'nin yapılması fikri aslında bundan dokuz yıl öncesine uzanmaktadır.

■ 1923'te alınan karar

10 Ocak 1923 günü yapılan bir toplantıda İzmir Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti tarafından İzmir'de Mustafa Kemal Paşa'nın bir heykelinin dikilmesine karar verilmiştir. Bu amaçla yapılan toplantıya katılan vatandaşlardan altı bin lira toplanmıştır. 100 bin lira toplanması planlanan bağış kampanyasına İzmir civarında yaşayan halk da dahil edilmiştir.³

Ancak gerek işgal sonrası İzmir'in ekonomik açıdan içinde bulunduğu zor durum gerekse de yürütülen çalışmaların plansızlığı

bu yürütülen çabaların nafile sonuç doğurmasına neden olmuştur.

22 Ağustos 1925 günü Memleket Hastanesi'nde Vali İhsan Paşa başkanlığında yeni bir toplantı daha yapılmış ve İzmir'deki tüm kanaat önderlerinin, derneklerin, kurumların temsilcilerinin hazır bulunacağı genişletilmiş bir toplantı yapılmasına karar verilmiştir. Hatta bu amaçla bir yürütme kurulu oluşturulmuş ve 600 kişiye davetiye gönderilmesine karar verilmiştir. 25 Ağustos 1925 günü öğleden sonra Milli Sinema'da gerçekleştirilen genel toplantıda halktan bu amaçla para toplamaya devam edilmesine ve çalışmaların kaldığı yerden aynı şevkle devam etmesi konusunda görüş birliğine varılmıştır.

■ Pietro Canonica ile temas

Dönemin İzmir Valisi olan Kazım Paşa (Dirik) ilk önce Alman heykeltıraşlardan fikir ve eser örneği almaya niyetlense de sonradan İzmir Belediyesi, Ankara'da dikilecek Gazi heykellerinin yapılması için Türkiye'ye davet edilen heykeltıraş Pietro Canonica ile temasa geçmiş ve sanatçıyı İzmir'e davet etmiştir. İzmir'de yapılan görüşmede İzmir Belediyesi heykelin yapımı için Canonica ile prensipte anlaşmaya varmıştır.

26 Aralık'ta bir toplantı yapan komisyon; heykelin 200 bin liraya mal olacağını belirlemiş, bunun 100 bin lirasının yardım yoluyla toplanmasına, geri kalan 100 bin liranın ise belediye tarafından karşılanmasına karar vermiştir.

Heykelin neden bir Türk sanatçıya yaptırılmadığı belirli kesimlerce eleştiri konusu yapılsa da, bu amaçla uluslararası bir yarışma açılması önerilse de çok zaman kaybedi-

leceği endişesiyle Canonica ile heykelin yapımına dair temaslar arttırılmıştır. Kimi gazetelerde Canonica'ya yönelik eleştiriler yüksek sesle dillendirilse ve sanatçının daha önce İstanbul'da yapmış olduğu Taksim Anıtı'nın estetik bir değer taşımadığı

öne sürülse de belediye heykeli Canonica'ya yaptırma fikrinden vazgeçmemiştir.

İtalyan heykeltıraş 23 Mart 1930'da İzmir'e gelmiş ve dönemin belediye başkanı Dr. Hulusi Bey'i (Alataş) ziyaret ederek İzmir'de dikilecek heykelin bir minyatür örneğini de getirmiştir. Heykeltıraş Belediye Fen Heyeti Müdürü Necmettin Bey'le birlikte Gazi Bulvarı'na giderek heykelin dikileceği yeri görmüştür. Tekrar belediyeye geri dönen heykeltıraş, Vali Kazım Paşa ve Cumhuriyet Halk Fırkası Müfettişi Zühdü Bey'lerle heykelin modelini incelemiştir.

Ordular hedefiniz Akdeniz'dir...

Süslemelerde değişiklik yapılması fikri üzerine Cumhuriyet Halk Fırkası Müfettişi, Vali, Belediye Reisi, Fen Heyeti Müdürü ve Canonica otomobillerle Kemalpaşa'ya gitmişlerdir. Zaferin ilk günlerinde Gazi'nin Kemalpaşa yolunda Belkahve sırtlarından İzmir'i ilk defa gördüğü yer gezilmiştir. Mustafa Kemal Paşa'nın bir tepe üzerinde durarak "Ordular! Hedefiniz Akdenizdir!" diyerek

verdiği komut Canonica'ya anlatılmıştır. Yapılan açıklamalardan sonra İtalyan heykeltıraş "Vaziyeti şimdi anladım. Getirdiğim modelin hükmü kalmamıştır. Artık başka bir eser vücuda getireceğim" demiştir.⁴

Heykeltıraş bir süre daha İzmir'de gözlemlerini ve çalışmalarını sürdürmüş, heykelin kaidesi etrafında yer alacak kabartmaların eskiz çalışmalarını hazırlamıştır. Kaidenin ön cephesinin tamamında, iki yan cephede ise dörtte üçlük bir kısmını dolduracak şekilde kabartma eserler bulunacaktır. Milli mücadelenin çeşitli aşamalarını gösterecek olan bu alanda ordunun önünde Türk Bayrağı taşıyan bir köylü kadın resmedilecektir. Canonica'nın tasarladığı heykelde kadın motiflerinin bu kadar hakim olması dikkat çekicidir. Ön planda ay yıldızlı bayrağımızı taşıyan belinde hançer olan şalvarlı bir kadın, yürür pozisyonda betimlenmiştir.⁵

Yine dikkat çeken bir husus Canonica'nın Taksim Heykeli'nde olduğu gibi Gazi Heykeli'nde de modelsiz çalışmış olmasıdır.⁶

Canonica bizzat yerinde tespitler yapmış Büyük Gazi Bulvarı'nın denize bakan kısmına dikilmesine karşı çıkmıştır. Sanatçı heykelin deniz yoluyla İzmir'e gelenlerin de görebilecekleri bir yere yerleştirilmesini tavsiye etmiştir. Canonica'ya göre en uygun yer Pasaport binasının biraz ilerisinde açılan Gazi Meydanı'dır.

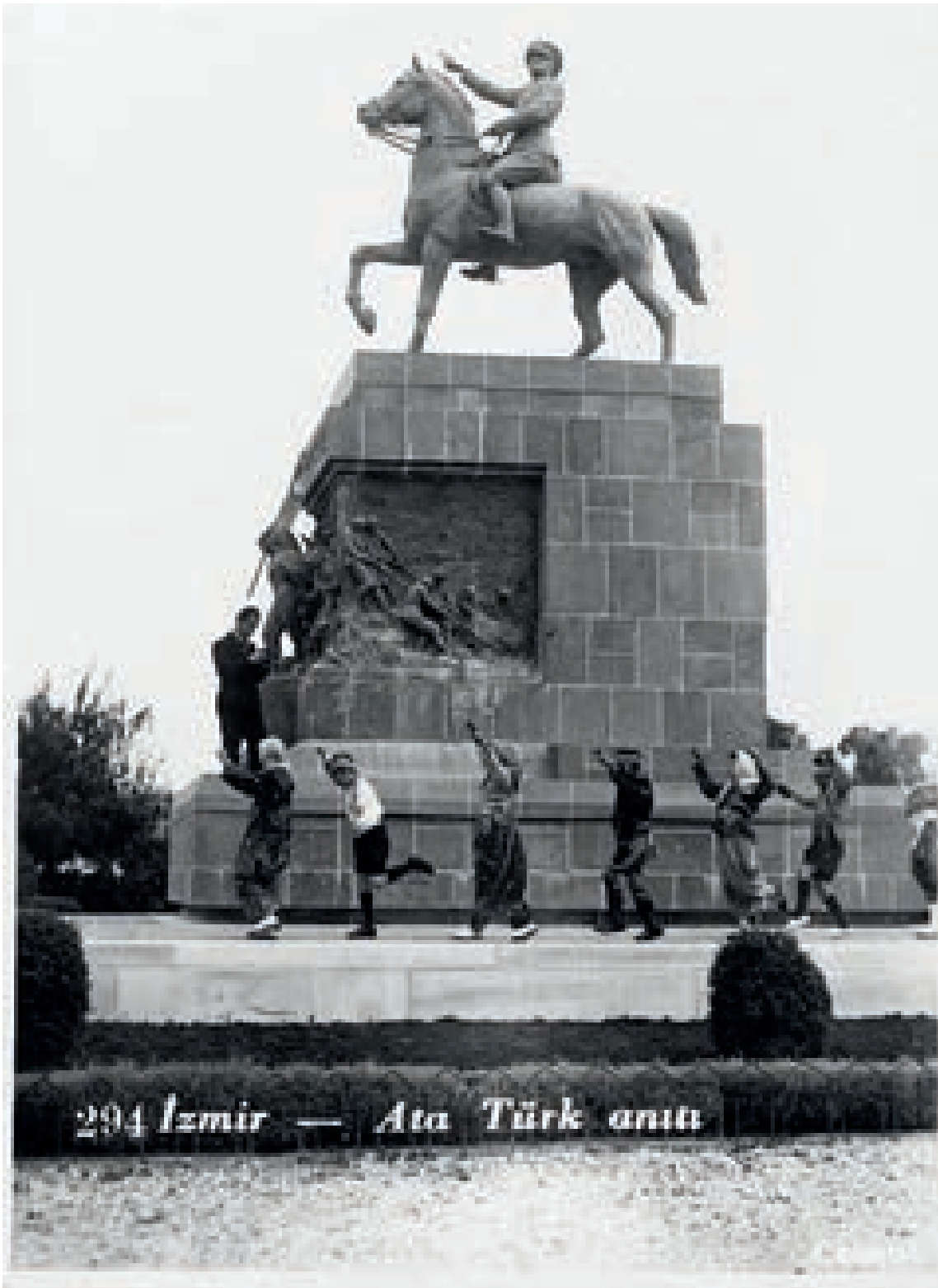
Motiflerin anlamı

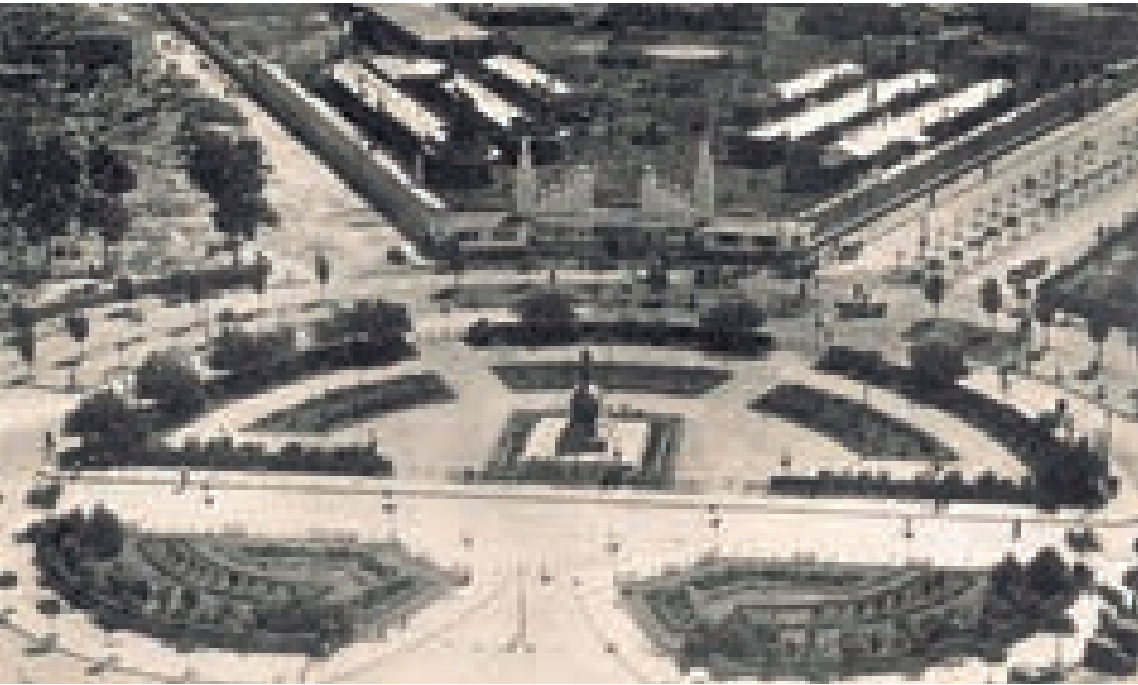
Canonica İtalya'ya dönmüş ve çalışmalara başlamıştır. Bu arada İzmir Belediyesi ile temasını aynı sıklıkla sürdürmüş, özellikle heykelin dört bir yanına konacak figürlerle ilgili olarak resimler istemiştir. Gazi'nin İzmir'i ilk defa gördüğü Belkahve'nin manzarası ile Belkahve'den İzmir ve limanın görünüşü, milli mücadelede görev almış köylülerin kıyafetlerinin, kağıt arabalarının resimleri İtalya'ya gönderilmiştir. 1930'un Mayıs ayında ise ilk taksit olarak 120 bin liret Canonica'ya ulaştırılmıştır.

İzmir'den giden bir heyet Canonica'nın yaptığı heykeli çok beğenmiş, sadece yanlardaki kabartmalarda halkın ve askerinin simasına uygun olmayan hususlarda bazı değişikliklerin yapılmasını talep etmiştir.

Gecikmenin sebep olduğu tartışmalar

Gazi Heykeli'nin yapımının gecikmesi, beraberinde kamuoyunda bazı tartışmaların yaşanmasına da neden olmuştur. Heykel fikrinin oluştuğu günden bu yana belediye

bütçesinden bu proje için ayrılan payın nasıl harcandığı konusunda hiç açıklama yapılmaması eleştiri konusu olmuştur. Yine aynı dönemde belediyenin gerekli ödemeleri aksattığı gerekçesiyle Canonica ile de bazı sorunlar yaşandıysa da bunlar Gazi Heykeli'nin yapım sürecinde büyük bir gerileme veya engelleme yaratmamıştır.⁷

Canonica İtalya'daki atölyesinde heykeli tamamlamaya hazırlanırken İzmir'de de belediye, Kasım 1930'da yaptığı ihale neticesinde 9 bin lira ve 2.5 ayda tamamlanmak şartıyla heykelin yerleştirileceği kaidenin yapım işini Mimar Lütfü Bey'e vermiştir. Mimar Lütfü Bey kaidenin inşasına hemen başlamışsa da Belediye Başkanı Dr. Salih Behçet Uz, heykelin her taraftan görülebilmesi için bir takım düzenlemeler yapılması amacıyla inşaatı durdurmuştur ve en nihayetinde kaidenin 5,40 santim daha denize doğru alınmasına karar verilmiştir. Mimar Kömürcüoğlu Asım Bey'in belediyeye başvurusu neticesinde kaide yeri bir kez daha gözden geçirilmiş ve yine aynı gerekçeyle yani herkes tarafından görülmesi amacıyla önceden kararlaştırılan yerinden 5,10 santim

daha ileriye çekilmesine karar verilmiş ve inşaat başlamıştır.

Canonica 10 Şubat 1932'de İzmir'e gelmiş ve kaideyi bizzat yerinde incelemek istemiştir. Belediye Başkanının onayıyla heykeltıraş kaidenin mermer merdivenlerini kaldırmış kaidenin alt kısmına çiçek işlemeli taşlar konulmasına karar vermiştir. Gerek planda sürekli değişiklikler yapılması gerekse havaların yağışlı gitmesinden ötürü kaidenin yapımı gecikmiş, Nisan ortasına kadar sürmüştür. Bu arada kaidenin ön cephesine tunç harflerle hazırlanan, Atatürk'ün Dumlupınar'da orduya hitaben söylediği "Ordular ilk hedefiniz Akdeniz'dir. İleri!" sözü 1 Temmuz'da yerine takılmıştır.

Sözleşme gereği Kasım 1931'de heykeli İzmir'e getirmesi gereken Canonica zamanında teslimatı gerçekleştirilemeyince basında bazı eleştiriler dillendirilmeye başlanmıştır. Ancak sanatçı gönderdiği mektupta heykelin dökümünün bittiğini müjdeleyince bu kriz de aşılmıştır. Bu esnada İzmir Milletvekilleri Kamil, M. Rahmi, Sa-dettin ve Osman Hamdi Bey'ler Türkiye

Millet Meclisi'ne 21 Aralık 1931'de bir teklif vererek yurt dışından gelecek olan heykelin gümrük vergisinden muaf tutulmasını sağlamışlardır.

Heykelin İzmir'e gelişi

Gazi Heykeli 10 Şubat'ta İzmir'e gelen Canonica'nın ardından 11 Şubat'ta İzmir'e getirilmiştir. Heykel genel anlamda başarılı bulunmuştur. Heykelin kaidesindeki kabartmalarda İzmir'in geri alınışına dair manzaralar bulunmaktadır. Birinci kabartma levha; Kemalpaşa yolunda Belkahve mevkiinden ordunun İzmir'e yürüyüşünü gösteriyordu. Başkumandan Gazi, Belkahve mevkiindeki asırlık çınarın altındaki çeşmeden avuçlarıyla su içiyor vaziyette bulunuyor ve dört kahraman asker de bin topu ipe dağın tepesine çıkarmaya çalışıyordu. Bu kabartmada silah yüklü kağrı ve uzaktan İzmir Körfezi görünüyordu. Ön cephedeki kabartmada; İstiklal Savaşı'na katılan kahraman kadın ve askerlerimiz önde ay-yıldızlı bayrağı taşıyan beli hançerli kahraman bir köylü kızı İzmir yolunda ilerlerken görünüyordu. Üçüncü kabartma; İzmir'e giren ordunun halk tarafından karşılanışına aitti. Bir ihtiyar oğlunu öpüyor, çocuklar babalarına sarılıyordu.⁸

Heykelin montajı için 8 Nisan'da İzmir'e gelen Canonica aniden rahatsızlanıp ufak bir tıbbi operasyon geçirmek durumunda kalmıştır. Bunun üzerine heykelin montajı sanatçının da mutabık kaldığı bir Türk ustaya kalmıştır. 12 Nisan itibarıyla montaj başlamıştır.

İsmet İnönü'yü ikna etme çabaları

Ve sıra gelmiştir açılışa... Behçet Uz yanında bir heyetle önce Gazi'yi ziyaret eder ve heykelin bir fotoğrafını Atatürk'e verir. Behçet Uz anılarında o günlere dair şunları anlatır: "Heykel ve meydanın imar işleri ve ağaçlandırması tamamlanınca 'Açılış töreni için İsmet Paşa'yı davet edelim, heykeli ona açtıralım' dedik. Ankara'ya gittik. Ankara'da İsmet Paşa bizi kabul etmedi. 'Neden bizi kabul etmiyor diye sorunca, 'İsmet Paşa İzmir'e dargın' dediler. Neden? 1930 senesinde çıkan Serbest Fırka münasebetiyle hakaret görmüş, fotoğrafını yırtmışlar. Onun için İsmet Paşa gelmezmiş. Bunun üzerine kalem mahsus müdürüne şöyle dedim: 'Biz burada bir otelde kalıyoruz ve fakir bir belediyenin parasıyla kalıyoruz. Bunun için söyleyin, İsmet Paşa bizi kabul edene kadar onun misafiri olacağız' Paşa'ya telefon ettiler çağdırdılar. Ben olanı biteni teferruatıyla anlattıktan sonra dedim ki, 'Paşam müsaadeniz

olursa bunu siz açar mısınız? Çünkü biz Mustafa Kemal Paşa'yı ziyaret ettik. Ziyaretimde heykelinin sizin tarafından açılacağını kendilerine söyledim. Ama sizin de dediğiniz gibi kendimiz açamayız. Bu kendimizin açacağı basit bir şey değil, mahalli bir olay değil. İzmir'i kurtarmış bir insan, milli mücadeleyi temsil eden bir insan. Bu itibarla sizin tarafınızdan açılmasında bir mana var. 1923 senesinin 28 Temmuzuna karar kıldık. İzmir Milletvekilleri buna hiç ihtimal vermediler. Hafız Ethem Paşa, 'Gelmez inat yapar' diyordu. Ben de 'Gelecektir! Gelmezse biz de bayraklara sarılı olarak heykeli öylece bırakırız' dedim."⁹

İnönü sözünde durur ve 27 Temmuz 1932 günü İzmir'e gelir. Açılışın yapılacağı saat 18.00 olarak bildirilir. Bu tarihi ana tanık olmak için binlerce İzmirli Cumhuriyet Meydanı'nda buluşmuştur. Yoğun bir katılımı saat tam yediye çeyrek kala İsmet İnönü'nün bayrakları birbirine bağlayan kurdeleyi kesmesiyle Gazi Anıtı açılır...

Atatürk'ün gözyaşları

Gazi Heykeli'nin Atatürk'ün gözünde de çok farklı bir yeri vardır. Atatürk'ün İzmir'de kaldığı bir sabah Gazi Paşa yürüyüşe çıkar ve orada simit satan bir satıcının verdiği

tabureye oturarak at üzerindeki heykelini izler. Daha sonra kaideye yaklaşır kabartması yapılmış Milli Mücadele kompozisyonlarını inceler. Çok duygulanır ve ağlayarak, "Bugünlere çok zor geldik. Halkımız köylümüz çok sıkıntı çekti. Fakirdik fukaraydık. Aç bilaç cepheden cepheye yıllarca taşındık. Ben şehitlerimiz için ağlıyordum. Onların ruhu şad olsun" der. Bu olayı 40-50 İzmirliyle beraber özel koruması merhum Gazi Süleyman Gülerada da yaşamıştır.¹⁰

Gazi Heykeli İzmir'in kendisine özgürlüğünü veren Atatürk'e duyduğu minnetin bir ifadesi olarak çok özel bir yere sahiptir...

Aynı zamanda yangın sonrası İzmir'in yeniden inşasının ilk hamlesi olarak da önem taşımaktadır.

Dipnotlar ve kaynakça

1) www.wikipedia.org (Pietro Canonica (1869 - 1959), erişim tarihi 01.01.2011, (İstanbul'daki ünlü Taksim Cumhuriyet Anıtı'nı yapan İtalyan heykeltıraştır. Roma Güzel Sanatlar Akademisi'nde profesörlük görevi yürütmüş ve ülkesinde atlı heykellerdeki ustalığı ile adını duyurmuştur. İstanbul Belediyesi de bu ünlü heykeltıraşa Türk Halkının kurtuluş mücadelesini eseri ile anlatması için sipariş vermiştir. Aslen bir meydan çeşmesi olarak tasarlanan ve İtalya'da yapılan eser 1928 yılında kaidesi üzerine yerleştirilmiştir. Fakat su ögesi kullanılmamış, sanatçının eseri bir anıt ni-

teliği kazanmıştır. 1959 yılında hayatını kaybeden ünlü heykeltıraşın Ankara Etnoğrafya Müzesi önünde bulunan atlı Atatürk heykeli, Ankara Zafer Alanı'nda bulunan Atatürk heykeli ve İzmir'deki atlı Atatürk Anıtı, Türkiye'de bulunan diğer eserleridir. Kendisi aynı zamanda Gazi Büstü kupasını yapmıştır.)

- 2) www.izmir.bel.tr (İzmir Büyükşehir Belediyesi resmi internet sayfası, İzmir'in Tarihi bölümü), erişim tarihi 30.12.2010
- 3) Mevlüt Çelebi, İzmir Gazi Heykeli, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kent Kitaplığı Dizisi 27, İzmir, 2002, s.9
- 4) Çelebi, A.g.e, s 25
- 5) Kıvanç Osma, 'Cumhuriyet Dönemi Heykellerinde Kadın Motifi', www.friendfeedmedia.com, erişim tarihi 30.12.2010 (Ön cephede Kurtuluş Savaşına katılan kahraman kadınlar ve askerler betimlenmiştir. Ön planda ay yıldızlı bayrağımızı taşıyan belinde hançer olan şalvarlı bir kadın yürür pozisyonunda betimlenmiştir. Oldukça yüksek kabartma olarak işlenmiş bu figürün arkasında askerler ve halk bir arada tasvir edilmiştir. Aralarında kadınların da bulunduğu çok sayıda figür bu zafer kompozisyonunda yer almaktadır. Kaidenin sol yan cephesinde de Türk ordusunun İzmir'e girişinin halkta uyandırdığı sevinç ve coşku betimlenmiştir. Kollarını karşısındaki askere sarılmak üzere açmış başı örtülü, bir kadın, savaştan dönen babalarını karşılamak üzere koşan kız ve erkek çocuklar, oğlunu kucaklayan bir ihtiyar adam bu ayrıntılardan bazılarıdır.)
- 6) Prof. Dr. Semavi Eyice, Atatürk ve Pietro Canonica, İst. 1986, s. 22-23.(Gazi'nin ata binerek poz vermesi gerekmektedir. Üniformayı hiç değilse bir defa giymesi için çok mücadele verir Canonica; ama başaramaz. Bir sabah, Çankaya Köşkü'nde kendi üniformasını giymiş, aynı yapıda yakışıklı bir subayı atın önünde bulur ünlü heykeltıraş. Subayın yanında duran Gazi, gülererek, "Kafaya bakmayın, gerisi aynı" der ve Etnoğrafya Müzesi önündeki heykel, ancak bir dublörün pozuyla yapılır.
- 7) L. Ece Sakar, Atatürk'ün İzmir'i, Bir Kentin Yeniden Doğuşu Behçet Uz, Türkiye İş Bankası Yayınları, (2. Baskı), İstanbul, 2009, s. 52-53 (Behçet Uz bu durumu anılarında şöyle anlatıyor: "...O esnada sümeni açtım, baktım orada heykeltıraş Canonica'nın bir mektubunu buldum. Okudum mektubu. Diyor ki Canonica: 'Siz kendi şefinizin heykelini ismarladınız, ben bunu döktüm bana parasını göndermediniz. Ben fakir bir sanatkarım ve siz bu parayı göndermiyorsunuz. Altı defa mektup yazdım, hiçbirine cevap da yazmıyorsunuz. İmza: Canonica...' Bu benim çok izzeti nefsimi dokundu. Muhasebeci Sami Bey'i çağırdım, 'Sami bu ne biçim iş!' diye sordum. 'Efendim doğrudur' dedi. Parayı göndermişlerdi, biz de bu paranın üzerine ilave yaparak ödeyecektik Canonica'nın parasını, fakat bütün bu ihtiyaçlarımız karşısında bir türlü bu parayı denkleştirip ödeyemedik. 'Getirin borçluların listesini' dedim. Size on gün müsaade, bu on gün içerisinde bu alacaklar tahsil edilecek! Tabii Canonica'nın alacağı olan parayı da on-on beş gün içinde temin edip ödedim ve dedim ki, 'Siz çalışmalarınızı süratle bitirin. Heykeli çok kısa sürede dikeceğiz. Ve geri kalan meblağ da gönderilecektir.'"
- 8) Çelebi, A.g.e, s 51
- 9) Sakar, A.g.e, s.53-54(Behçet Uz 28 Temmuz tarihi verse de tüm belgelerde açılış günü 27 Temmuz olarak geçmektedir.)
- 10) Sancar Maruflu, İzmir Güzellemesi, Ege Kültür Platformu Derneği Yayınları, İzmir, 2009, s.130

165 yıllık çınar

İzmir Gureba-i Müslimin Hastanesi

■ **Dr. Başak OCAK**

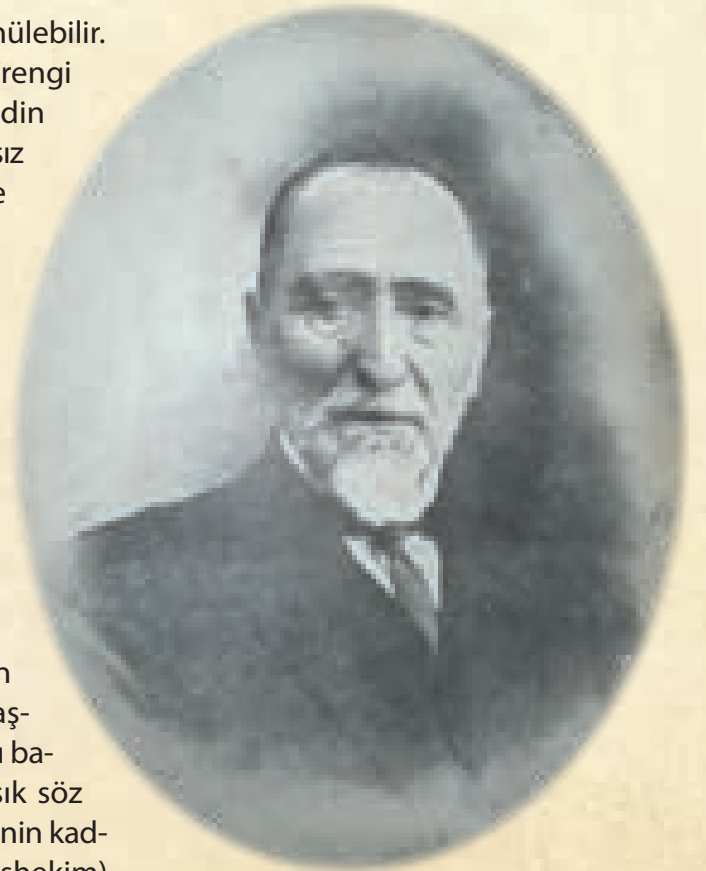
DEÜ Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü

Gureba-i Müslimin Hastanesi'nin açıldığı tarihte, İzmir'de Türklere ait olan tek hastane Askeri Hastane'dir. Buna karşın gayrimüslimlerin kendilerine ait hastaneleri, uzun yıllardan beri şehirde faaliyette bulunmaktaydı. Eski bir İngiliz mezarlığının üzerine inşa edilen Gureba-i Müslimin Hastanesi'nin kuruluşuna ilişkin elimizdeki bilgiler ne yazık ki son derece yetersiz. Tüm veriler ışığında söyleyebileceklerimiz; İngilizlerin ölümlerini mezarlıklarından almalarından sonra, mezarlık arsasının, dönemin İngiliz Konsolosu tarafından hastane yapılması şartı ile Tanzimat Dönemi'nin bürokratlarından İzmirli Emin Muhlis Paşa'ya teklif edildiği; Paşa'nın da saraya başvurarak maddi yardım istediği ve saraydan aldığı altınlarla, bazı hayırseverlerin bağışlarını da ekleyerek hastanenin inşaatına giriştiğidir. Meslektaşım Özlem Yıldırım Kocabaş ile birlikte hazırladığımız kitapta, sadece İzmir'in değil tüm Ege Bölgesi'nin önemli bir sağlık kuruluşu olarak hizmet veren hastanenin tarihini aydınlatmaya çalıştık.¹

1849 yılında inşaatına başlanan Gureba-i Müslimin Hastanesi, 1851 (1267 Hicri) yılında iki katlı, taş ve ahşap yapılı bir bina olarak hizmete girer. Temel atma töreni, 23 Mayıs 1849'da, başta İzmir Valisi Osman Efendi, Askeri Vali Mahmut Paşa olmak üzere şehrin yöneticilerinin ve ileri gelenlerinin katıldığı bir törenle kurbanlar kesilerek gerçekleşir. Altmış yataklı açılan hastanenin ilk kadrosu ise birer doktor, cerrah, eczacı, müdür ve kâtip ibarettir.

Bazı salnamelerde İslam Gureba Hastanesi olarak anılan hastanenin, aslında ismine bakıldığında sadece Müslüman hastalara hizmet verdiği ve kadrosunun da sadece

Müslümanlardan oluştuğu düşünülebilir. Gerçekte durum böyle değildir. Frengi ve akıl hastaları dışında, hangi din ve mezhepten olursa olsun istisnasız herkes hastaneye kabul edilir ve yatılı olmayan fakir hastaların muayenelerinden ücret alınmaz. Tıpkı hastalarda olduğu gibi hastane personelinde de din ve milliyet ayrımı gözetilmez. Nitekim hastanede Rum, Ermeni, Yahudi doktor, eczacı ve eczacı kalfaları çalışır. Ayrıca şehrin tanınmış doktorları ile yabancı hastanelerde çalışan kimi doktorlar da fahri olarak burada görev yaparlar. Hastanenin en ünlü doktoru ise uzun yıllar başhekimlik görevini yürüten; yaptığı başarılı ameliyatlara adından sık sık söz ettiren ve 1879 Mart'ında hastanenin kadrosuna katılan Şeyhü'l-Etibba (başhekim) unvanlı Doktor Mustafa Enver Bey'dir. Bir

Dr. Mustafa Enver
1849 - 1932

İzmir'in gözbebeği, görkemli tarihî hastane binası, tüm ihtişamı ve güzelliğiyle yıllara inat 165 yıldır dimdik ayakta durarak bugün Konak semtimizi süslemeye devam etmektedir.

diğer önemli isim ise hastanenin başeczacısı olan Süleyman Ferit Eczacıbaşı'dır.

Her ne kadar 'gureba' sözcüğü, garipler, kimsesizler anlamına gelse de burada tedavi olmak için garip, kimsesiz olmak gibi bir şart da mevcut değildir. Üstelik gureba sözcüğünün sadece İzmir'de değil, Türkiye'nin birçok yerinde kurulan hastanelere ad olarak seçilmesi, Süleyman Ferit Bey'in şu anlamlı sözleriyle eleştiri konusu da olur: *"Demek ki devlet o günlerde, kendi milletinin bu vafını, bu isimle tescil ve*

tasdik ediyordu. Hakikaten sağlık ve sıhhat müesseseleri itibarıyla 1900'lerin sadece İzmir değil, bütün vatanında bu benimsenmiş isme uygun hazin şartlar içinde olduğunu tasdik etmek mecburiyeti vardı. Ama mesela İzmir'de Rumların, Ermenilerin, Musevilerin, Levantenlerin ve bu arada İngiliz-Fransız-İtalyan daha sonra Almanlar ve Amerikalıların kendi hastaneleri bulunuyordu ve hiçbirisinin isminde bu garibanlık damgası yoktu." Aynı zamanda Süleyman Ferit Bey, yabancılara ait hastanelerin geniş bahçeler ve yerleşim bölgeleri içinde, ihtisas ve tedavi branşına göre yapıldıklarını belirterek Levantenlerle Türkler arasındaki derin uçuruma da şu sözlerle dikkat çeker: "Bir onları bir de bizim Gureba-i Müslimin Hastanesi'nin sokaklarına kadar çaresiz bekleyen kendi milletimin çocuklarını görürdüm. Gureba... O günkü Osmanlı Türk'ünü anlatacak bundan daha yerinde tabir bulunmazdı. Kendi öz vatanımızda gariptik. İçimizden eşraf dediğimiz varlıklı, köklü ailelerden hastalanan oldu mu Levanten-Rum-Ermeni-Musevi doktorlardan birinin delaletiyle o hastanelere başvururduk."²

Gureba-i Müslimin Hastanesi, Kırım Savaşı'ndan (1853-1856) etkilenir ve bir süre için kuruluş amacındaki fonksiyonunu yitirir. Bunun nedeni, savaş yüzünden 1855 yılında İngiliz doktorlarının İzmir'e gelmesidir. İngilizler, Sarıkışla'yı kendileri için bir askerî hastaneye dönüştürürler ve şehre gelen İngiliz doktorları da Gureba-i Müslimin Hastanesi binasını bir lojman olarak kullanmaya başlarlar. Savaşın bitiminde söz konusu durum ortadan kalkar ve hastane normal işleyişine kavuşur.

1895 yılı kasım ayında, 76 maddeden oluşan hastane talimatnamesi yürürlüğe girer. Hastane komisyonu ile personelinin görev ve yetkilerinin yanı sıra hastanenin denetimi, temizliği, düzeni, işleyişi, hastaların hastaneye giriş çıkış kuralları, tedavilerinin nasıl yapılacağı ve kendilerine verilecek yemeklere ilişkin ayrıntılı bilgilerin yer aldığı bu talimatname, İzmir'in meşhur gazetesi *Ahenk*'in sütunlarında da yerini alır.³

19. yüzyılın sonlarına doğru başlayan hastaneyi genişletme çalışmaları, çok uzun yıllar devam eder ve kısım kısım yapılan inşaatlarla, bina takviyeleriyle hastane bugünkü konumuna gelir. Özellikle İzmir Valisi Kamil Paşa ve Belediye Başkanı Eşref Paşa'nın bu konudaki katkıları dikkate değerdir. Vali Kamil Paşa, İzmir Sanayi Mektebi piyangosundan elde edilen gelirin yüzde onunu hastaneye ayırır. Ayrıca in-

saatı bizzat takip eder ve evinden Hükümet Konağı'na gidip gelirken hastaneye uğrayarak çalışmalarını izler. İnşaat heyetinde yer alan Eşref Paşa da sık sık inşaat sahasını ziyaret ettiği gibi hastaneye maddi destekte de bulunur.

Genişlemeler sonrası, 1894 yılında 120 olan yatak kapasitesi, 1907 yılında 200'e ulaşır. 20. yüzyılın başında hastanenin 30 koğuşu, ameliyathanesi, doğum odası, mükemmel bir eczanesi, bir idare odası, bakteriyoloji laboratuvarı, deneylerde kullanılacak hayvanların barındığı bir bahçesi, bahçenin ortasında bir köşkü, ancak Avrupa şehirlerinde rastlanılabilecek modern bir etüv makinesi, alt katta ayak tedavilerinin yapıldığı odaları, bir mescidi, mahkûmlar için üç koğuşu, Hamidiye Sanayi Mektebi için ayrılmış bir koğuşu, bir hamamı, hasta taşımak için kullanılan tekerlekli lastikli arabaları ve bir imbikhanesi vardır. Bu imbikhanede, hastaneye senede 30-35 lira kâr getiren gül suyu üretilir ve İzmir'in hastaneleri, eczaneleri, depoları gül suyunu buradan alırlar.

Sözünü ettiğimiz büyük çaplı genişletme çalışmalarının ve sağlık hizmetlerinin sürdürülebilirliği, temelde maddi kaynak meselesine bağlıdır. Bu konuda İzmir halkının hayırseverleri, hastanenin imdadına yetişir. Halkın bazen nakdi bazen de hastanenin ihtiyaçlarına yönelik olarak yaptıkları değerli bağışlar yakın geçmişimize kadar sürer. Şehir nüfusunun sürekli artış göstermesi, üstelik hizmetlerin sadece İzmir ili ile sınırlı kalmaması, hastaneyi daimî bir yer darlığı ve para sıkıntısı içine sokar ve bu durum, hastanenin yeterli ölçüde hizmet veremediğine ilişkin bir takım eleştirilere maruz kalmasına da yol açar. Elbette eleştirilerde haklı bulunabilecek noktalar vardır; ancak, bu eleştirileri yaparken hastanenin içinde bulunduğu durum, bütçe meselesi, hizmet şartları, hizmet alanı, personel sayısı hatta personelin maaşları gibi başat faktörler göz önünde bulundurulmalıdır.

İçinde bulunduğu tüm sıkıntılara rağmen Gureba-i Müslimin Hastanesi, döneminin en büyük ve önemli hastanelerinden biridir ve bu hastanede çok değerli bir

Foto
- Cemal

personel kadrosu, dönemine göre çok da başarılı operasyonların altına imza atmaktadır. Nitekim 19. yüzyılın sonlarına doğru, hastanede yapılan başarılı tedavi ve ameliyatlar, basına da malzeme kaynağı olur. Örneğin çocuk başı büyüklüğünde urların alınması, yumurtalık kisti, baldır, incik, mesane taşı ameliyatları gerçekleştirilen önemli ameliyatlardan birkaçıdır.

1913 Hastane İl Özel İdaresi'ne bağlanıyor

Hastane, 1913 yılına kadar Gureba-i Müslimin adını taşır. 26 Mart 1913 tarihli İdare-i Umumiye-i Vilayet Kanunu ile halkın yönetimindeki hastaneler özel muhasebelerin yönetimine geçer ve hastane İl Özel İdaresine devredilir. Bu tarihten itibaren de adı, 'Memleket Hastanesi' olur.

İşgal yıllarında Hastane

10 Ağustos 1920'de imzalanan Sevr Antlaşması'nın ardından Yunanların İzmir'de hü-

kümet idaresine el koyup devlet dairelerinde birtakım düzenlemeler yapmaya başlamasından sonra, Memleket Hastanesi'nin yatak sayısı iki yüz elliden seksene indirilir. Memur, doktor, hizmetli kadroları da daraltılır. Kadroda bırakılan personelin aylıkları, Fevkalade Komiserlik veznesinden ödenir. Memleket Hastanesi'nin kadınlara ait kısmı, ana hastane olma ödevini üstlenir ve kalan kısmı Yunan askerleri tarafından işgal edilir. İşgal sonrasında Yunanlar, İzmir'den geri çekilirlerken hastanedeki eşyalara da zarar verirler. Bu zararların boyutu hakkında şunlar söylenebilir:

"... Yunan işgali zamanında müthiş bir surette tahrip edilmiş adeta soyulmuştu. Ne kadar âlât-ı fenniye ve müvelled-i kimyeviyesi vardı ise vapurlara bindirilerek aşırılmıştı."⁴ "Yunanlar kaçarken İzmir'in yegâne sıhhat müessesesi olan Memleket Hastanesi'ndeki levazım-ı sıhhiye, karyola, yatak, battaniye vesaire gibi kabil-i nakil bütün eşyanın kâffesi tahrip edildiğinden derhal ve kernal-i suretle hastanenin yeniden tesisine sarf-ı gayret edilerek iki yüz elli yatak, karyola, yorgan, battaniye, yastık, don, gömlek, entari, hırka ve terlik gibi bütün ihtiyacat-ı etibba, memur ve müstahdemini tedarik ve temin olunarak hal-i faaliyete getirilmiş..."⁵

Türk Kurtuluş Savaşı'nın kazanılmasının ardından 1923 yılında hastane, 29 koğuş ve 250 yatak kapasitesine sahip olarak hizmetlerini sürdürmeye devam eder. Sadece işgal yıllarını değil, günümüze dek bir hayli zor dönemleri aşarak çalışmalarını sürdüren Memleket Hastanesi, 1982 yılında yeni binasına taşınana kadar geçen 131 yıllık süreçte, I. Dünya Savaşı, II. Dünya Savaşı gibi büyük badireleri de atlatır. Bu zorlu dönemlerden geçerken elbette içinde bulunduğu sıkıntılar daha da artar ve daha az zarar görmek adına üretilen çözüm yolları başarılı olmuş olacak ki ayakta kalmayı başarır. Bu çözüm yollarından biri, hastalara umut kaynağı olan Memleket Hastanesi Yardım Derneği'nin 1949 yılında kurulmasıdır. Bu dernek, hastane için hayati bir rol oynamış ve yapılan yardımları örgütleyerek güvenli bir yolla hastaneye ulaştırmıştır. Üstelik hastanenin Sağlık Bakanlığı'na devrinden sonra, kendisini feshetmeyip İzmir Hastanelerine Yardım Derneği adı altında çalışmalarını sürdürerek mükemmel bir vefa örneği de göstermiştir. Aynı zamanda bu

Emin Muhlis Paşa

dernek, hastanenin ilk kütüphanesini, o günün şartları altında 14 bin lira harcayarak 1957 yılında kurmuş; böylece asistan ve doktorların tıp alanındaki yenilikleri, yeni kitapları takip edebilmesine de ortam hazırlamıştır.

1954: Hastane Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı'na devrediliyor

1950-1960 yılları arasında dönemin sağlık politikalarının; yerel yönetimlere bağlı olan hastanelerin Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı'na devredilmesi, hastanelerin genel bütçeden finanse edilmesi ilkesi çerçevesinde yürütüldüğünü görüyoruz. Bu doğrultuda hastane, 1954 yılında bakanlığa devredilir ve bu tarihten itibaren adı da değişir. 'Memleket Hastanesi' adı tarihe karışır ve hastanenin yeni adı 'İzmir Devlet Hastanesi' olur.

Hastanenin tıp dünyasına büyük faydalarından biri, sadece tedavi hizmeti sunmayıp aynı zamanda bir okul görevi üstlenmesidir. Açtığı okulların yanı sıra hastabakıcılık ve hemşire yardımcılığı kursları ile Türkiye'nin ihtiyaç duyduğu sağlık personeli kadrosunun oluşturulmasına epey katkıda bulunur. Nitekim İzmir'de 1952 yılında bünyesinde açtığı Hemşire Ebe Laborant Okulu ve 1956 yılında ilk mezunlarını veren Köy Ebe Okulu ile hizmetlerine yenilerini ekler. Sağladığı staj olanağından pek çok sağlık personeli

Mehmet Kamil Paşa

yararlanır. Örneğin 1930'lu yıllardan itibaren Emraz-ı Sariye ve İstilaiye Hastanesi'nde (bugünkü Suat Seren Göğüs Hastalıkları Hastanesi) yapılan üç yıllık dahiliye ihtisasının son bir yılı bu hastanede tamamlanır.

Birçok değerli doktorun yetişmesini sağlayan hastane, aynı zamanda düzenlediği bilimsel toplantılarla da tıp alanına hizmet eder. Bir başka yararı ise İzmir'deki doktorların bilimsel çalışmalarını yayınlatabilecekleri bir dergiye kavuşmalarını sağlamasıdır. Başhekim Kadri Aslansan zamanında ilk kez yayımlanmaya başlanan ve hastanenin adını taşıyan mecmua, hem İzmir doktorlarının sesini Türkiye'ye duyurur hem de tıp dünyasına çok değerli makaleler kazandırır.

Hastane Mecmuası - İlk Sayı - 29 Ekim 1963

Mustafa Enver'in anısına.

1970'lerin sonuna doğru yer darlığı meselesi çok ciddi bir sorun haline gelir. Bir yatakta birkaç hastanın birden yatırılması zorunluluğu, binanın tamamen terk edilmesi ile sonuçlanır. Çok zorlu ve uzun bir süreç sonrasında 1982 yılında hastane, Basın Sitesi'ndeki yeni binasına taşınır ve adı da değişerek 'Atatürk Sağlık Sitesi İzmir Devlet Hastanesi' olur. Bugünkü adı 'İzmir Katip Çelebi Üniversitesi Atatürk Eğitim ve Araştırma Hastanesi'dir. Hastanenin eski emektar binası ise 1985'ten itibaren İzmir Kadın Hastalıkları ve Doğum Hastanesi adı ile hizmete devam eder. 2000 yılında adı, 'Dr. Ekrem Hayri Üstündağ Kadın Hastalıkları ve Doğum Hastanesi' olarak değiştirilir. 130 yataklı bu hastane, 2012 Temmuz'unda, Sağlık Bakanlığı'nın gelirlerinin giderlerini karşı-

layamaz hale geldiği gerekçesi ile kapatılarak Tepecik'teki İzmir Ege Doğumevi ve Kadın Hastalıkları Eğitim ve Araştırma Hastanesi'ne bağlanır. Yeni adı da 'Ege Doğumevi Kadın Hastalıkları Eğitim ve Araştırma Hastanesi'ne Konak Ek Hizmet Binası' olur.

Günümüzde, Tepecik Eğitim ve Araştırma Hastanesi Ek Hizmet Binası olarak zemin katta poliklinik, diğer katlarda da İzmir Kuzey Bölgesi Kamu Hastaneleri Birliği Genel Sekreterliği yönetim birimi olarak hizmet vermektedir. Binada basit çaplı onarımlar yapılmasına devam edilmekle birlikte, kapsamlı bir restorasyon çalışması başlatılmasına ilişkin İzmir Valiliğine başvuru da bulunulmuştur. İzmirimizin göz bebeği, görkemli tarihî hastane binası,

tüm ihtişamı ve güzelliğiyle yıllara inat 165 yıldır dimdik ayakta durarak bugün Konak semtimizi süslemeye devam etmektedir.

- 1- Başak Ocak-Özlem Yıldırım Kocabaş, *İzmir Gureba-i Müslimin Hastanesi'nden İzmir Devlet Hastanesi'ne Bir Hastane Öyküsü*, İzmir, 2014, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kent Kitaplığı-94.
- 2- Cemal Kutay, *Bir İnsan Bir Devir Bir Şehir Ezcıbaşı Süleyman Ferid Bey'in Hayatı ve Hatıraları-4*, Yeni Asır, 7 Mart 1979; (37) 9 Nisan 1979.
- 3- *İzmir Gureba Hastanesinin Usul-i İdaresini Mübeyyin Talimattır*, Ahenk, 2, 5, 9, 12, 15, 18 Teşrin-i Sani (Kasım) 1895.
- 4- *Şehrimizin Sıhhat Müesseseleri Memleket Hastahanesi ve Gördüğü İşler*, Anadolu, 21 Teşrin-i Sani 1926.
- 5- *İzmir Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası Cumhuriyetin Onuncu Yıldönümü Fevkalade Nüshası*, İzmir, 1933, s. 19.

Memleket Hastanesi müze olmayı bekliyor

■ Saadet ERCİYAS

Binanın Halil Rifat Paşa Caddesi'ndeki Konak Tüneli'ne bakan yüzüne 2014 yılında 'İzmir Memleket Sağlık Müzesi' yazılı tabela asılsa da bina henüz bildiğimiz anlamda bir müze işlevi görmüyor. İzmir Kuzey Bölgesi Kamu Hastaneleri Birliği Genel Sekreteri Doç. Dr. Ahmet Emin Erbaycu, şu an içinde bulunarak aktif koruma sağladıkları

binanın, hak ettiği gibi bir an önce müzeye dönüşmesini istediklerini söylüyor. Doç. Dr. Erbaycu, İzmir'de böyle bir müzenin varlığının önemine değinerek, "Bir kentte yaşanan bir tarih varsa orası hep hatırlanmalı ve vurgulanmalı. Gelecek kuşaklara neyi taşıyabiliriz başka? Burada hangi koşullarda neler yapılmış bilmezsek ileriye gitmemiz mümkün değil" diyor.

Müze açıldı da duymadık mı?

Memleket Hastanesi, İzmir'in EXPO 2015 ve 2020 adaylık sürecinde seçilen 'sağlık' teması nedeniyle sık sık gündeme gelen 'sağlık müzesi'nin favori mekanlarından biriydi. Adı hep gündeme geldiyse de, EXPO hayali suya düşünce bu konunun üstü kapandı gitti. Memleket Hastanesi'nin müze olacağına ilişkin haberler de kesildi. Konak'taki tarihi bi-

Konak'ta 165 yıldır İzmir'in sağlık tarihine tanıklık eden, eski adıyla Gureba-i Müslimin Hastanesi, yaygın bilinen adıyla Memleket Hastanesi müze olacağı günü bekliyor.

nanın bir kısmı İzmir Kuzey Bölgesi Kamu Hastaneleri Birliği'nin idari ofisleri olarak kullanılıyor. Binanın zemin katında ise Tepecik Eğitim ve Araştırma Hastanesi'ne bağlı olarak poliklinik hizmeti veriliyor.

Hastanenin önünden geçerken başınızı kaldırıp baktığınızda, binanın cephesinde iri harflerle yazılmış 'Memleket Sağlık Müzesi' yazısının bulunduğu mermer levhayı görürsünüz. Siz de 'Müze ne zaman açıldı?' diye düşünebilirsiniz. Ben de öyle düşündüm ve

bu konuyu görüşmek üzere bu tarihi mekanın yolunu tuttum. Hem İzmir Kuzey Bölgesi Kamu Hastaneleri Birliği Genel Sekreteri Doç. Dr. Ahmet Emin Erbaycu ile hem de hastanede görevli Sanat Tarihçi (yanlış okumadınız, bu genel sekreterlikte bir sanat tarihçisi var) Şengül Evcil ile görüştum.

Bina kuzeyde, malzemeler güneyde

Gureba-i Müslimin Hastanesi, neredeyse kurulduğu 1851 yılından bu yana kesintisiz hizmet veren, İzmir'in ilk müslüman

Doç. Dr. Ahmet Emin Erbaycu

hastanesi. Hastane 6 bin metrekarelik bir alan üzerine kurulmuş. İzmirli Emin Muhlis Paşa'nın girişimiyle yapımına başlanan hastane, ilk kurulduğunda altmış yataklı, bir doktor, cerrah, eczacı müdür ve katiple açılmış. Döneminin tüm özelliğini yansıtan kesme taş ve tuğladan inşa edilmiş iki katlı bu zarif ve son derece görkemli yapıya, yıllar içinde ihtiyaç nedeniyle çok sayıda eklentiler yapılmış. Işık, yapıda son derece başarılı kullanılmış. Ferah, yüksek tavanlı binanın 1892 yılında Rıhtım İdaresi Mimarı Mösyö Rok tarafından genişletildiği bilgisi kaynaklarda yer alıyor.

Uzun yıllar Kadın Doğum Hastanesi olarak da kullanılan bina nüfusu her geçen gün artan İzmir'in ihtiyaçlarına yanıt veremeyince, 1982 yılında Yeşilyurt'a taşınmış. Hastane bugün Güney Bölgesi Kamu Hastaneleri Bir-

liği'ne bağlı, İzmir Katip Çelebi Üniversitesi Atatürk Eğitim ve Araştırma Hastanesi bünyesinde hizmet veriyor. İşin bana göre ilginç yanı hastane taşınırken kuzey-güney ayrımının olmadığı dönemde, Memleket Hastanesi'nin tüm malzemeleri, belgeleri, kayıtları ve tarihi değeri olan objeleri de Yeşilyurt'a taşınmış ve koruma altına alınmış.

Bugün Yeşilyurt'taki hastanenin ana girişinde kantinin yanında, küçük bir bölümde bu eserleri görmek mümkün. Başta Memleket Hastanesi'nin ilk Müslüman başhekimi, efsane doktor Mustafa Enver Bey'in mermer büstü, fotoğraflar, birkaç yağlı boya tablo, koltuk takımı, ecza dolapları olmak üzere tarihi 125-130 yıla dayanan çok sayıda tıbbi malzeme, hastaneye ait özel kayıt defterleri burada sergileniyor.

Tabela binaya asılıyor

İzmir'in geçirdiği onca deprem ve yangına karşı ayakta kalmayı başarmış, sağlık tarihine tanıklık etmiş kültürel mirası olan Memleket Hastanesi binasının müzeye dönüşmesi için Kuzey Hastaneleri Birliği 2014 yılında bir proje yapmış. Hatta proje, o dönem kurum tarafından yayımlanan İzmir'de Sağlık Olsun Dergisi'nde de 'tarihimize sahip çıkıyoruz' haberiyle anlatılmış. İzmir Memleket Sağlık Müzesi Projesi için, farklı üniversitelerle ortaklaşa çalışmalar yapılmış.

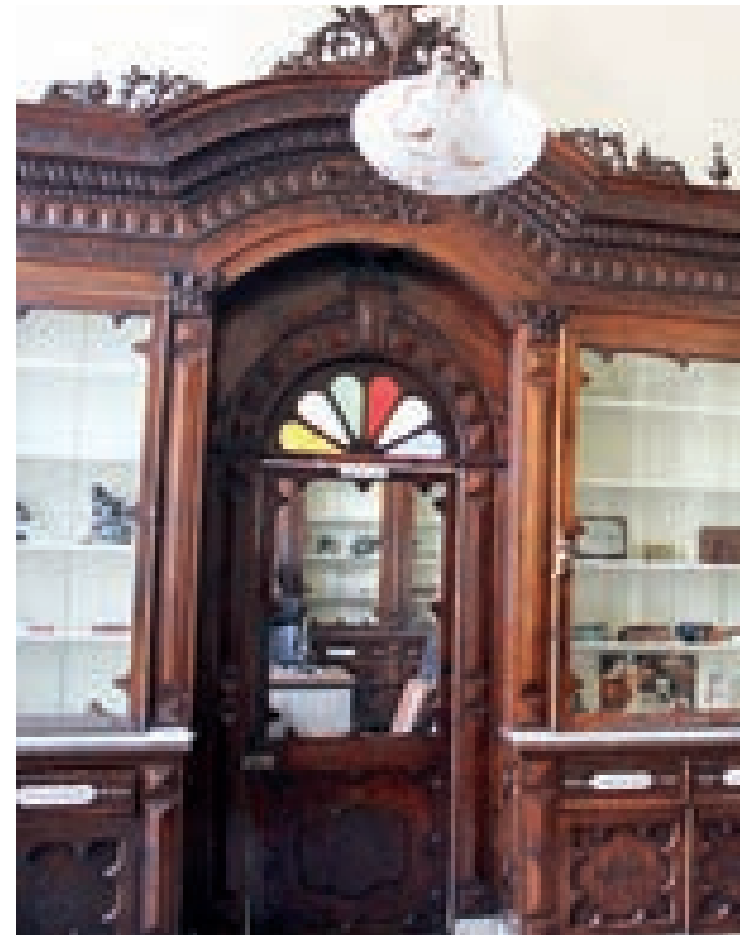
Ancak bu müze çalışması alıştığımız anlamda klasik müze tarzında değil, sanal müze tarzında düşünülmüş. İzmir Kalkınma Ajansı'nın (İZKA) 2014 yılında çağrıya çıkılan Bilgi Toplumuna Dönüşüm ve Bilgi İletişim Teknolojileri Mali Destek Programı'nda, Kuzey Kamu Hastaneleri'nin hazırladığı bir milyon liralık 'Sanal ve Dijital Sağlık Müzesi Projesi' onaylanmış ve desteğe hak kazanmış. Bu süreçte 'Memleket Sağlık Müzesi' tabelası da binaya asılmış. Bu güzel gelişmelere karşın nedense proje

yaşama geçmemiş. Onaylanan proje uyarınca kurum tarafından karşılanması gereken bütçe Sağlık Bakanlığı'nca verilmemiş.

Bina zaten müze değeri taşıyor

Göreve daha sonra gelen Doç. Dr. Ahmet Emin Erbaycu, projeden binaya taşındıklarında haberdar olduğunu belirtiyor. Müze projesinin içeriğini öğrendiğinde ise şaşırıldığını iletiyor. Binada klasik tarzda bir müze planlanmadığını, yapılan projenin dijital müze projesi olduğunu belirtiyor. "Biz bu binanın kendisinin müze olmasını istiyoruz aslında; çünkü tarihiyle, mimarisiyle buna değer bir bina" diyor Doç. Dr. Erbaycu.

Hastanenin sanal müze projesi yaşama geçmese de, bu özel mekanın her yönüyle bir

müze dönüşmesi için çalışmalarının sürdüğünü belirtiyor Sanat Tarihçi Şengül Evcil. İleride gerçekleşebilecek bir proje için envanter çalışması yaptıklarını, İzmir'in farklı hastanelerinde İzmir'in sağlık tarihi açısından önemli obje, bilgi ve belgeler bulunduğunu, bunların bir kısmını derlediklerini belirtiyor.

"Aktif koruma yapıyoruz."

Memleket Hastanesi binasının, 165 yıllık tarihi ve görkemli yapısıyla tek başına bir müze olabilecek kapasitesi olduğunu belirten Doç. Dr. Ahmet Emin Erbaycu, "Uzun vadede bu binanın kendisi müze olabilir. İlle de içine bir şey getirmeye de gerek yok. Binamızda yer alan eczanemiz inanılmaz bir atmosfere sahip. Tek başına o bile başlı başına bir değer" diyor. Şu an binada bulunarak 'aktif koruma' yaptıklarını anlatan

Doç. Dr. Erbaycu, "Biz binada bulunduğumuz için şu an aktif koruma yapıyoruz ve binanın ihtiyaçlarıyla ilgilenebiliyoruz. Ama buradan çıkmış olsak korumasıyla kimse ilgilenmeyecek" diye ekliyor.

Şengül Evcil, binanın gerçek anlamda müze dönüşmesi için önce bazı basit onarımlarının yapılacağını, bunun için de Konak Belediyesi'nin Koruma Uygulama ve Denetim Bürosu (KUDEB) ile çalıştıklarını anlatıyor. Daha kapsamlı büyük onarım ve röleve çalışmaları içinse Valiliğe başvurduklarını dile getiriyor.

İzmirliilerden belge, fotoğraf bekliyoruz

İlginç bir rastlantı olsa gerek, İzmir Kuzey Bölgesi Kamu Hastaneleri Birliği Genel Sekreterliği bünyesinde Memleket Hastanesi gibi kentin sağlık tarihine tanıklık eden başka hastaneler de bulunuyor. Öğreniyorum ki, sekreterlikte hemşire kökenli olan ancak aldığı eğitim nedeniyle sanat tarihçi, mimar ya da tasarımcı olarak çalışan uzmanlar bu hastaneler için projeler üretiyor.

Sanat Tarihçisi Şengül Evcil, hastanenin klasik anlamda bir müze olabilmesi için öncelikle ciddi bir onarımdan geçmesi gerektiğini, restorasyon çalışmaları için valiliğe başvurduklarını belirtiyor. Evcil, "Hastanenin onarımı tahmin edersiniz ki en az üç dört

yıl, belki de beş yıl alacak bir süreç. Biz de bu süreçte envanterimizi çıkartıyoruz. Tarihi belge ve bilgileri, İzmir'de sağlık alanında kullanılan tıbbi malzemeleri derliyoruz. Bir çeşit tarih araştırması yapıyoruz. Hastanemiz içinde ayırdığımız bölümde topluyoruz bunları. Bu süreçte İzmirliilerden de destek bekliyoruz. Ellerinde hastaneyle ilgili bilgi belgesi olanlar, fotoğraflar bulunanlar bize bunları ulaştırabilir" diyor.

İyi ki tabelayı asmışlar

Şengül Evcil'in rehberliğinde gezdiğim hastaneden beni büyüleyen eczaneyi, orijinal haliyle korunmuş odalarını düşünerek ayrılıyorum. Merdivenlerden inerken bir zamanlar hastanenin hamamında kullanılan, ama şimdi çiçeklik işlevi gören kurnalar gözüme geliyor.

Hastanenin bugün için poliklinik hizmeti veren bir sığınak görüntüsündeki etkileyici zemin katını dolaşıyorum. Ardından dışarıya çıkıp, hastanenin arka sokağa taşan Toplum Ruh Sağlığı Merkezi'ni, Diş Hastanesi'ni gözlemliyorum. Onca zorluğa karşın zamana direnen, yorgun binanın restorasyonunun bir an önce yapılıp kablolardan, klimalardan, borulardan, tellerden, garip eklentilerden arındırılıp, pırıl pırıl, bu kente yaraşır bir müzeye dönmesini diliyorum. Ve, "İyi ki acele edip 'Memleket Sağlık Müzesi' tabelasını asmışlar" diye düşünüyorum.

KNK

Eski İzmir Mahalleleri

Etiler

■ Orhan BEŞİKÇİ

■ Fotoğraf: Atilla ÖZDEMİR

Tren taşımacılığının simgesi Basmane Gar'ını koynunda yaşatan mahalledir. Semte adını veren Basma fabrikası ve atölyelerinin, Cumhuriyet dönemi ilk İzmir müzesinin temeli bu mahallede atılmıştır. Tarihten silinen meşhur 'Boyacı Deresi' namı kanalı bir bölümü mahalleden geçer. Sınırları içerisinde kilise, sinagog ve camisi olan özel bir mahalledir. Zarif minaresine tırmanma imkanını bulduğum Çorakkapı Camisi'nden ezan, Rabi Yitzhak Karmona'nın hahamlık yaptığı Şonsol Sinagogu'ndan hazan, Agios Vuokolos Kilisesi'nden gelen çan sesine mahalleli aşınaydı...

Ümit ve Kemal'in meyhaneleri

Eğlence dünyasına damgasını vuran, yazın çatısı açılıp kapatılan meşhur Yıldız Sineması Gaziler Caddesi üzerindedir. Öncesinde yazlık (Güneş) sinema, onun da öncesi çay bahçesi ve bir bölümü cambazhanedir. Çay bahçesinden kalma ay yıldızlı bardak ve tabaklar halen sinemanın bir köşesinde durur. Raj Kapoor'un yönetmenliğini ve oyunculuğunu yaptığı Avare filmi tüm Türkiye'ye tanıtıp sevdiren sinema günümüzde halı saha olarak hizmet verse de, dev perdesini aralarsanız, sahnesinde ünlü

Firkat, Revnak, Ziba, Rana, Meserret, Bedava adlı sokaklar neden bu kadar yalnız ve hüznü... Bedava Sokak'ta bulunan Yahudi fırını aynı sokakta gevrek fırını olarak faal durumda. Şonsol Sinagogu'nun çatısı yapılırsa, Sinagog'un küllerinden bir müze çıkabilir mi? Agios Voukolos Kilisesi'ni yeterince yazdım, ayazması onarılır elbet...

filmlerin, tiyatro gruplarının ve konserler veren sanatçıların gölgesini görürsünüz. Aynı sırada Ümit'in ve Kemal'in meyhanelerini hatırlatıp, yol boyunca sıralanmış günümüz birahanelerine değinmeyeyim...

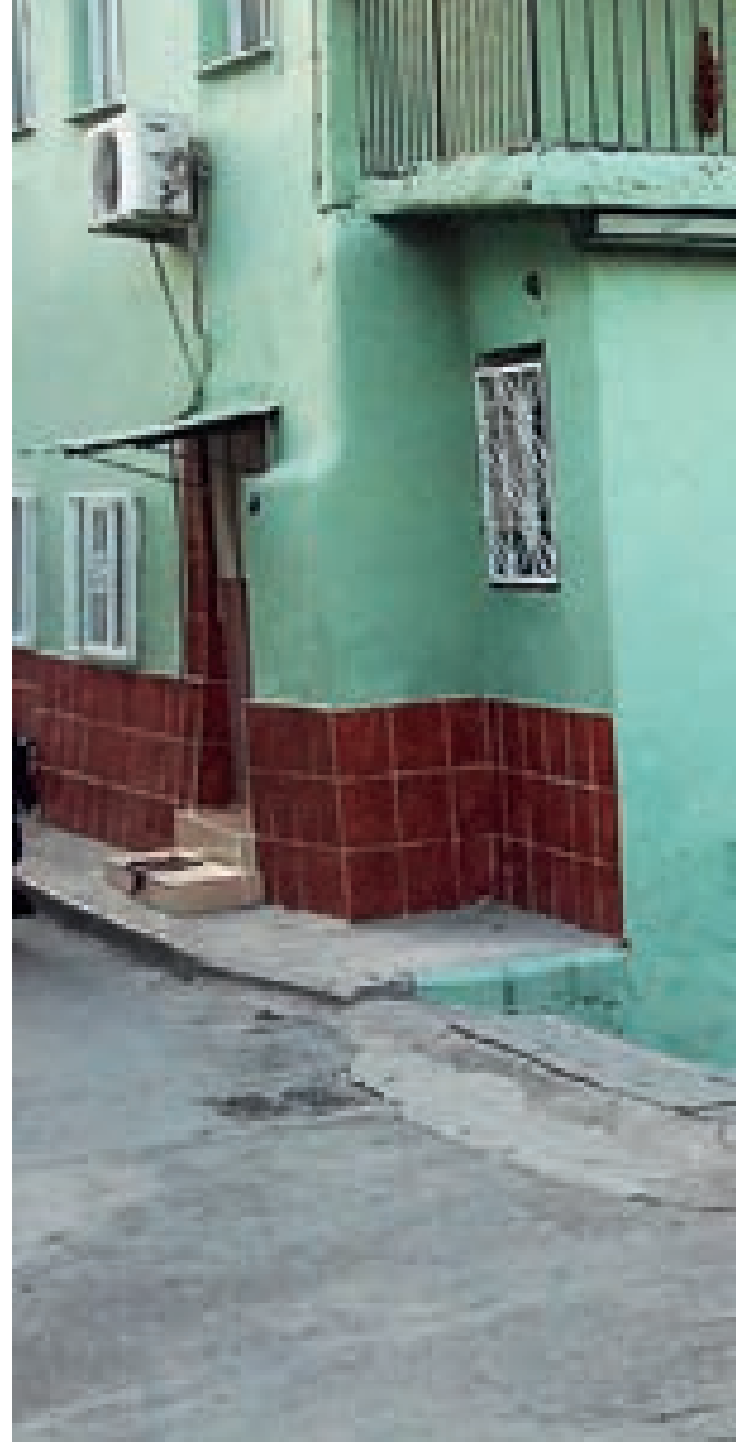
Yusuf Gül ortaya çıkardı

Çorakkapı Camisi, zengin haziresinin bir kısmını Basmane Gar'ına, bir kısmını Gaziler Caddesi'ne feda etmeseydi bugünkü görüntüsü farklı olurdu. Gaziler Caddesi'nden bahsettik, cadde üzerinde temel kazısında bulunan Roma mezar buluntusunda ortaya çıkan ölü takılarını atlamayayım. Arkeoloji Müzesinin hazine dairesinin en kıymetli buluntusu bu caddenin yakınından çıktı.

Tarihi mezarı ortaya çıkaran arkeolog Yusuf Gül, buluntudan etkilenip 'Gizli Hazineseler' kitabında Romalı Dilber başlıklı şiirini şöyle yazdı: "Merhaba Romalım merhaba Smyrnalım / Altın Diademli inci pırlanta takılım / Seni ilk gören, sana ilk dokunanim / Catullus Berenike'nin saçlarını ebedileştirmiş / Ben seni yeniden dünyaya kazandıranım..."

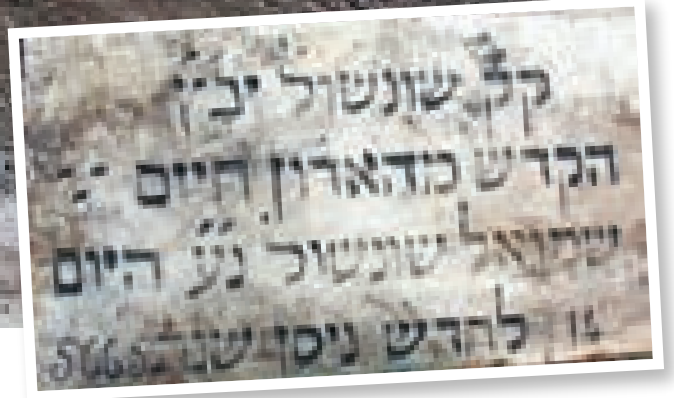
Sokakta sessizlik hakim

Piliç Sokak'taki modern saunaya konser öncesi ter atmaya gelen Zeki Müren'i görmek isteyen meraklı kalabalık yerine şimdi sokakta sessizlik hakim. Helva fabrikasının susam ezen taş değirmenlerinin sesini, şarap deposundan gelen mayhoş kokuyu

duyamazsınız. Sokağının yanmayan lambasının yanması, patlayan su borusunun tamiri için sık sık kapımı çalan Şükran Hanım, uzun zamandır görünmüyor... Huzurevinden kaçıp terk edilmiş bahçedeki kulübesinde sefalet içerisinde yaşayan mavi gözlü ihtiyarın güngörmüş gözlerini dünyaya kapattığı bahçe şimdi otopark...

Yahudi fırını gevrek çıkarmaya devam ediyor

Kemerli yıkık 'Kocakapı' namı yegane sur kapısının bir ayağı ve bitişiğinde tarihi çeşme de Etiler Mahallesi sınırları içerisinde. Büyüklü küçüklü hanlara Çorakkapı Hamamı'nı ilave edersek mahallenin zenginliği ortaya çıkar. 9 Eylül'de bayrak tarlasına dönüşen cumbalı,

avlulu, havuzlu evleri sormayın... Firkat, Revnak, Ziba, Rana, Meserret, Bedava adlı sokaklar neden bu kadar yalnız ve hüznü... Bedava Sokak'ta bulunan Yahudi fırını aynı sokakta gevrek fırını olarak faal durumda. Şonsol Sinagogu'nun çatısı yapılırsa, Sinagog'un küllerinden bir müze çıkabilir mi? Agios Vuokolos Kilisesi'ni yeterince yazdım, ayazması onarılır elbet...

Şonsol Sinagogu kitabesi Kapısından, doğru olanların girdiği Şonsol Sinagogu, 14 Nisan 5665 (19 Nisan 1905) tarihinde yeri cennette olsun, Hayim Şimuel Şonsol Beyefendi tarafından tahsis edilmiştir.

İzmir'de Afrikalı Türkler

■ Dr. Metin ÖZER

1 970'li yıllarda Lise'de okurken sınıfımızda esmer tenli, sempatik bir arkadaşımız vardı. Çocuklar ona akşamları radyo tiyatrosu programında dinlediğimiz, konusu Afrika'da geçen bir dizideki karakterden esinlenerek 'Combi' adını koymuşlardı. Okulda genelde gerçek ismi bilinmez, herkes ona takma ismiyle seslenirdi. Combi bizim sınıfın iyi voleybolculardandı. Okul takımının kaptanı da Combi'nin ten renginde bir başka gençti. Hiçbirimizin aklına bu gençlerin ten rengiyle ilgili soru sormak gelmezdi. Onlar bizler için herhangi bir arkadaş gibiydiler. Combi beni evine davet etmiş, ailesiyle tanışmıştım. Voleybol yanında futbol oynuyor, maçlara gidiyorduk. Esmer ten renkli Sait Altınordu ve Vahap Özaltay, bizim yerinde olmak istediğimiz futbolculardı. Futbol oynayan dayım benim ismimi Metin Oktay'a öykünerek vermişti. Taçlı Kral Metin Oktay futbol yaşamında etkisi olmuş bu kişileri şöyle anlatmıştı: "Mahalle maçlarında ki-

Esmer ten rengine sahip olanlar Osmanlı'dan kalma alışkanlıkla nereden geldiklerine bakılmaksızın 'Arap' olarak tanımlanmışlardı. 'Arap' lakaplı güreşçiler Osmanlı döneminden itibaren ün salmışlardı. Günümüzde de Mehmet Güçlü ve Mustafa Yıldız gibi daha nice güreşçi Kırkpınar'da ve dünya minderlerde ülkemizin ismini gururla temsil etmişlerdir.

mimiz Vahap Özaltay olurdu, kimimiz Sait Altınordu, kimimiz de Fuat Göztepe. Ama ben hep Sait olurdum.

Damlacık'ta 8 numaralı formayı giydim

Neden 8 numara? Çünkü 8 numara Sait Altınordu'nun giydiği formanın numarasıydı. O, çocukluğumun kahramanıydı. Büyüdüm zaman hep onun gibi olmak isterdim." Vahap Özaltay, Altay'ın zaferlerinde başrol

oynardı. O, aynı zamanda Türkiye'de profesyonel olan ilk futbolcuydu. Özaltay, ilerleyen yıllarda 'Türkiye'ye de yeni sistemleri getiren ve uygulayan futbol adamı' olarak haklı bir ün yapmış, 1954'te Dünya Şampiyonu olan Ordu Milli Takımı'nın çalıştırıcılığını üstlenmişti. 'Futbol Nasıl Oynanır?' isimli bir de kitap yazan Vahap Özaltay, aynı zamanda Türkiye'yi Balkan Atletizm Şampiyonası'nda temsil eden başarılı bir atletti. Bu örnek insanlar takımlarına ve içinde yaşadıkları topluma o kadar bağlı-

dılar ki soy isimlerini takımlarından, dolayısıyla Türk tarihinden almışlardı. 1926 yılında Manisa'da doğan Doğan Emültay ise; 15 yaşındayken İzmirspor'da futbol kariyerine başlamıştı. Emültay 1954 yılında İzmirspor ile Göztepe arasında oynanan karşılaşmada ayağını kırınca futbolu bırakmak zorunda kalmış, yaşamına çalıştırıcı olarak devam etmiş, 28 Aralık 2007'de İzmir'de vefat etmişti.

Esmer olunca 'Arap'

Esmer ten rengine sahip olanlar Osmanlı'dan kalma alışkanlıkla nereden geldiklerine bakılmaksızın 'Arap' olarak tanımlanmışlardı. 'Arap' lakaplı güreşçiler Osmanlı döneminden itibaren ün salmışlardı. Günümüzde de Mehmet Güçlü ve Mustafa Yıldız gibi daha nice güreşçi Kırkpınar'da ve dünya minderlerinde ülkemizin ismini gururla temsil etmişlerdir. Müzik dendiğinde ise birçoğumuzun aklına 'Gel teskere' şarkısıyla Esmeray, sanat müziği ile İbrahim Şirin gelmişlerdir. İzmir'in Basmane semtinde yetişmiş TRT sanatçısı Udi Kemal Mısırlı da müziğiyle, sesiyle sevilmiş, Safiye Ayla gibi sanatçılarla birlikte plaklar yapmıştı. Bu insanlar yaşadığımız topraklara bağlılıklarıyla tanınmışlardır. Birçoğu Kurtuluş Savaşı'na milis (efe) olarak katılırken, düzenli orduda görev yapanlar da vardı. 6'ncı Akıncı Müfrezesi Kumandanı olan Ali Osman Efe'ye Yunanlar 'Mavro' adını takmışlardı. 12-15 kişiyi geçmeyen kızanları ile Yunanların korkulu rüyası olmuştu. Onun çetesi gelirken Yunan askerleri Mavrolar geliyor diye korkuya kapılmışlardı. Kurtuluş Savaşından sonra Bergama'nın Göçbeyli beldesi yakınındaki Alibeyli köyünde yaşamış ve orada ölmüştü.

Koyu ten renkli ilk pilot

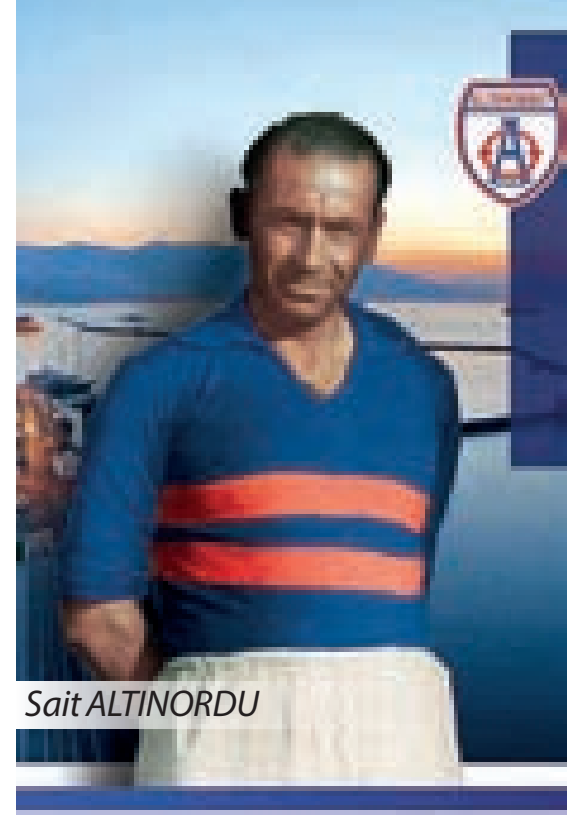
1883-1969 yılları arasında yaşamış bir Türk vatandaşı olan Ahmet Ali Çelikten veya İz-

mirli Ahmet Ali, dünyadaki ilk koyu ten renkli pilottu. Aynı yıllarda ırkçılık nedeniyle Amerikalı Eugene Jacques Bullard'ın (1895-1961) ülkesinde pilotluk yapması engellenince; 1917'de Fransız Lafayette Filosu'nda görev almak zorunda kalmıştı. Ahmet Ali'nin sadece kendisi değil, iki oğlu, kız kardeşinin eşi ve yeğeni de onu takip ederek pilot olmuş örnek bir kişiydi.

Mehmet Akif Ersoy'un 'Safahat' isimli eserinde; "Eşref Bey'in emir eri Musa, İsa peygambere omuzlarını ödünç verir. Ve peygamber bu sayede göğe tırmanabilir" dizeleriyle ölümsüzleştirdiği bir kahramandan da söz etmek gerekir. Aslen Sudan kökenli olup, Girit'te dünyaya gelmiş olan Musa, 1. Dünya Savaşı'nda komutanı Kuşçubaşı Eşref Bey'le cepheden cepheye koşmuştu. Komutanı İngilizlerce esir alınınca; çevresindekilerle birlikte devletin 300 bin altını korumuş, 7. Ordu Komutanı Ahmet Tevfik Paşa'ya teslim etmişlerdi. 12 Ocak 1917 'de gerçekleşen bu olay London Times gazetesinde manşetten haber olmuştu. İstanbul'un işgali sırasında ise Musa, gündüz Galata gümrüğünde hamallık yaparken, gece Milli Mücadele için Anadolu'ya silah kaçırmıştı.

Arap Bacı ve Nurcihan Kalfa

Ataları Afrika'nın çeşitli bölgelerinden gelen bu insanlar tiyatro oyunlarına da konu olmuşlardır. Çocukluğumuzda radyo tiyatrolarında 'Arap Bacı' ile tanışmıştık. 1988-1991 yılları arasında TRT televizyonunda 'Uğurlugiller' isimli dizide Tefik Gelenbe 'Nurcihan Kalfa' tiplemesiyle gönüllere taht kurmuştu. Bu esmer ten renkli, hoşsohbet kadın, ailenin sözü geçen bir üyesiydi. Bu arada Amerikan dizilerinde ve filmlerinde benzer ten renkli insanların ayrıma uğradıklarını görmüş, 1975 yılında Mandingo-Zincirli Köle ve 1976-1977 yıllarında Köle Isaura'yı üzüntüyle izlemiştik. Emperyalizm

Sait ALTINORDU

Vahap ÖZALTAY

yarattığı sömürü düzenini sinemaya yansıtmış, yeni bir kazanç kapısı yaratmıştı. Sami Paşazade Sezai'nin 'Sergüzeşt' isimli eserinde bir esir kızın hayatını, çektiği acıları okumuştuk. Romanın kahramanlarından Dilber, yaşadığı hayattan kurtulmak için evinden kaçır ve esir pazarına düşer. Esirci, Dilber'in güzelliğini keşfedip besler ve yüksek bir fiyata oğlu için uygun gören bir hanımefendiye satar. Yazar esirciyi şöyle betimler: "İri yapılı olan bu adam, Hacı Ömer adlı bir esirciydi. Merhamet ve şefkat duygularından zaten nasibi olmayan kalbi, insan ticareti yapa yapa büsbütün katlaşmış ve nasırlaşmıştı. Kalbinden o büyük yuvarlak gözlerine akseden vahşilik izleri, kaplan bakışlarında okunur, başkalarının uğradığı en müthiş felaketten bile zerrece müteessir olmaz; kendi çıkarından başka hiçbir şey düşünmez; bir şarkıcının sesiyle bir kızın ağlayışını ve bir saz sedasıyla çok güzel bir

Esmeray

Safiye Ayla

İbrahim Şirin

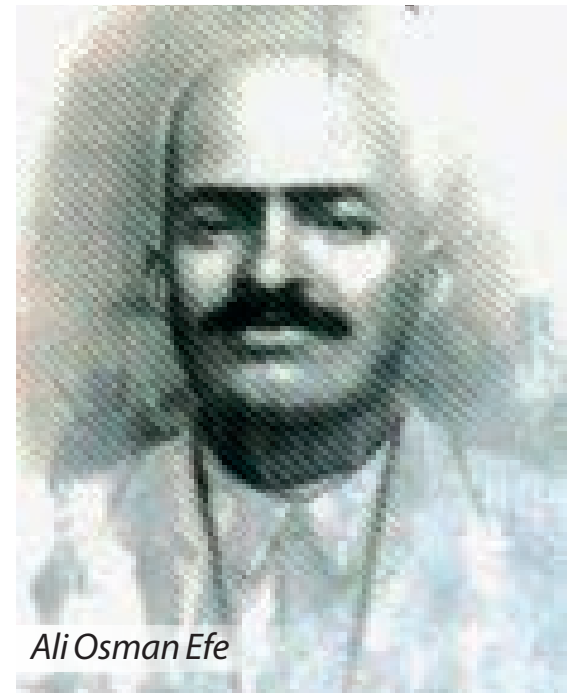

Efe Zenci

kadının yalvarışını ayırt etmezdi. İnsanlık görevi diye yalnızca iki şey bilir ve onları pek önemli, kutsal sayardı: Biri ticaretinin ilerleme aracı olarak odasının duvarında daima asılı duran kırbacı, öteki de alıp sattığı zavallıların kimsesizliği."

Esirlerin en güzeli ve yararlıları seçiliyor

Tarih dersinde harem ağalarını ve ev işlerinde görevlendirilen halayıkları tanımiştık. Köle olarak Osmanlı sarayına veya zengin konaklarına getirilenlerin yaşamlarının bu romandaki kısmı bize anlatılmamıştı. Harem ağalarının hadım oldukları söyleniyordu. Fakat onların çoğu zaman cinsel organlarının tamamını kayb ettikleri anlatılmıyordu. Savaş esirlerinin beşte biri Osmanlı padişahının hakkıydı. Buna "pencik sistemi" deniyordu. Bu esirlerin en güzelleri ve yararlıları seçiliyor, diğerleri İstanbul'daki Esir Pazarı'nda satılıyorlardı. İstanbul'da, Bizans'tan kalma iki esir pazarı vardı; cariyelerin satıldığı Atik Bedesten (Cevahir Bedesteni) ile köle

Ali Osman Efe

pazarı olan Yeni Bedesten (Sandal Bedesteni). Çemberlitaş'ın arkasında ise 1932'de yıkılan ünlü "Esir Hanı" vardı. İstanbul'un diğer birçok semtinde ve Üsküdar'da da esir pazarları bulunuyordu. İstanbul'a getirilen esirlerin bir kısmı burada köle olarak satılır, bir kısmı da Tersane'deki zindanda

tutulurdu. Pazarda en çok para edenler Rus ve Macar kölelerdi.

Kölelerin satıldığı semtin adı, 'Karabaş' veya 'Karavaş' idi.

Bu ismi neden aldığı kolaylıkla anlaşılmaktadır. Afrikalı ve Kafkas kökenli köleler için acı olan ise; kaderlerinin kendi ana-babaları veya bölgelerindeki insanlar tarafından çizilmeye başlanmasıydı. Günümüzde bile internet üzerinden bebek satışları yapılmaktadır. Hindistan'ın kuzeydoğusunda yer alan Assam bölgesindeki çay tarlalarında çalışan fakir aileler kız çocuklarını 65 dolara satmaktadırlar. Osmanlı döneminde hacca gidenlerden bazıları Arap köle tacirlerinden Afrika kökenli çocuklar satın almaktaydılar. Bu satın alma iki yönden önemliydi. Şahıs memleketine vardığında hacca gitmiş olduğunu ispat etmiş, ayrıca; köleyi satarak da iyi bir kazanç elde etmiş oluyordu. ABD'de 1948 yılında devlet harcamalarının çoğunun silahlanma giderlerine ayrılması sonucu ekonomik kriz oluşmuş, bazı beyaz aileler bakamayacakları endişesiyle çocuklarını satışa çıkarmıştı. Tarih boyunca da anaları, babaları tarafından satılanlar, yerel

kabileler arasındaki çatışmalarda ele geçirilerek benzer kökendenler tarafından köle tacirlerine satılanlar vardı. Giderek kazançlı bir iş kolu haline gelen bu durum o kadar yaygınlaşmıştı ki, özellikle genç iş gücünün ve sağlıklı nüfusunun kaybı, Afrika'nın gelişmemesinin temel nedeni haline gelmişti. Benzer kökenden insanlardan bazıları köle tacirleriyle iş birliği yaparak bu kazançtan pay almaktaydı. Bu tür ticaret sonlanınca bu kişiler hiç köle olmadıkları halde kölelerin arasına karışarak izlerini kaybettirseler de hatıralardan silinmemişlerdi.

Bursa Esir Pazarı kölelerin en iyi fiyatla satıldığı yer olduğundan, padişahın payına düşenler oraya gönderilmeye gayret edilirdi.

Bursa'daki binlerce dokuma tezgahı el emeği ile işlemekteydi. Bu yüzden Bursa, İstanbul'dan sonra köle ticaretinin en canlı olduğu şehirlerden birisiydi. Müslümanlığa geçmiş kölelerin baba adı 'Abdullah (Allah'ın kulu) veya (Hz. Muhammed'in babasının adı)' yazılırdı. Prof. Dr. Yılmaz Kurt'a göre; Bursa üzerine yapılan onomastik (isimbilim) çalışmalarında baba adı Abdullah olanların oranı baba adı Mehmet olanların bile önüne geçmişti.

Ağalık siyah tenlilere geçmiş

1578'de Osmanlı'ya bağlı bulunan Kırım Hanlığı Rusya'ya savaş ilan etmiş, Moskova'ya kadar ilerleyerek vergiye bağlamıştı. Osmanlı sarayına hediye olarak Rus, Çerkes ve Gürcü köleler göndermiş, büyük bir kısmını da Osmanlı ülkesindeki esir pazarlarında satmıştı. 1582 'de Padişah 3. Murat döneminde, Batı'ya doğru yapılan fetihler hız kesmiş, Kuzey Afrika kıyıları Fas hariç Osmanlı topraklarına katılmıştı. Batı'ya yönelik fetihler olmayınca, beyaz kökenli kölelerin sayısı da azalmış, hatta Kızlar Ağalığı görevi, Habeş Mehmed Ağa isimli Afrikalı bir köleye geçmişti. Bu kişiler

ellerindeki yetkiyle devlet yönetiminde çok etkili olmuşlar, bazen padişahların göreve gelmeleri, görevden alınmaları onlardan bilinmişti. Bu tarihten itibaren Kızlar Ağalığı görevi, Batı kökenli beyaz tenli ak ağalardan, siyah tenli Afrika kökenli kara ağalara geçmiş oluyordu.

Köle ticaretinden vergi alınıyordu

Köle ticareti Osmanlı Devletinin önemli gelirleri arasındaydı. Osmanlı topraklarında satılan kölelerin büyük çoğunluğu Karadeniz'in kuzeyindeki limanlar üzerinden getirilmekteydi. 1606-1607 Gümrük defterlerine göre bir yıl içinde Kırım Hanlığı'ndaki Kefe'den İstanbul'a köle getiren gemi kaptanlarının hepsi Osmanlı vatan daşıydı. İstanbul'a köle getiren gemi sayısı 137'di. Bu gemilerin kaptanlarının 90'ı Müslüman iken diğerleri gayrimüslimdi. Köle ticaretinden alınan vergiler göz önüne alındığında bu ticaretin ne denli önem kazandığı anlaşılacaktır. Kanuni döneminde 1520'de tüm bütçenin gelir rakamı 141 milyon kûsur akçeyken bunun 620.000 akçası köle ticaretinden idi. Bu rakam 1529'da 650.000 akçaya çıkmıştı.

İstanbul Esir Pazarı yanında Üsküdar, Edirne, Bursa, İzmir, Erzurum, Konya, Belgrad, Sofya, Üsküp, Bağdat, Şam, Medine, Halep, Kahire, Trablus, Girit, Rodos, Kıbrıs'ta da esir pazarları vardı. Durum o hale gelmişti ki; 1846'da İstanbul nüfusunun % 12.5'u kölelerden oluşuyordu. Munis Armağan'ın yayınladığı Tire Şeriye sicillerine göre; İzmir'de köle ticareti Esir Hanı'nda, Tire'de ise Yeni Han ve Frenk Hanı'nda yapılmıştı. Esir pazarı küçük odalarla çevrilmiş, geniş bir meydandı. Kadın esirler odalarda, erkekler ise meydana teşhir edilirdi. Köle satın almak isteyenler meydana gelerek beğendiklerini seçerler ve pazarlığa girerlerdi. Köle tacirleri sevimli ve güzel kadınları pazara çıkarmayıp muhafaza ederler ve onlara hanendelik ve rakkaselikten başka erkeklerin hoşuna gidecek şeyler de öğreterek daha fazla para etmelerini sağlardı. 3. Mustafa döneminde (1768-1774) bu türlü güzel cariyeleri ve yakışıklı erkekleri daha çok Hıristiyan tacirlerin satın aldıkları ve bu yüzden bazı sorunlar çıkmış, gayrimüslimlerin köle satın almaları yasaklanmıştı.

Kölelik deri rengine bakılmaksızın reddilmesi gereken bir insanlık suçudur. The Global Slavery Index'in (Küresel Kölelik Endeksi) 2016 verilerine göre, köle işçilerin % 58'i Hindistan, Çin, Pakistan, Bangladeş ve Özbekistan'da bulunmaktadır. Köleliğe karşı mücadele eden ülkeler

Tire Köle Han

Afrikalılar Kültür, Dayanışma ve Yardımlaşma Derneği kurucu başkanı Mustafa Olpak

Köleliğe karşı en fazla mücadele eden ülkeler olarak Hollanda, ABD, İngiltere, İsveç, Avustralya, Portekiz, İspanya, Belçika ve Norveç'i görmekteyiz. Sömürgeler kuran, köle ticaretiyle Afrika, Amerika kıtalarını ve tüm dünyayı sömüren bu ülkeler sözde köle ticaretine karşıdır. Köle çalıştırarak zenginleşmiş, sanayileşme ve makineleşmesini tamamlamış İngiltere, 1807'de köleliği yasaklamıştı. Makineleşme köle ihtiyacını sonlandırmış, köle beslemek gereksiz ve pahalı bir hale gelmişti. Fakat sanayileşmemiş Osmanlı için köle ticareti ve insan iş gücü, devlete önemli bir gelir sağlamaya devam etmekteydi. İngiltere, 2. Mahmut (1785 –1839) döneminden itibaren köle ticaretinin yasaklanması için Osmanlı'ya baskı yapmaya başlamıştı. Köle ticaretinin yasaklanması, Osmanlı'nın iç işlerine karışmak ve ekonomik sıkıntı yaratmak için bir araç olarak kullanılmıştı. 1854'de İngiliz gemileri İzmir-İstanbul arasında köle taşımacılığı yapmaya devam ederlerken, İngiltere Osmanlı'ya köleliği yasaklaması için baskısını arttırmış, bir yandan da Arap petrolerine el koyabilmek için köle ticaretinin yasaklanmasını bahane ederek, Arapları isyana teşvik etmişti. 1885'de Mekke Emiri Abdülmüttalip köle ticaretinin yasaklanmasının şeriata aykırı olduğunu söyleyerek Arapları kışkırtıcı bir fetva yayınlamış; "Kölelerle ilgili yasaklar şeriata aykırıdır. Türkler kafir olmuştur. Kanları helaldir ve çocuklarının köleleştirilmesi İslam hukukuna uygundur" demişti. O andan itibaren İngiliz himayesindeki isyan hızla ilerlemiş, Arabistan'ın Osmanlı'dan kopuşu hızlanmıştı.

İzmir ve çevresi tarih boyunca her türlü ticaretin merkezi konumundaydı. W. Heyd, Timur geldiği dönemde bölgedeki manzarayı şöyle anlatır; " İzmir, Selçuk yakınlarındaki Ayasolug, Efes ve Menderes ağzındaki Balat liman şehirleridir. Bunların içinde İzmir ve Efes'den ziyade Ayasolug ve Balat limanları oldukça önemlidir. Özellikle Ayasolug Türkler tarafından savunmayı kolaylaştırmak üzere kurulmuş bir şehirdir. İzmir önem bakımından Ayasuluk ve Balat'dan sonra gelmektedir. Bu iki liman; Venedik, Ceneviz ve Mısır arasında uluslararası bir limandır. Buralar gıda, kumaş, iplik ticaretinin yapıldığı yerler olmakla beraber, aynı zamanda köle alım satımının da olduğu limanlardır."

İzmir'deki Esir Pazarı, Hisar Camii'nin hemen arka sokağındaydı.

Cami isminden de anlaşıldığı gibi; önüne gemilerin demirlediği liman kalesinin bir

parçasıydı. 1402'de İzmir'i fethederken Timur bu kaleyi yıktırılmış, molozlarını iç limana doldurtmuştu. Günümüzde buraları Fevzi-paşa Bulvarı ve Anafartalar Caddesi haline gelmiştir. Limandan mahrum kalsa da bu bölge arkasındaki hanlarla ticaretin merkezi olmaya devam etmişti. Köle alım-satımı tarih boyunca ticaretin bir kolu olarak görülmüş, Esir Han da diğer hanlarla beraber ticaret merkezindeki yerini almıştı. Köle ticareti, 1910 yılında kesin olarak yasaklanmasından sonra bile gizli gizli devam etmişti. Utançtan mıdır? Bilinmez. Hanın levhası dükkanların levhalarının arkasına saklanmış, sünnet takımlarının satıldığı bir yere dönüşmüştür. Küçük dükkanlardaki vitrinler son zamanlarda moda olduğu üzere parlak kumaşlardan yapılmış tuğlu Osmanlı sarıkları ve giysileriyle donatılmış mankenlerle doludur. Hepsi satılmayı beklemektedirler.

Afro derneği kuruldu

Türkiye'de Afrika kökenli vatandaşların sa-

yısı 10-15 bin kadardır. Tam rakam verilememesinin nedeni topluma tam olarak entegre olmuş olmalarıdır. İzmir-Konak semtinde kendilerini Afro-Türkler veya Afrikalı Türkler olarak tanımlayan, 1955 doğumlu *Mustafa Olpak'ın kurucu başkanlığını yaptığı 'Afrikalılar Kültür, Dayanışma ve Yardımlaşma Derneği' bulunmaktadır. Bu vatandaşlarımızın ülkemize gelişinde üç yoldan olmuştur: İstanbul'daki ve diğer illerdeki saraylar ve köşklere çalıştırılmak üzere getirilenler, İzmir, Muğla, Dalaman, Dalyan, Milas, Göcek, Bodrum ve Aydın civarında tarlalarda çalışmak için getirilenler, Müslüman olduğu için Girit ve Yunanistan'dan mübadele ile gelenler. Afrika kökenli Türkler Cumhuriyet Türkiye'sinde eşit yurttaşlık ilkeleri ışığında yaşamlarını sürdürürken, örnek insanlar olarak toplumdaki yerlerini almışlardır.

*Bir süre önce yitirdiğimiz Afrikalılar Kültür, Dayanışma ve Yardımlaşma Derneği kurucu başkanı Mustafa Olpak'ı sevgiyle anıyoruz...

Smyrna Avrupa Bilimler Enstitüsü

Özellikle 18. yüzyıl ve sonrasında kentimize tüccar, diplomat, seyyah, misyoner ve araştırmacı kimlikleriyle gelenlerin çoğu Batı Anadolu'nun yeraltı ve yer üstü zenginliklerini, tarihi ve arkeolojik dokusunu talan ettiler. Hatta Smyrna'da kurdukları enstitüde bu kaçak objelere sertifika vererek tescillediler, bunların yurt dışındaki satışından da büyük servet elde ettiler. Dünya müzeleri ülkemizden kaçak yollarla çıkartılmış tarihi eserlerle doludur.

Tufan ATAKIŞI

Osmanlı İmparatorluğu'nun ikinci büyük kenti olan İzmir, 18. yüzyılın yarısından sonra yaşadığı dönüşümle birlikte, batı kültürü ve sermayesi ile girdiği bütünleşme süreci hızlanmış yepyeni kurumlar birbiri ardına şehirde faaliyet göstermeye başlamıştı. Ortaya çıkan bu batılılaşma anlayışının yarattığı olumlu değer, kentte yaşayanlar tarafından da benimsenmesi, verimli Batı Anadolu topraklarındaki zengin yeraltı ve yer üstü, zirai ve endüstriyel hammadde kaynaklarının kervanlarla limana ulaştırılması, kentin batı sermayesi açısından yarattığı cazibeyi giderek arttırmıştı. Smyrna ne Yunan ne de Osmanlı'nın Müslüman Türk kenti görünümündeydi. Bu yüzden kozmopolit yapısı hızla gelişti ve Doğu Akdeniz yani Levant'ın önemli bir merkezi haline geldi.

Müslüman olmayanlara reaya denirdi

İmparatorluğun tebaasında olup da Müslüman olmayanlara reaya denirdi. Gayrimüslim tebaanın yani reayanın yaşam biçimi, Tanzimat Fermanı'nın ilan edildiği 1839'a kadar, Osmanlı'nın geleneksel yapılanması olan millet sistemine göre sürmüş, ancak bu tarihten sonra yeni haklar elde etmiş ve özgürleşmişti. Toplum içinde reayanın aile yapısı, dinleri, gelenek ve görenekleri kendi özel hukukları çerçevesinde

şekillenmişti. Kentin ekonomik, sosyal ve kültürel konularda yaşadığı bu gelişme nüfus hareketlerine de yansıyor, dünyanın her tarafından gelenlerin rahatlıkla ve kolayca uyum sağlayarak yaşayabilecekleri bir yerleşim yeri olmuştu. Osmanlı İmparatorluğu içinde adeta yarı özerk bir konuma gelmişti. O yıllarda 17 değişik ülkeye ait konsolosluk ve resmi ticari tescil, onlarca tüccar da büyük ticarethane, acente ve irtibat büroları açmıştı.

İzmir'in yıldızı giderek parlıyordu

Kentteki kulüp ve salonlarda tiyatro, sinema, sosyetik balo ve konserler, tenis ya da kriket dahil Avrupa'dan ithal edilmiş her türlü kültürel, sportif ve sanatsal etkinlikleri bulmak olasıydı. Bu yıllarda sayıları yirmi bini bulan Levantenler için Smyrna, Doğunun sosyal ve bir Avrupalının kendi vatanını hatırlatan yaşam ve alışkanlıkları bulabileceği yegane kentti. Yıldızı giderek parlayan Smyrna (İzmir) değişik milletlerden oluşan nüfusu ile kozmopolit bir kent haline gelmiş ve Doğu Akdeniz'de yani Levant'ta "Petite Paris" (Küçük Paris) diye de anılmaya başlamıştır.

Müslümanlar azınlıktaydı

19. yüzyılın ortalarında yapılan bir sayımda kentte yaşayan 245 bin kişinin; 90 bini Müslüman, bunun yanı sıra 110 bini Rum, 30 bini Yahudi, 15 bini de Ermeni reayaydı. İlaveten 30 bin Yunan, 10 bin İtalyan, 2 bin Fransız, 1.200 İngiliz ve bin kişi de başka memleketlerin uyruğu olmak üzere İzmir'e yerleşmiş 55 bin yabancı mevcuttu.

Bu 300 binin içinde 140 bini bulan Rum Ortodoks en azından nispeten çoğunluğu oluştururken Müslüman nüfus azınlıktaydı. Bu da kentin yapısı ve Avrupa'nın kültürel etkisi hakkında bilgi vermektedir.

Arkeolojik değerler yok pahasına gitti

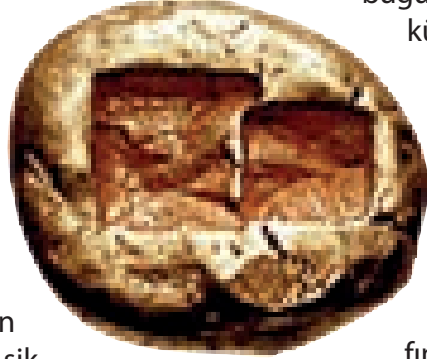
Smyrna ya da İzmir bu özelliklerinin yanı sıra, asırlardır birçok medeniyeti barındıran Anadolu'nun tarihi zenginlikleri de ayrı bir cazibe kaynağı idi. Bu nedenle Avrupalı birçok diplomatın, tüccarın,

seyyahın, araştırmacının, sanatçının ve maceraperestin ilgi odağı haline gelmişti. Konusunda uzman bazı uyanık kişiler de bu zenginliğin farkındaydı. Yükte hafif, pahada ağır arkeolojik değerleri köylülerden yok pahasına elde edip, ülkelerinde fahiş fiyatla satıp büyük kazançlar elde edebiliyorlardı. Özellikle altın ve gümüş tarihi sikkeler için İzmir'de çok uluslu bir pazar bile oluşmuştu.

Lidya Medeniyeti, ilk sikke madeni para

Anadolu'nun batısında Gediz (Hermos) ve Küçük Menderes (Kaistos) ırmakları arasında kalan topraklar Antik çağda Lidya Uygarlığı'nın beşiğini ve merkezini oluşturmuş ve Buralarda yaşayanlara da *Lidyalılar* denilmiştir. Hint-Avrupa kökenli bir kavim olan ve Doğu Anadolu'ya gelen Lidyalılar M.Ö.

685 – M.Ö. 547 yılları arasında, günümüzde yaklaşık Manisa ve Uşak illerine denk gelen bölgede hüküm sürmüşlerdi. Lidya'nın insanlık tarihine en büyük katkısı kuyumculuk sanatındaki becerileri ve parayı icat etmiş olmalarıydı. Başkent Sardes'in içinden geçen Paktolos Irmağı'nın alüvyonlarında doğal olarak bulunan altın-gümüş karışımı 'Elektrum' madeninden basılan ilk sikkelerin üzerinde Lidya Krallığının arması olan aslan başı bulunuyordu ve ilk sikkeler muhtemelen Alyattes döneminde basılmıştı. Sikke basımının daha iyi bir duruma gelmesi ve elektrumun kıymetli oluşu, yerine daha değersiz madenlerden sikke basımı Kral Karun (*Kroisos*) zamanında ortaya çıkmıştı. Lidya'nın paralı askerleri de bu sikkeleri beğenmeyince Lidya'nın askeri kuvveti gittikçe zayıflamış, yaşanan yenilgiler sonrası Anadolu 200 yıllık Pers egemenliği dönemine girmişti.

siyonun satışından zengin oldu. Servetinin bir kısmı ile Oxford Üniversitesi'ne Botanik Bilim Dalı ve bahçesini kurdu. Revue Numismatique dergisinin 2003 yılında yayınlanan fiyat listesinde satılan koleksiyonun bugünkü değerlerini görmek mümkün. Bu arada İzmir'de Nüsmatike ilgi duyan arkadaşlarıyla beraber objeleri tescilleme amacıyla dernek kurmak için çalışmalar yaptı. Ama sonuç alamadı.

Ancak ciddi ve bilimsel anlamda dünya devletleri tarafından benimsenecek kurumsal çalışmayı saat tüccarı, nüsmat Henry Perigal Borrell yaptı. Fransa, İtalya, Avusturya, İspanya, Osmanlı, Belçika, Hollanda, Saksonya (Almanya), İsviçre, Vatikan, Napoli (İtalya), Würtemberg (Almanya), Portekiz, Baden (Almanya), Amerika Birleşik Devletleri, Danimarka, Bavyera (Almanya), Yunanistan, İsveç, Prusya, Rusya, Büyük Britanya devletlerinin temsilcilerinin üye olduğu ve özellikle de antik sikke, nesne ve yazıtlar konusunda çalışacak Smyrna Avrupa Bilimler Enstitüsü (INSTITUT EUROPEEN DE SMYRNE SCIENTIFIQUE) 1849 yılında onun öncülüğünde kuruldu.

Henry, 1851 yılında ölene kadar da bu konu üzerine çalışmalar yaptı. Enstitü 1877 yılında Paris'e taşındı. Özellikle nüsmatikle ilgili konularda başarılı çalışmalar yapanlara verilmek üzere bir onur madalyası çıkartıldı. Çapı 50, kalınlığı 3mm ve 43,80 gr, bronz üzeri altın kaplama olan bu madalyanın ön yüzünde bir terazi ve parlayan bir meşalenin yaydığı ışıkla aydınlanan 22 devletin armasını ve ortada "Chacun pour tous, tous pour chacun" "Hepimiz birimiz için, birimiz hepimiz için" ifadesinin olduğunu görürüz. Bu belki de Avrupa Birliğinin ilk çağrılıları olabilir.

Henry Perigal Borrell (1795 Londra - 2 Ekim 1851 Smyrna)

Henry, Londra'da ünlü bir saat yapımcısı olan John Henry Borrell ile Kitty Howe'un oğludur. Eğitiminin ardından Nüsmatik bilimine ilgi duydu. Ardından babasının ürettiği Osmanlıca rakamlı, hava şartlarından bozulmayan emaye kadranlı saatleri pazarlamak için önce İstanbul'a ardından 1818 yılında İzmir'e geldi ve burada mağaza açtı.

9 Şubat 1820 tarihinde Emily Boddington ile evlendi.

Saatlerin yanı sıra Nüsmat da olduğu için Anadolu ve Antik Yunan sikkeleri ve yazıtlarla ilgilendi. 1920 yılında Afrodisyas'a gitti. Revue Numismatique, Nüsmatic Chronicle ve German Numismatic Periodicals dergilerinde Nüsmatik ile ilgili makaleler yayımladı. 15 Ağustos 1836 tarihinde Yunan Krallarının Madalyaları (Médailles grecques des rois) adlı notları bir kitapta derledi ve Nüsmatik bir arşiv oluşmasına katkıda bulundu. Apollon'un bronz başını 1838 yılında İngiltere Devonshire Dükü VI. William Cavendish Devonshire'a büyük bir bedelle sattı. İngiltere Merkez Bankası maddi desteğiyle British Museum'a Anadolu ve Ege'den sikke ve yazıtlar topladı. Aynı zamanda taş, metal ve seramik gibi kalıcı maddeler üzerine, İlkçağ Yunan veya Latin dilleri ile yazılan yazıları inceleyen bilim dalı olan Epigrafya ile de ilgilendi. 28 Kasım 1839 tarihinde, Londra'da 1836 yılında kurulan Kraliyet Nüsmatik Derneği'ne ortak-üye olarak kabul edildi ve yaşamı boyunca da görev yaptı.

1849 yılında İzmir'de Smyrna Avrupa Bilimler Enstitüsü'nü kurdu. 1851'de ölene kadar nüsmat ve epigraf olarak çalıştı. Cenazesi, 1838 yılında inşa edilen Buca Baptist Protestan Mezarlığı'na gömüldü. Çocukları 28 Şubat 1853 tarihinde, Batı Anadolu'dan topladığı para, antika nesne ve yazıtlardan oluşan koleksiyonunu Sotheby ve Wilkinson müzayedesinde sattı. Gerek diplomat William Sherard ve gerekse saat tüccarı Henry Perigal Borrell'in ülkemizden kanun dışı yollarla yurt dışına çıkardığı ve büyük bedellerle sattığı tarihi antik eserleri dünya müzelerinde görebiliriz.

Yazarın Notu: Osmanlı İmparatorluğu'nun sadece Batı Anadolu bölgesinden yağmalanıp Avrupa'ya yasa dışı yollardan kaçırılan binlerce antik tarihi eser bulunmaktadır. 1870'li yıllarda Alman mühendisi Carl Humann tarafından, Bergama'dan o zamanın Prusya'sına kaçırılan ve şimdi Berlin Müzesi'nde sergilenen ve her yıl binlerce insan tarafından ziyaret edilen Bergama'daki Zeus Tapınağı'nın boyutlarını düşünecek olursak, heykellerin, büstlerin, sikkelerin adı bile anılamaz. Antik sikke, madalya ve yazıt koleksiyonculuğu adı altında, kayıtlı bile olsa tarihi eser kaçakçılığı yapıldığı bir gerçektir.

(*) Nüsmatik: Madeni para anlamına gelen Latince 'Numisma' kelimesinden türeyen, metal paraları inceleyen, sikke ve madalyaların tarihi ve tanımıyla uğraşan bilim dalı. Antika özelliğinde olan sikke, madalya ve paralarda kullanılan madenleri ve bunların karışımlarını, ağırlıklarını, paraların yeryüzündeki dağılımlarını, şu veya bu türün yayılım alanını ortaya koyan nüsmatik; coğrafya, tarih, dinler tarihi, sanat tarihi, ticaret sistemlerini inceleyen ekonomi tarihi gibi birçok ilmin çalışmalarına ışık tutmaktadır. Ayrıca zamanımızda para koleksiyonculuğu ve diğer koleksiyonculuklara yön vermektedir. Pek çok merak sahibinin elindeki koleksiyonlar nüsmatik ilminin konusuna girmektedir...

Smyrna Avrupa Bilimler Enstitüsü

1703-1716 yılları arasında İngiltere'nin İzmir konsolosluğunu yapan ünlü botanikçi William Sherard (27 Şubat 1659-11 Ağustos 1728) diplomatik çalışmalardan ziyade tarihi antik kentlere ve bitkilere ilgi duyuyordu. Seydiköy'deki malikanesindeki botanik bahçesi çok ünlüydü.

British Library'de bulunan notlarından anladığımız kadarıyla Aphrodisias kalıntılarını 19-23 Ağustos 1705'de ziyaret etti. Botanik, sikke ve kıymetli madalyalarla ilgilendi. Oldukça geniş ve değerli bir koleksiyon oluşturdu. İngiltere'ye döndüğünde bu koleksiyonun bir kısmını Londra'daki British Museum'a bağışladı.

İzmirli-Egeli bankaların çoğu 1980'li yıllara kadar küçük ölçekli ve yöresel bankacılık yaparak ayakta kaldı. Özal'lı yıllarda ise bankacılıktaki değişime paralel ulusal banka olma hedefiyle hareket ettiler.

Sinan DOĞAN

Tarişbank, Yaşarbank ya da Tütünbank, Egebank, EGS Bank... İsmi saydığımız bu bankaları hatırlayanlar büyük olasılıkla yaşı 40'ın üzerinde olanlardır. Gençlerin birçoğu için bu bankalar bir anlam ifade etmez. Oysa yukarıda saydığımız bankalar İzmir'in finans tarihinin parçalarıydı. Üstelik 15-16 yıl gibi kısa süre önce battılar. İzmir'in çok sayıda değeri gibi bu bankalar da unutulmaya yüz tuttu. Oysa bir zamanların Türkiye'nin ihracat şehri olan İzmir, aynı zamanda yerli ve yabancı bankalarıyla bir finans şehriydi.

İzmir'in rolü finansal hayata da yansıdı

Ege Bölgesi'nin ve onun dışarıya açılan limanı olan İzmir, yüzyıllar boyunca Türkiye'nin ticaretinde ve sanayisinde çok önemli rol oynadı. İzmir'in ticarete oynadığı bu önemli rol, sosyal ve kültürel hayata olduğu gibi finansal hayata da yansıdı. Türk bankacılık tarihine de göz attığımızda yine Ege inanılmaz zenginlikte şaşırtıcı bir manzara sergiliyor. 19. yüzyılda uluslararası bir ihracat ve liman kenti olan İzmir, aynı yüzyılda pek çok yabancı bankaya ev sahipliği yaptı. 20. yüzyıla girerken ise bölgede çok sayıda yöresel bankanın kuruluş süreci başladı. Bu bankaların kurucuları zengin Ege topraklarının zeki ve girişimci insanlarıydı.

İzmir'in tarihi bankaları nasıl 'tarih' oldu

Tariş Üretici Mitingi: 3 Ağustos 2001 Gündoğdu Meydanı / İZMİR

Kötü yönetim bankaların batışına neden oldu

İzmirli-Egeli bankaların çoğu 1980'li yıllara kadar küçük ölçekli ve yöresel bankacılık yaparak ayakta kaldı. Özal'lı yıllarda ise bankacılıktaki değişime paralel ulusal banka olma hedefiyle hareket ettiler. Ancak Türkiye'de yaşanan ekonomik krizler, bankacılığın kendisine özgü sorunları, bankacılıkta kuralların henüz oturmamış olmasının getirdiği sıkıntılar ve kötü yönetim bu bankaların batışıyla sonuçlandı. 1999 yılında Yaşarbank'ın, 2001 yılında Tarişbank ve EGS Bank'ın Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'na devredilmesi sonucu o dönemdeki birçok gazete haberindeki anonim başlıkta işaret edildiği gibi Ege / İzmir bankasız kaldı.

Üreticinin bankası Tarişbank

İzmir'in ve Türkiye'nin en köklü bankası Tarişbank'tı. Banka, yabancı sermayeye ve onların yerli temsilcilerine karşı tepkiden doğdu. İncirciler Bankası adıyla Aydın'lı ve İzmirli 20 incir tüccarının Birinci Dünya Savaşı'ndan önce kurduğu banka, 1914 yılında faaliyete geçti. Milli Aydın Bankası veya Tarişbank, Akşehir Milli İktisat Bankası'ndan sonra 1908-1923 yılları arasında kurulan ikinci ulusal banka özelliğini taşıyordu. 1970'li yıllarda banka Ege'de yayılma kararı aldı. Yeni şubeler açıldı. Tariş'in ortakları tarım satış kooperatifleri de bankayı büyütme kararlıydı. İzmir şubesinin açılmasıyla bankanın işlem hacmi hızla arttı. 1981 yılında bankanın adı Milli Aydın Bankası Türk A.Ş.-Tarişbank olarak değişti ve

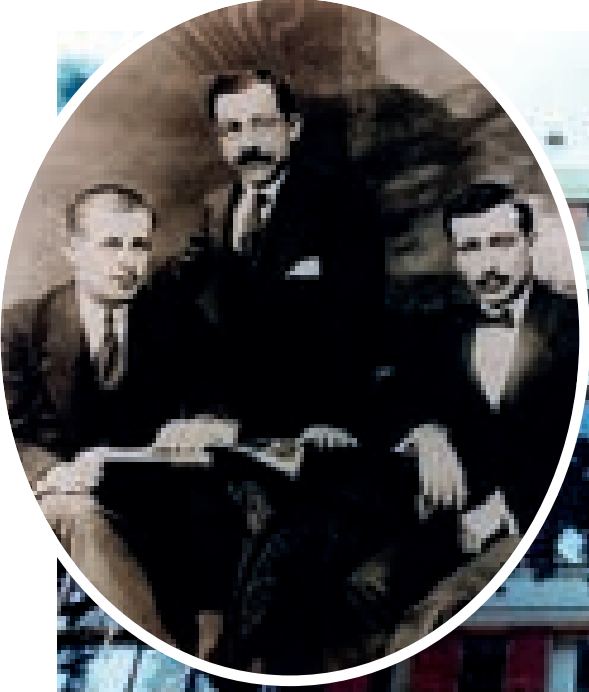
Ancak Türkiye’de yaşanan ekonomik krizler, bankacılığın kendisine özgü sorunları, bankacılıkta kuralların henüz oturmamış olmasının getirdiği sıkıntılar ve kötü yönetim bu bankaların batışıyla sonuçlandı.

bankanın merkezi 1983’te Aydın’dan İzmir’e taşındı. 1990’lı yıllar ise bankanın Türkiye geneline yayılma dönemi oldu. Bu dönemde banka üreticiye kredi açmaktan daha çok ihracatı destekler hale geldi. Esas olarak Tarışbank bir kooperatif bankasıydı. Sahipleri olan Tarış’ın 4 ayrı kooperatifler birliği olan Tarış İncir, Tarış Pamuk, Tarış Zeytinyağı ve Tarış Üzüm Satış Kooperatifi Birlikleri’ne bağlı kooperatiflerin ortaklarını parasal olarak desteklemekle yükümlüydü. Ancak her siyasi iktidar değişiminde bankanın yönetimi ve kredi açtığı kesimler de değişiyordu. 1990’lı yılların sonunda bankanın mali yapısı giderek bozuldu. 2000 ve 2001 krizleri sonrası batık krediler bankanın mali yapısını sarıttı. 120 bin üreticinin sahibi olan Banka, 9 Temmuz 2001’de Fona devredildi. Binlerce üreticinin Kordon’da, Alsancak’ta kağnılı yürüyüşleri de bankanın kaderini değiştiremedi. Banka Fona devredildikten sonra Denizbank’a satılarak tarihe karıştı.

“Bankanız Tütünbank!”

Türkiye’nin en eski bankalarından biri olan Yaşarbank, 1924’te Akhisar Tütüncüler Bankası olarak kuruldu. Bankanın unvanı 1954 yılında Türkiye Tütüncüler Bankası olarak değiştirildi. Bankanın genel müdürlüğü 1955 yılında İzmir’e taşındı. Bankanın sloganı “Bankanız Tütünbank” idi. 1980 yılına kadar yerel bir banka olarak faaliyet gösteren Tütünbank, aynı tarihte Yaşar Grubu’nun sahipliğine geçti. Yaşar ailesinin mülkiyetinde bankanın Türkiye çapında genişlemesi de devam etti. 1996 yılında ise bankanın adı yine değişti, banka bu sefer Yaşarbank olarak faaliyete başladı.

tarihe karışırken, bankanın sahibi olan Yaşar Holding 1970'li, 1980'li yıllardaki iddiasından uzak, Türkiye'nin sınırlı sektörlerde faaliyet gösteren orta büyüklükteki gruplarından biri haline geldi.

Tekstilci banka kurarsa...

Ege Giyim Sanayicileri (EGS) modelinin kökenleri, Turgut Özal'ın Başbakanlığı döneminde başlatılan ihracata dayalı ekonomik büyüme modelinin uygulandığı 1980'li yıllara kadar uzanıyor. Bununla beraber Egeli iş dünyasının teorik düşünceden pratik modele geçişi 1990'lı yıllarının başında oldu. 1995 yılında kurulan Ege Giyim Sanayicileri Yatırım Bankası'nın kurucuları arasında, İzmir ve Denizli'de faaliyet gösteren 122 gerçek ve tüzel kişi vardı. Yurt içinde ve yurt dışında kalkınma ve yatırım bankacılığı yapmak üzere faaliyete geçen banka, ilk olarak ikisi İstanbul, biri İzmir, biri de Denizli'de olmak üzere 4 şube ile çalışmalarına başladı. Bankanın merkezinin İzmir'de olmasına rağmen genel müdürlüğü İstanbul'daydı. Grup, ihracata dayalı

Ancak banka 1994 ekonomik krizinin yarattığı sarsıntıyı atlatamadı. Ayrıca bankanın grup şirketlerine verdiği kredi de sıkıntıları artırdı. İzmir'deki odalar, borsalar ve iş adamları kuruluşlarının desteklerine rağmen Yaşarbank'a el kondu. Bakanlar Kurulu'nun 21 Aralık 1999 tarihli kararı uyarınca Yaşarbank'ın temettü hariç ortaklık hakları ile yönetim ve denetimi Fona devredildi. Banka Fona devredildiğinde 84 şubesi ve 1822 personeli bulunuyordu. Bankanın kapatılmasının İzmir ekonomisine doğrudan önemli etkileri oldu. Bankanın sahibi olan Türkiye'nin önde gelen kuruluşlarından biri olan ve binlerce kişiye istihdam sağlayan Yaşar Holding, bankanın batmasının ardından hızla küçüldü. Sonuçta bir aile bankası olarak Yaşarbank

kalkınma modelinin revaçta olduğu dönemde hızla büyüdü. Ancak ne yönetim ne şirketler ne de banka bu hızlı büyümeyi kaldıracak güçte değildi. Grup şirketlerine açılan ve bir daha dönmeyen krediler

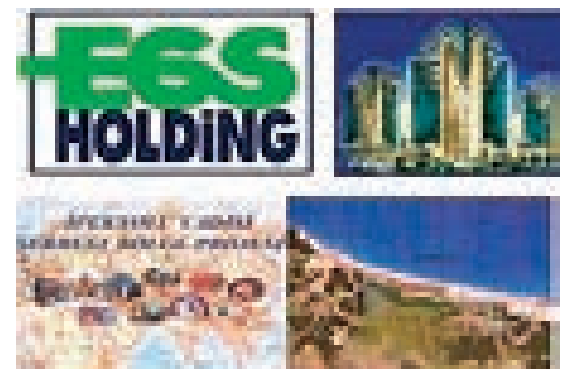
bankanın sonunu getirdi.

Banka 9 Temmuz 2001 tarihinde Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'na devredildi. EGS Bank'ın kapanmasının sonuçları Ege tekstil

sanayinin hızlı ilerlemesini durdurdu. Ancak bundan daha önemlisi İzmir'de ve Ege'de iş adamlarının birlikte iş yapma hayaline büyük darbe vurdu.

“...neyi meşhur”

Egebank'ın kuruluş tarihi Esnaf ve Ahali Bankası adı altında faaliyete geçtiği 1928 yılına kadar uzanıyor. Bu dönemde banka yöre esnafının sermaye ihtiyacını karşılamak için kuruluyordu. Banka daha sonra 1959 yılında Egebank adını aldı. Bu dönemde bankanın sahipliği İzmir'in ünlü tüccar ve sanayici ailesi Filibeli ailesindeydi. 1990'lı yıllarda Demirel ailesi tarafından satın alınan banka, 20 milyon dolar harcadığı “...neyi meşhur” reklamıyla 150 milyon dolar mevduat topladı. Bankanın yükselişi gibi çöküşü de çok hızlı oldu. Banka tam bir bankacılık skandalı ile çöktü. Egebank 1999 yılında Fona devredildi.

İzmir'in en sevdiğim yanı Ankara olmayışı

■ Cihat DUMAN

Ahmet Büke bana telefonda, "Cihat değişik bir tecrübeye var mısın?" dediğinde ben Bilecik Cezaevi'ndeydim. Bilecik ilinin gerçekten var olduğunu tecrübe etmekle beraber cezaevindeki müvekkillerle görüşmek üzere bekletiliyordum. "İzmir'de bir yazar evi açtık, ilk konuk olarak seni denemek isteriz" dedi Büke. Aslında tam olarak böyle demedi. Ne dediği umarım ben öldükten sonra günlüklerimi inceleyecek edebiyat tarihçileri tarafından ortaya çıkarılacaktır. 2016 yılının Mayıs ayında, aynı yılın Temmuz ayına ilişkin bir davet alıp sevinmiştim. Tarık Dursun K. anısına restore edilen bir binada kalıp kitabımı yazma fırsatı bana tanınmıştı. Adli tatile de geleceğini hesaplayıp hemen kabul ettim. Tarık Dursun K. bende hep ilk okuduğum kitabını anımsatır. Sarı kapaklı bir kitap. 'Senaryo Nasıl Yazılır' başlıklı olmalı ya da öyle hatırlıyorum. Bir de Ertan Yılmaz var tabii. Onun öğrencisi ve benim arkadaşım. Çok överdi Tarık Dursun'u. Konak Belediyesi kendisine bağlı olan bir arazideki binayı restore edip yazar evi yapıyor. Ben de buranın ilk konuğu oluyorum. Zaten evsizim, yıllardır İstanbul'da başkalarının bana açtığı evlerde, odalarda yaşıyorum. Dedim, belki beni evine en son alan Devrim Ç. için bir rahatlama olur, benden iki haftalık için de olsa kurtulur... Öyle de oldu. Bana bir köşk verildi İzmir'in Karataş semtinde. Kıbrıs Şehitleri Caddesi'nde hızlı hızlı ve öfkeli yürürken birden fark ettim nobranlığımı, vahşiliğimi, kısaca İstanbulluluğumu. İnsanlar yavaş yürüyordu ve yüzlerinde gerginlikten eser bile yoktu. İstisna bile diyebileceğim bir yüz görmedim kendisini telaşa kiralamış. İzmir insanının rahatlığını tam orada, birden anladım, hani şu sürekli dillendirilen İzmirli rahatlığı. Klasik bir Anadolu kasabası rahatlığından bahsetmiyorum elbette, büyükşehir olmasına rağmen, kalabalığa rağmen gösterilen bir sakinliği övüyorum burada. Ve derhal şaşırıyorum. Görevli Soner Gülyuva, Tarık Dursun K. Yazar Evi'nin anahtarını bana teslim edip beni içinde elbise dolabı olan evle baş başa bıraktı. Hemen valizimi deşip, içindeki 6-7 parçayı askıya yerleştirdim. Zannediyorum 14 aydır bir elbise dolabım yok. Dolayısı ile

bana sunulan lüks, beni ziyadesiyle mutlu etti. Ev; biri içinde banyonun olduğu asma kat da dahil olmak üzere üç katlı, teraslı, yüksek tavanlı, ahşap iç dizaynı güzel bir ev. İçinde çiçek besleniyor. Ağustos böcekleri akşam 6 gibi binanın sol tarafındaki akasya ağacında canlı müzik yayınına başlayıp geceye kadar devam ediyorlar. Fakat arada hep beraber dinlendikleri zaman dilimleri de var. İlk üç gün evde olma durumumu destekleyemedim. Sonra yavaş yavaş alışmaya başladım. Yazarlığa başlayabilmek için önce insan olmayı bekledim üç gün. İçinde elbise dolabı ve kitaplığı olan bir ev, kişiyi üç gün gibi kısa bir sürede insan yapabiliyor. Hatta yazar bile olacaktım az kalsın. İlk üç günde olmasa da son günlere doğru mükemmel bir yazar bile oldum. Ev insanı iyileştiriyor. Ruhu ruhumuzla dolu olan cennetmekân Behçet Necatigil'in de dediği gibi: "Bensiz olamazlar dönerler/ Çok denedim/ Ben büyüğüm, affederim/ Ben evim." Güneşin batışını bekledikten sonra terasa

çıkıp güney yönünde, penceresinde sürekli çamaşırlar asılı olan eve nazır akşam yemeği yiyorum. İçinde atletli bir adam var. Beni hiç merak etmiyor. Çaprazda üçüncü katta, anne kız akşamları çaya çıkıyor. Beni merak etmiyorlar. Kuzey yönündeki sigara içmek için balkonu kullanan kılıbık abi, belki de kılıbık değildir. Ben İstanbullu olduğum için karısından baskı gördüğünü tahmin etmişimdir, kim bilir. Beni merak etmiyor. Çünkü burası Karataş, burada kimse kimseyi merak etmez. Evde 8 tane klima var. İlk üç gün, insan olmama yardımcı oldular. Sonra bir serinlik geldi. Bir daha kullanmadım. Meğer camları güneşten koruyan ahşap taraçalardanmış. Püfür püfür bir ev. Pazara gidiyorum Coşkan ile. Komşum Coşkan, bana pazarın en güzel esnaflarını tanıtıyor. Armut, domates, acı biber, patates, incir, şeftali alıyoruz. Varyant'tan 95'e oradan 269 numaralı sokağa, yarım saat yürüyorum, ellerimde poşetler, akşam patates yemeği yapacağım. Evet, yeşil soğan da almıştım. Unutmuyayım.

Tarık Dursun K. bende hep ilk okuduğum kitabını anımsatır. Konak Belediyesi kendisine bağışlanan bir arazideki binayı restore edip yazar evi yapıyor. Ben de buranın ilk konuğu oluyorum. Zaten evsizim, yıllardır İstanbul'da başkalarının bana açtığı evlerde, odalarda yaşıyorum.

İzmirli kızlar üç kişi geliyor, karpuz kesiyorum, yazar evini gezdiriyorum. İzmirli yazarlar geliyor, karpuz kesiyorum, odamı ve yazdığım romanın şemasını gösteriyorum, çalışkan olduğum kanaatine varıp tebrik ediyorlar. Sarı elbiseli bir kız geliyor. Tarık Dursun K. kitabı yazan üniversite hocasının Kürt bir öğrencisi geliyor. Anıtlar kurulundan geliyorlar, çay demleyip veriyorum. Başka da kimse gelmedi zaten. Rahatsız etmek istemezlermiş. Yazarmışım, dikkatim dağılmamalı imiş. Berber Yakup'a indim. Hiç konuşmadı. Yazarım ben, yazar evinde kalıyorum deyince ağzını açtı bıçak. İnşaat halindeyken anahtarı bende dururdu dedi. Hiç konuşmayan bir berber sakal tıraşı sonrası yüzüme soda tuttu. Bir daha kolonya kullanmayacağım. İzmir'e bir daha gelirim, Yakup'a Edip Cansever götürmeyi düşünüyorum. Çağrılmayan'a o kadar yakışıyor ki... Meraksız bir berber, Edip bu adamı görse kesin delirirdi. Ben o kadar edip olamadığım için şaşırıyorum sadece. Salim Bey geldi Ahmet Büke ile bir-

likte. Eleştiri yazılarımı övdü. Kültür Müdürü imiş Konak Belediyesi'nde. Sanırım bir tek o merak etmiş beni, bloğuma bakmış, yazıları okumuş. Merak edilmeyen Yakup. Yakup mu dedim yo, Cihat. Tamirci geldi elinde matkap ile. Bu duş kabineye bir tane sabunluk çakalım dedim. Karataş'ta bir tane mezeci Fahriye Abla var. Güzel bir dükkân. Güzelliği bozulmasın diye hiç gitmedim, önünden geçtim. Vitrininden neşe akıyordu. Dario Moreno'nun kaldığı eve uğradım. Evin önündeki tabelada Moreno'nun İzmir sevgisinin altı çizilmiş, İzmir'e gömün beni demiş adam, ölünce İsrail'e götürüp gömmüşler. Kapıdaki tabelada yazıyor bu, fotoğraflarını çekmiştim, şimdi baktım bulamadım. İzmir'de hiçbir şey Ankara'ya benzemiyor. Mesela İstanbul'da Kadıköy diye bir ilçe var, merkezi Kızılay'a çok benzer. Denizi bile olduğu halde ilçenin ortasından denizi göremezsin. Konur Sokak'ta olduğu gibi cemiyet burada da binaların arasındadır. Bir flâneur için çok acı bir şeydir bu, yönünü tayin edebileceğin

bir boşluğun, bir tepenin olmayışı. Kadıköy'de sahaf vardır, metal müzik çalan mekânlar vardır, misafir olursun, sana misafir olduğunu hissettirirler. İzmir'de ise ev sahibisindir. Konur Sokak ve Kadife Sokak misafir ağırlar sürekli. Alsancak senindir. İzmir'in Ankara'ya benzeyen hiçbir yönü yok, o yüzden sevimli. Bu sebeple seviyorum. 13 gece kaldım İzmir'de, beni havaalanına götüren taksici emekli bir şeymiş, ne olduğunu unuttum şimdi, bana darbe teşebbüsünü sordu, ben bir şey düşünmüyorum siz ne dersiniz dedim, kısaca özetledi ve ekledi, bana konuşma fırsatı verdiğiniz ve dinlediğiniz için teşekkür ederim. Oysa sadece 5-6 cümle edip susmuştu, tıpkı Berber Yakup gibi. İstanbul'daki bir takside böyle bir sorunun ve cevabın size maliyeti 700-800 cümledir. Tarık Dursun K. Yazar Evi'nden ayrılırken benden sonra gelecek yazarlar ve sanatçılar için birkaç kitap hediye bıraktım. Siz de sevdiğiniz kitapları alıp evin kütüphanesine bağışlayın lütfen. Ama en sevdiğiniz.

İzmir'de eğlenmenin şifreleri

Cumhuriyet'ten sonra Ege'nin incisi haline gelen İzmir, her alanda olduğu gibi eğlenme kültürü adına da öncü kent olmayı başarmıştır. İzmir, Ege'nin Akdeniz'e açılan kapısı olması dolayısıyla bölge üreticilerinin de sıkça ziyaret etmeleri nedeniyle eğlence alanında önemli atılımlar yaptı. Fuar'ın kurulması, bu alanda elbette itici güç olacaktı.

Tayfur GÖÇMENOĞLU

Kapitülasyonların sunduğu sonsuz olanaklar, Anadolu'yu yabancılar için bir yatırım cennetine dönüştürürken; elbette bundan en fazla nemalanan(!) kentlerden biri de İzmir oldu.

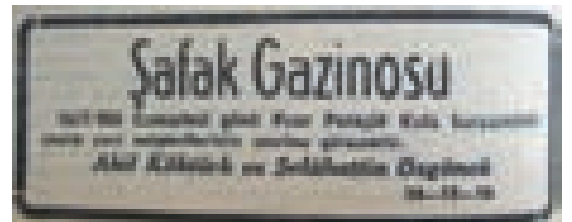
Özellikle 19'uncu yüzyıl başlarında İstanbul'da Şehzadebaşı'nda yoğunlaşan eğlence merkezlerinde geleneksel eğlence türleri denirken ve Direklerarası gibi, biraz da Ramazan ayına odaklanmış türler ön plana çıkarken, bu kent; genelde Ermeni ve Rum sanatçıların, bizim kültürümüze pompalamaya çalıştıkları kanto, revü, reks gibi ithal seyirlik kavramları malzeme olarak mekanların pek de Müslüman halk tarafından rağbet görmedikleri bir yaşam merkezine dö-

nüştü. Sözün kısası İstanbul, Ermeni ve Rumların tekelinde bir eğlence kültürüne teslim olmuştu.

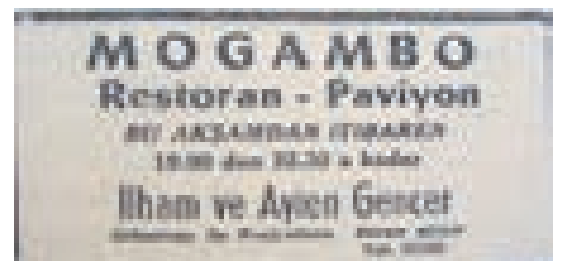
İkinci Meşrutiyet'in getirdiği serbesti bile, bu eğlence kültürünün çeşitlendirilmesine olanak sağlayamamıştı. Sonraki yıllarda 'Orta Oyunu' ve 'Karagöz' ile yetinmeyen bu kültürü, kanto ve revü gibi yeni çeşitlemelerle az da olsa zenginleşmiş görüyoruz. Artık Rumların Virjin'ine karşı Kel Hasan, Oftalye'lere karşı Şamran Hanım, Avantina'ya, Barbedzayan'a, Güllü Agop'a, Kantocu Peruz'a ve Aramik Hanım'a karşı Naşit Bey ve sanatçı kişilikleri ile zengin ailesi vardı.

Bu olgu, sonraları Müslüman ahalinin de il-

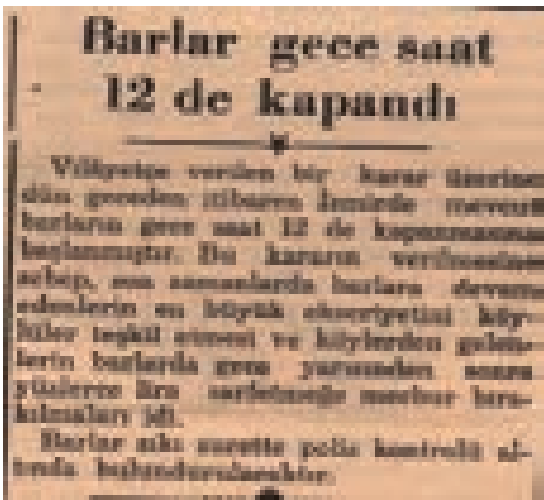
Kübana'da oryantal

Şafak Gazinosu, İzmir'in önemli eğlence merkezlerinden biriydi.

Mogambo, ilk yıllarda pavyon olarak da hizmet veriyordu.

1942 yılında yayınlanan Yeni Asır gazetesinde, İzmir'deki pavyonların saat 24.00'de kapatılacağını bildiren duyuru.

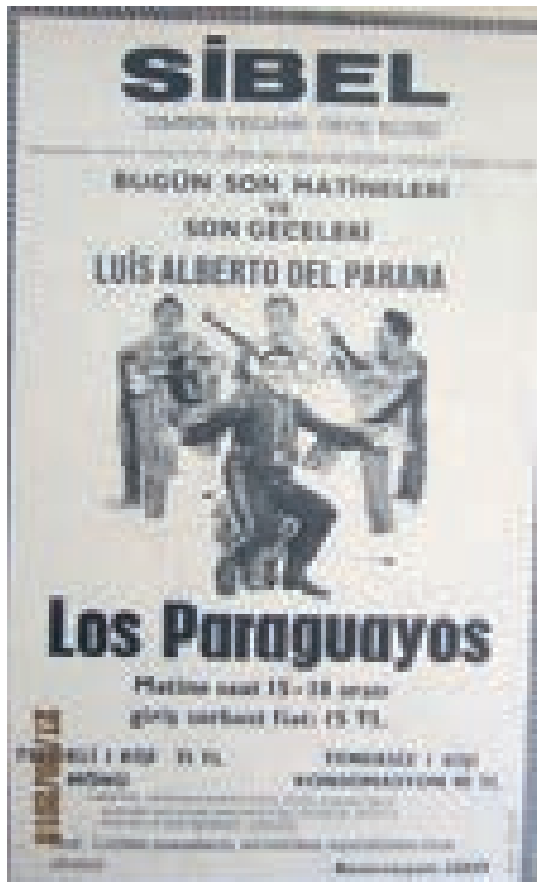
gisini çekmeye yetti ve İstanbul, kendi çapında bir eğlence merkezi olmaya başladı.

Kozmopolit yaşam

Oysa aynı dönemde İzmir, daha kozmopolit bir yaşam tablosu sergiliyordu. Avrupa'nın dört bir yanında iş kurmak için bu kente gelen Levantenlerin sunduğu zenginlik, eğlence beklentisine de olumlu etki yapıyordu. Punta'dan (Alsancak) Göztepe'ye, Kordelya'dan (Karşıyaka) Buca'ya çağdaş ve Batı'ya dönük eğlence türlerinin sergilendiği nice mekan, hem bu Levanten topluluk tarafından, hem de İzmir'in aydın Müslüman halkı tarafından da dolup taşıyordu. Levantenler, Müslüman halkla bütünleşmede önemli bir pratik sergilerken, aslında bu konuda kendilerini cesaretlendiren örneğin Rahmi Bey gibi döneme damgasını vurmuş yöneticileri de unutmamak gerekir. Osmanlı'nın son yıllarına kadar İzmir, Aydın Valiliğine bağlı bir şehirdi ve Aydın valileri, yönetim merkezi olarak hep İzmir'i seçmişlerdi.

Birlikte eğleniyorlardı

Devasa otellerin, kulüplerin, sinemaların, tiyatro binalarının, 19'uncu yüzyılın başlangıcında inşa edilip hizmete açılması, elbette güçlü bir talepten kaynaklanıyordu. Bu eğlence yerlerinde gayrimüslimler, Müslümanlarla aynı ortamda eğleniyorlardı. Otel salonlarındaki eğlenceler, konserler, balolar pek modaydı. Bu mekanların en önemlilerinden biri de şimdiki İzmir Ticaret Odası lokalinin bulunduğu yerde açılan Sporting Club'tü. Sporting Club, Birinci Kordon'un en muhteşem binalarından biriydi. Ön tarafında küçük bir bahçesi, butik tarzıyla göz alıcı bir

Sibel, hep ünlü sanatçıları ağırladı. Los Paraguayos, bunlardan sadece biriydi. Meyhane Gece Kulübü, Büyük Efes içinde yer alıyordu.

Kordon Gazinosu'nun bir gazete reklamı

Quo Vadis, Alsancak'ın gözde eğlence merkezleri arasında yer aldı.

İzmir'in son gazinosu Maksim'in yıkılışı.

Müzeyyen Senar, Kübana'da sahne almış nadir Türk Sanat Müziği sanatçılarından biriydi.

görünümü vardı. Sporting Club'un ilk müdürü ve yönetim kurulu başkanı da, İzmir'e ilk atlı tramvayı getiren Fransız iş adamı Elzear Guiffroy'du. Elzear Guiffroy, dönemin Valisi Rahmi Bey'in de çok yakın dostuydu. Guiffroy'lar, kış aylarında şimdiki Alman Konsoloslugu'na ait binada oturur, yaz aylarında da Buca'da Kalolik Kilisesi'nin hemen arkasındaki sokakta yer alan bahçeli evde yaşarlardı. Bu ev, Guiffroy ailesinden, bir dönem İzmir Büyükşehir Belediye Başkanlığı yapan Ahmet Piriştina'nın babası Derviş Piriştina tarafından satın alındı. Bugün, Ukrayna Fahri Konsolosu Çetin Güvercin'e aittir.

Sporting Club'a Elzear Guiffroy'dan sonra oğlu Fransız iş adamı Marcelle Guiffroy başkanlık yaptı. Bir süre Fransa'nın İzmir Konsoloslugu görevini de üstlenen Marcelle Gu-

iffroy döneminde Sporting Clup, altın dönemini yaşadı. Dünyanın gelmiş geçmiş en büyük seslerinden biri olan Enrico Caruso, 1921'de ölümünden kısa süre önce son konserlerinden birini bu kulüpte vermişti. İzmir'e Napoliten şarkıları sevdiren oydu.

Avrupa'dan sanatçılar geliyordu

Birinci Kordon'da yer alan Kramer Oteli ve hemen yanındaki Pathe Tiyatrosu da dönemin en görkemli kültürel mekanları arasında yer alıyordu. Özellikle Pathe Tiyatrosu'nun o muhteşem iç mekanı ve kat kat yükselen locaları, böyle bir kültür merkezinin örneğin Fransa'da bile bulunmadığı şeklinde yorumlanırdı.

Her iki mekan da önemli kültürel faaliyetlere

ev sahipliği yaptı. Avrupa'dan getirilen sanatçılar, buralarda doyumsuz konserler verdiler.

Punta'nın ve Punta'da özellikle Fransızların çoğunlukla yaşadığı Frenk Mahallesi sakinlerinin gözleri gibi korudukları bu mekanların yanı sıra Birinci Kordon'da; şimdi İzmir Turizm İl Müdürlüğü olarak hizmet veren, önceleri Büyük Postane, bir ara Paket Postanesi olarak kullanılan bina da Berlinli Huck Ailesi tarafından kurulan İzmir'in önemli otellerinden biriydi. Aynı aile, Denizcilik İşletmeleri'ne yıllarca Bölge Müdürlüğü yapan binayı da aynı yıllarda Hotel Deux Auguste (İlk adıyla Grand Huck Hotel) olarak çalıştırmıştı. Bu oteller de diğerleri gibi eğlencenin tavan yaptığı merkezler arasında yer alıyordu.

Keza Birinci Kordon'da Cafe De Paris, La Belavista, La Loucas gibi şık kafeler vardı. Bu kafelere gelen Le Koukouli isimli Yunan Tiyatro Grubu'nun sunduğu kabare tiyatrosunun benzer örneklerini yıllar sonra Devekuşu Kabare Tiyatrosu sergilemişti. Apollon, Alhamra ve Pathe sinemaları, Frenk Mahallesi'nin en önemli eğlencelerinden biriydi.

İlk randevuevi

İzmir'de ilk randevuevi de şimdiki Şehit Fethibey Caddesi'nin Pasaport girişinde açılmıştı. Madame Julia isimli evi Palikaria takip etti. Gece kulüplerinde eğlenmekten sıkılan gençlerin tercih ettiği bu mekanlar, fenerlerden taşan rengarenk ışıklarıyla kolayca fark ediliyordu. Le Bon Marche, Solari, Xenopoulos, Grands Magasins Au Louvre ve Caroline Assenza gibi lüks mağazaların da minik birer kafesi olur, burada gençler birbirleriyle bu-

İzmir'in eğlence yaşamına büyük katkı sağlayan Hasan Ekici (Solda), merhum sanatçı Berkant ile.

luşmaya bayılırdı. Sta Bania ve Punta gibi Guiffray ailesinin çalıştırdığı deniz banyoları da dönemin eğlence anlayışına hizmet etmek için faaliyet gösterirdi.

Levantenler, çoğu kere Göztepe'ye uzanır, orada bir Rum'un çalıştırdığı Atanasoula Meyhanesi'nde demlenirlerdi. Burada gramofondan çalınan Yunan müziğini dinlemek de ayrı bir keyif verirdi müşterilere.

Valilik, İzmir'de sayıları çoğalan bu eğlence yerlerinden bir şekilde vergi almaya başladı. Çünkü içkili mekanların sayısı 200'leri geçiyordu ve bu da iyi bir vergi kaynağı demektir. Satışlara ya da kazanca bağlı bir vergi sistemi yerine, mekanın büyüklüğüne göre vergi alma fikri ağır basınca bu sektörde bir süre

Pavyonlar, eğlencenin önemli bir parçasıydı.

Gönül Yazar, Benelüks'te.

ciddi sıkıntılar yaşandı. Sonra uzlaşmaya varıldı ve emlak vergisi benzeri bir vergi konarak bu işletmeler kontrol altına alındı.

ve pavyon yılları...

Rum ve Ermeni meyhanelerinin de birer ikişer kapanması, yerlerine yerli modellerinin açılmasının yanı sıra bu kez de benzerlerine sadece İskenderiye ve Beyrut'ta rastlanan gece kulüpleri açılmaya başlandı. Bunlara kimi kişiler bar, kimileri de pavyon diyordu.

Bu mekanların düzeni farklıydı. Pavyonlarda Türk Sanat Müziği ve Yabancı Müzik çalan orkestralar bulunuyor, bunlar, belli saate kadar program sunduktan sonra varyete denen bölüme geçiliyordu. Bu bölümde dansözler sahne alıyor, konsomasyon adı verilen, o mekanda özel olarak istihdam edilen kadınlarla masada oturup içki içerek sohbet etme saati başlıyordu.

Bu birlikteliklere 'konsomasyon' adı veriliyordu. Müşteri, konsomatristin içtiği içkinin cinsine ve sayısına göre hesap ödüyordu ve en yaygın içki de 'bol' dü.

Müşteri, bu birliktelikte sohbet ederken, örneğin kabzımsa sebze meyve fiyatlarından dem vurur, tır şoförüysen bir yolculuk sırasında şanzımanın nasıl dağıttığını anlatır, velhasıl her meslek erbabı, sohbeti kendi ilgi alanı içinde tutmaya özen göstererek stres atardı.

Yaz aylarında Fuar Kübana büyük ilgi topluyor

Varyete bölümünde sahneye dansözler çıkar, en çok da "Azize" adlı parça eşliğinde dans ederek renkli ışıklar altında ilgiyi sahneye çekmeyi başarırlardı.

İzmir'de pavyonculuğun öncüleri hiç şüphesiz Mehmet Ali-Halit Alpman kardeşler, Necdet Özateşman (Tepegöz), Hüseyin Çankaya (Enişte), Beşir Üge (Kürt Beşir), Şaban Kat gibi isimlerdi... Bu mekanlara en özgün örnekler de Numune, Kapris, Marmara, Sayanora, Şan, Nevyork, Parizyen, Ege Bar (Mülen Ru), Londra gibi gece kulüpleri idi. Bu model, 1950'den başlayarak 1980'li yılların başlarına kadar statüsünü korurken; bu arada konsomasyon yapmadan faaliyet gösteren örneğin Sibel gibi gece kulüpleri de faaliyet gösterdi. Turistik belgeli bu gece kulübünün müsteciri Mehmet Ulutanır, aynı konsepti yaz aylarında Fuar'da Kübana'da sürdürüyor ve büyük ilgi topluyordu.

İzmir pavyonları ile ilgili şehir efsaneleri arasında en ünlüsü herhalde; Kara Fehmi adıyla ünlü bir celeb, 50 basamaklı Ege Bar'a atıyla çıktığı iddiasıydı. Kara Fehmi,

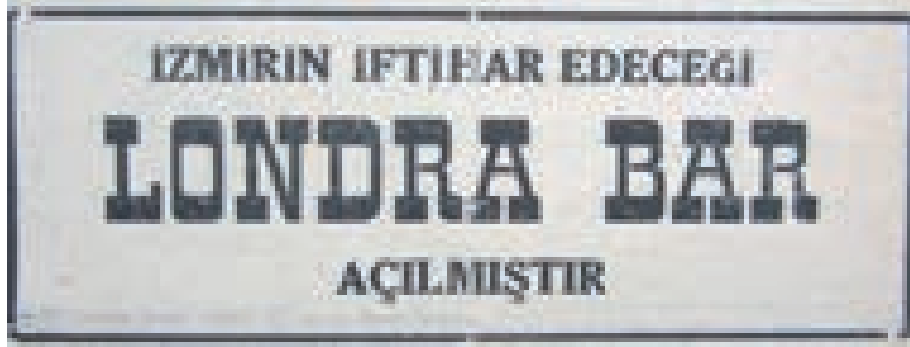

Çamlık Senar Bahçesi, Müzeyyen Senar'la özdeşleşmiş bir eğlence mekanıydı.

Sanatçı Hamiyet Yüceses'in sıkça sahne aldığı Yüceses Bahçesi'nin gazete reklamı.

Londra Bar'ın açılacağını duyuran ilan.

bunu reddetmiş olsa da, yakınları ısrarla bu hikayeyi kulaktan kulağa fısıldar, abartı dozu artarak, Kara Fehmi'nin illa da bara çıkıp orada sevgiliyle dans ettiği söylentisine insanlar inandırılırdı.

İzmir barlarına, özellikle hasat mevsiminde kent dışından gelen çok olurdu. Aydın ve Sökeli üreticiler, ürünlerini aldıktan sonra bu mekanlara akın etmeye bayılırdı. Bunu dikkate alan 1940'lı yılların ünlü valilerinden Refik Şefik Soyer, bir emirname yayınlayarak, barların saat 24.00 kapanmasını ve böylece çevre illerden gelen üreticilerin gecelemeden evlerine dönmelerini sağlamıştı.

ve tabii gazinolar...

İzmir'de gazinoculuk, 1940'larda başlar. İlk örnekleri, Fuar'da şimdiki Kaskatlı Havuz'un bulunduğu yerde kurulan Fuar Gazinosu idi. Hemen yanında sonraki yıllarda İtalyan Pavyonu'nun kurulduğu alanda faaliyet gösteren Şehir Gazinosu vardı. Belediye Başkanı Behçet Uz'un Kadifekale Gazinosu'nun temellerini atması ve bu gazinonun yapımının devam etmesi süreci içinde Uz, Ada Gazinosu'nu da bir gazino olarak projelendirmişti. İlk zamanlarda bebeklerin emzirilmesi amacıyla yeni annelere hizmet verecek şekilde düzenlenen Ada Gazinosu, bu alanda rağbet görmeyince; bu kez Behçet Uz, gazinonun tam ortasına bir dans pisti yaptırdı. Orkestra müzik çalıyor, çiftler dans ediyordu. Ancak gazino etrafına o kadar çok meraklı toplanı-

yordu ki, rahatsız olan müşteriler, gazinodan ellerini ayaklarını çekmeye başladılar ve Ada Gazinosu'nun gazino macerası da böylece sona erdi.

Aynı yıllarda Remzi Yağmur, yeni düzenlenen Göl Gazinosu'nu işletmeye başladı. Atif Gönülşen, Kübana'yı örnek bir müzikhol olarak hayata geçirirken, Mogambo da diskotek ve kabare olarak hizmet vermeye başladı.

Sonraki yıllarda, hem Fuar'da hem de İzmir genelinde gazino sayısı giderek artacaktır. Basın Kulübü ki sonraları Maksim Gazinosu olarak değişik mimarisi ile hizmet verdi, Al-sancak Gündoğdu çevresinde Qua Vadis, Kordon Gazinosu, Birinci Kordon'da ünlü vücutçu Şakir Bey'in işlettiği İmbat Restoran kaliteli programları ve hizmet anlayışları ile anılmayı hak ettiler.

İzmir genelinde 1964 yılında açılan Büyük Efes Oteli bünyesindeki Meyhane Gece Kulübü, Güzelyalı'daki Mehmet Ali Restoran (Sonraları Gazkonyalı Toma), Liman'daki idari binanın üzerinde yer alan Dalyan Gazinosu, keza Güzelyalı'da Ali Çangar tarafından yıllarca işletilen ve büyük ilgi gören Canlı Balık, bu mekanın yıkılması sonucu aynı yere kurulan Saray Gazinosu, Güzelyalı'da Şule Gazinosu, en iyi örneklerdi.

İzmir'de diskoculuğu canlandıran Saffet Kuyaş'ın Birinci Kordon'daki Saffet Disko'su, Yaz mevsiminde Mogambo'ya taşınır ve do-

yumsuz gecelere ev sahipliği yapardı.

Fuar'da yaz-kış hizmet veren Göl Gazinosu'ndan sonra yine aynı statüde; Hasan Ekici ile Talat Över'in çalıştırdıkları Ekici Över Gazinosu ve Kervansaray Gazinosu da gerçekten İzmir gecelerine büyük renk kattılar. Hasan Ekici'nin, o yıllardaki Benelüks ülkeleri pavyonlarının kurulduğu mekanda açtığı Ekici Benelüks'ü daha sonraki yıllarda Ankaralı ünlü gazinocu Recep Özgen işletmiş, burada pek çok ünlü sanatçı sahne almıştı.

Gazinoya Çamlık Senar adı verildi

İzmir Fuarı'nda yaz aylarında hizmet veren Çamlık Gazinosu, Kaskatlı Havuz yapımı dolayısıyla yıkılan Şehir Gazinosu yerine müsteciri Beşir Üge'ye verilmiş ve Beşir Üge de bu mekanın adını; aşk derecesinde sevdiği Müzeyyen Senar'ın adına saygıyla Çamlık Senar olarak değiştirmişti. Keza şimdiki İsmet İnönü Sanat Merkezi'nin bulunduğu alanda amfi tiyatro biçiminde yaptırılan Mehtap Bahçesi, Safiye Ayla'nın burada sıkça sahne alması nedeniyle sonraları Ayla Bahçesi olarak anılmış, bu arada Basmahane Kapısı girişinde hemen sağda o yıllarda İzmir Radyosu'nun ahşap binasının hemen arkasında yer alan ve ünlü sanatçı Hamiyet Yüceses'in adına izafeten Yüceses Bahçesi adı verilen gazino da kısa ömürlü olsa da Fuar gecelerine renk kattı. Fuar'da ayrıca Lozan Kapısı girişinde Şafak Gazinosu, Bizim Gazino, Fuar Golf gibi mekanlar, ilk eğlence yıllarına damgasını vuran örnekler olarak sayılabilir.

Diskolu günler

Fuar'da Dağ Disko ve Dağ Gazinosu, 1950'li yıllardan beri hizmet veren; Cemal Noyaner'in ilk müsteciri olduğu Akasyalar Bahçesi, Zeki Müren'le ünlü Manolya Bahçesi, Nuri Yalçuk'un işlettiği; fuarın en çok seyirci alan me-

Ajda Kübana'da.

Kantocu Nurhan Damcıoğlu Lunapark'ta.

Semra Sar, Güzelyalı Şule Gazinosu'nda.

kanı Lunapark, Atlas Pavyonu'nda kurulan disko, keza Pakistan'ın, Eyüp Han'ın devrilmesine kadar ayakta kalan pavyonundaki disko, zaman zaman konserlere ve tiyatro gruplarına da açık tutulan Açık Hava Tiyatrosu, akıllarda kalan gözde eğlence mekanlarıydı.

Dediğimiz gibi, 1980'li yılları bu tür mekanların birer ikişer kapandığı yıllar oldu. Gazino olarak; Atalay Noyaner'in işlettiği Maksim Gazinosu, kendi tarzında en uzun ömürlüydü ve 1990'lı yılların başına kadar direndi. Dönemin İzmir Büyükşehir Belediye Başkanı Ahmet Piriştina, çok sevdiği bir dostu olduğu halde Noyaner'e ait Konak'taki Maksim Gazinosu'nu yıktırmak zorunda kaldı.

Böylece geleneksel gazinolar dönemi tarihe karışmış oldu.

Serüven, Cafe Paris ile başlar

Cafe de Paris, Cumhuriyet öncesi İzmir'in en prestijli mekanlarından biriydi. Şimdiki İzmir Palas Otelinin bulunduğu alanda; bir yüzü Kordon'a, diğer yüzü yan sokağa (Rue Gazalio) bakan bu köşe mekan, özellikle Frenk Mahallesi'ne yakınlığı nedeniyle ecnebilerle dolup taşardı. Cafe Paris, kendine özgü mimarisıyla Kordon'da kolaylıkla farke edilirdi. Cafe'nin içinde bir de aynı ismi taşıyan kapalı sinema yer alıyordu. Akşam saatlerinde, özellikle yaz aylarında zarif hanımlar, işten dönecek eşlerini burada beklerdi.

Cafe Paris, Fransız işletmecilerin elinde uzun yıllar ayakta kaldı. Personelin üst düzeyi Fransız, garson ve komiler ise genellikle Türk ve Rum'du.

Burada görev yapan pasta ustaları da Paris'ten getirtiliyordu. İzmir'in adeta göbeğinde yer alan Cafe Paris, klasik tarzı ile diğer kafelere de örnek olmuştu. Nitekim, Punta'ya doğru uç bölümde yer alan Cafe Eden ve Alambra Cafe, Cordelia'da (Karşıyaka) sahilde yer alan Pannellenion Cafe, gerek mimarileri, gerekse sundukları yiyecek ve içeceklerle, yani zengin menüleriyle birbirleriyle yarışır hale gelmişlerdi.

Cordelia'da oturanların Kordon'a, Körfez'in bu yanında oturanların Cordelia'ya gidip böyle prestijli kafelerde oturmaları sükse vesilesiydi.

Cordelia, kafeler ve barlar konusunda en az İzmir'in merkezi kadar iddialıydı. Nektar Bar ve aynı binada faaliyet gösteren Londra Hotel, Cordelia'luların övünç kaynağı idi.

Kahve ve çayı, sadece kahvehanelerde içmeye alışık Türk erkekleri için bu tür mekanlar, ilk zamanlar keyif vermese de zaman içinde, İzmir'de levantenlerle kaynaşan sosyetik kesimi sarmasını bilmişti.

Keza Kordon'da İzmir Tiyatrosu, onun az ilerisinde şimdiki İzmir Gazeteciler Cemiyeti binasının yanında, sonraları Vali Rahmi Bey'in oğlu Alpaslan Bey tarafından petrol istasyonu olarak kullanılan alanda Luna Park vardı. Bu lunaparkın hemen yanında da Cafe de La Pointe yer alıyordu.

Kafelerde Levantenlerin geleneksel domuz pastırmalı yumurta, sabahları sütlü yulaf lapası, öğleden sonraları sıcak çikolata, sütlü kahve, katı kurabiye, Proust Madlen'in yerini tutabilecek kalitede bir tür peksimet, İtalyan soslarıyla hazırlanan makarnalar, rissotto kaşkaval gibi spesiyaliteleri tatmak pek modaydı. Akşam çayları ise alışılmış menülerin ilk sırasında yer alırdı. Özellikle Cafe Paris, zengin menüsüyle övünürdü. Sık sık kafenin önüne bu menüler asılır, gelip geçenin iştahı kabarırdı. Fransızların Almanlardan aldığı; içine yumurta konup fırında kızartılan bir tür kıyma olan 'Germanico Rosto', 'Koulourakia', 'Amigdalota' ve 'Paximadia' isimleri verilen bademli veya sade küçük kurabiyeleri çayla birlikte sunmak, Cafe Paris'in, müşterileri için bir ayrıcalığı idi.

Bütün bu tesisler, Punta ile şimdiki Cumhuriyet Alanı arasında yoğunlaşmıştı. Birbirlerine uyumlu mimarileri dikkat çekiciydi.

Samanlı veda

■ Işık TEOMAN

1 960-1970'li yıllarda resmen organik çöp üretiyorduk... Birçok evde buzdolabı yoktu, tel dolaplar vardı o nedenle yemekler günlük yapılıyordu, gıda maddeleri küçük ölçekli alınıyordu, testilerle soğuk su içiliyordu... Çocukluğumda her sabah elimde 'bakkal borç defteri' ile bakkala gider, yüz gram teneke peyniri, yarım paket sana yağı ve üç ekmek alırdım... Alınanlar deftere yazılır, bakkal da kendi defterine yazar, aybaşı geldiğinde karşılaştırma yapılır, borcun bir bölümü ancak ödenebilir, bakiye diğer aya devrederdi... Alışveriş merkezleri olmadığı için, kimse de dağ gibi yiyecek ve içecek satın almadığından evlerden 15 litrelik yağ tenekelerini veya kovaları dolduracak kadar çöp çıkardı. Çöp kamyonları haftada iki kez sokaktan geçirdi... Açık kasa kamyonların üstünde bir görevli aşağıdaki görevlinin attığı kovayı tutar, çöpü boşaltır, tekrar geri atardı, bu arada kamyon ilerlemeye devam eder aşağıdaki adam da diğer evin çöp kovanını almak için koşuşturur dururdu... Bu işlerden yorulan, koşuşturup duran işçi tenekeleri tutamayınca yere düşer, bir süre sonra da yamuk yumuk bir çöp tenekesi haline gelirdi...

1960'lı yıllardan başlayarak 2000'li uzay çağına kadar araçların giremediği merdivenli ve dik sokaklarda, günde üç vardiya halinde çöp topladılar. Bir gün geldi; bir bölümü Çeşme'nin Eşek Adası'na, kalanı ise Manisa'nın Spil Dağı'nda at alanı bölgesine gönderildi ve emekli edildi.

Geriyе hoş bir koku kalırdı

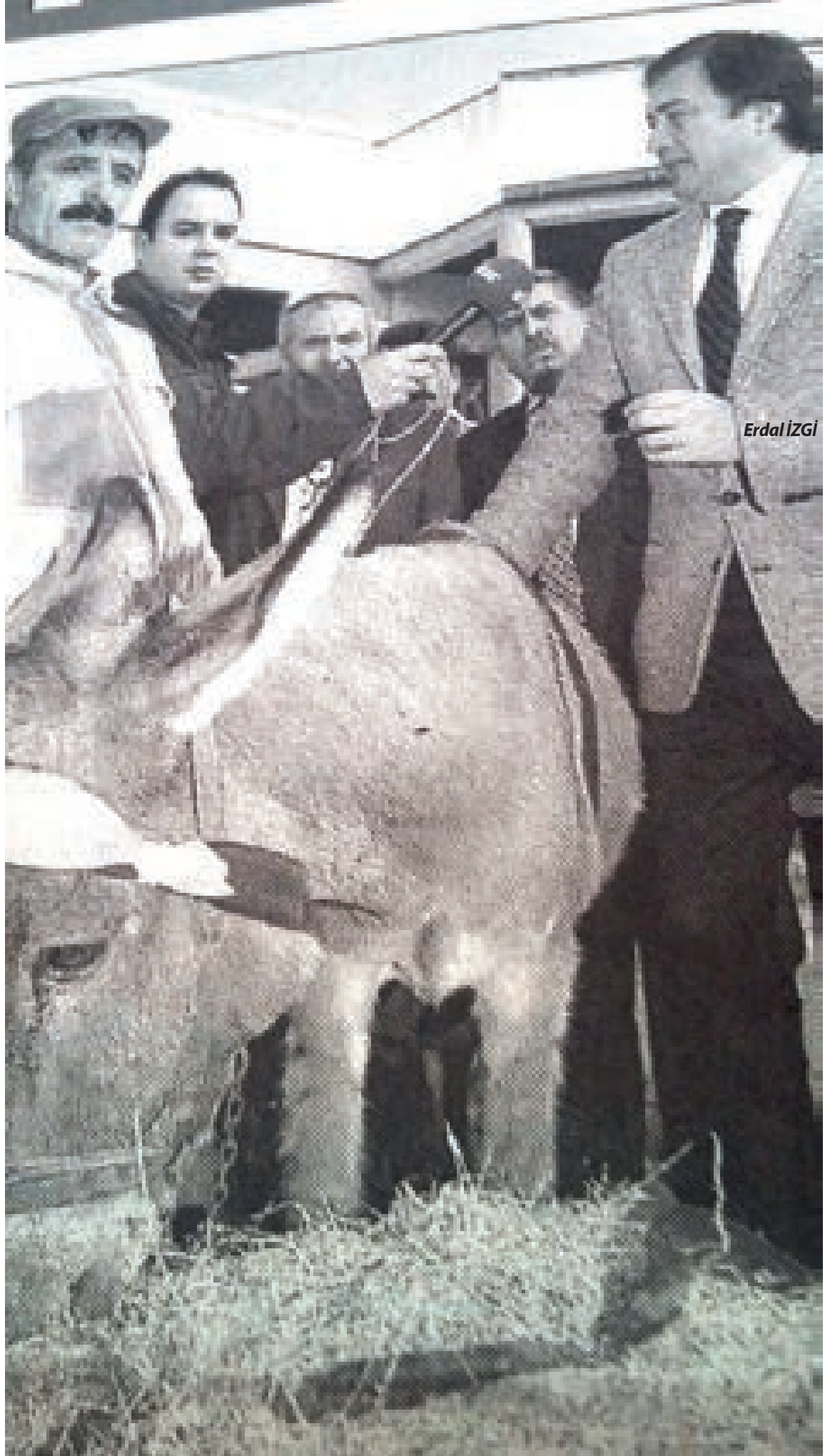
Çöp kamyonu sokaktan geçtikten sonra gerçekten geriye insanı rahatsız etmeyen hoş bir koku bırakıp giderdi. Çünkü çöplerin içindeki her şey doğaldı... Çöpler de mevsimine göre; domates, kavun ve karpuz kabuklarından, kemiklerden, meyve çekirdeklerinden ve sıkılmış limon kabuklarından oluşurdu. Hepsi de doğal... Çöpe ekmek atılmazdı... Ekmek ayrı bir yerde toplanır akşamüzeri gelen roman kadınlar ekmekleri torbalara doldurur, büyük bir olasılıkla bir bölümünü kendilerine ayırır, bir bölümünü de hayvanlara yedirirlerdi. O zamanlar sokakta ayı oynatıcılığı pek revaçta olduğu için ekmekler belki de aylara gidiyordu... O yıllarda konteyner konulsa büyük bir olasılıkla içine turşu basarlardı çünkü o büyüklükteki bir konteyneri dolduramazlardı... Çöp kamyonu geçeceği saatte teneke ve kovalar kapının önüne çıkarılırdı... Bu konuda belediye duyuru yapmaya falan da gerek duymazdı, çünkü insanlar bilirdi ki, o gün ve o saatte çöp kamyonu geçecek, çöpler alınacak...

Kentin yükünü çeken gizli kahramanlar

Yine aynı yıllarda anneannemin Kadifekale sırtlarındaki bir yakınına misafiriğe girdik, yanında bir erkek olsun düşünceyle sanırım nedense beni de götürürdü. Onları ilk kez orada gördüm... Çok şaşırdım, arkalarından baka kaldım... Onlarca eşek, başlarında resmi giyimli resmi şapkallı adamlar eşeklerin her iki yanında küfeler, basamakları tırmanıyor ve kapıya bırakılan çöpleri topluyor... Eşekler merdivenleri aşıyor, dar sokakları hoplaya zıplaya geçiyor çöpleri topluyordu, bana o zaman oyun gibi gelmişti... Sonra ne kadar önemli bir iş yaptıklarını işin içine girince öğrendim. Konak Belediyesi'nde çalışmaya başladığımda belediye muhabirlerinin haber sıkıntısı çektiği günlerde eşekler hep kurtarıcı olmuştur. Sabah saatlerinde muhabir ile buluşulur, eşeklerle birlikte yokuş başına kadar gelinir, fotoğraflar çekilir, ertesi gün gazetelerde boy boy haberleri çıkardı. Televizyon kanallarının gündeme gelmesiyle birlikte çöp toplayan eşekler ekrana da taşındı. Özellikle İstanbul'dan gelen gazeteciler çöpçü eşeklerin haberlerini yapmak için kentte birkaç gün kalırlardı...

Haberlere konu oldular

Çöpçü eşekler ana haber saatlerinde boy gösterirlerdi... Eşekler bu kentin kahrını yıllarca çektiler... Gürçeşme semtinde ahırları vardı, sağlık karneleri vardı, her

Erdal İZGİ

birinin bakıcısı vardı, künyeleri vardı, her yıl yiyecekleri olan saman ve arpa için ihaleler açılırdı... Özel nalbantlar; itina ile toynaklarını temizler, nalları canlarını yakmadan çakar, yolcu ederdi eşekleri... Her hafta belediye veterineri ayakta dışına kadar kontrol eder sağlığı bozuk olanlara istirahat verirdi... Çünkü onlar bayramda çalışır, tatil günleri çalışır, mesai istemez ama hastalandıkları zaman da birkaç gün ahırda keyif yaparlardı... Sendikali bile

değillerdi ve hatta grev hakları bile yoktu. Teknolojinin gelişmeye başlamasıyla birlikte küçük araçlar üretilmeye başlandı. İlk adımı dönemin Belediye Başkanı Ahmet Sarışın attı. 60'a yakın çöp toplayan eşeğin bir düzine kadarını Çeşme'nin eşek adasına yolladı. Yıllarca çöp toplayarak kahrı çeken eşekler turistlerin ilgi odağı oldu, insanlar eşekler ile fotoğraf çektirmek için yarışır oldular... Eşek adası onlar için birer emeklilik hediyesi, birer kıdem tazminatı ol-

muştı. Ancak kentte dar ve merdivenli sokakların çokluğu eşeklerin bir süre daha görevde kalmasını sağladı. Yine her sabah mesaiye çıktılar, merdivenleri tırmandılar, dar sokaklarda evlerden geriye kalanları taşıyıp durdular...

Vahşi hayvanlara yem oldular

O yıllarda binlerce işçi sosyal güvenceden yoksun çalışırken belediyenin kadrolu eşekleri yaklaşık on yıl çalıştıktan sonra emekli oluyordu. Burada ilk kez yazacağım belki daha önce yazan olmuştur. Emekli edilen eşekler diğer yoldaşları gibi tazminat ve ada tatiliyle ödüllendirilmiyordu... Fuardaki Hayvanat Bahçesi'ne gönderiliyor, orada vahşi hayvanlara yem olarak veriliyordu... Sanırım canlı atılmıyordu... Bu konuyu rahmetli satın alma müdürümüz Ali Asker Yevimli'den öğrendiğimde şok olmuştum. Yıllarca merdiven ve dar sokakları tırman, on yıl sonra emeliye ayrıl ve ödül olarak vahşi hayvanlara yem ol... O günlerde hemcinslerine göre şanslı sayılan eşeklere günde 800-1000 lira arası masraf yapılıyordu. Günlük münler saman, arpa, ot ve kepekten oluşuyordu... On yıllık görevden sonra giden eşeklerin yerine yenileri ihale yoluyla alınıyordu. 1960'lı yıllarda 25 liraya satın alı-

1999'te yılında 44. yaşta emekli olan, emeklilik gündeme gelince 'yolcu' olarak görev yaptı. Emeklilikten sonra çarşıda çalışmaya başladı. Emeklilikten sonra çarşıda çalışmaya başladı. Emeklilikten sonra çarşıda çalışmaya başladı. (FOTOGRAFARI: CEM ÖRSÜZ)

Buruk veda

nan kadrolu eşeklerin tümüyle emekliye sevk edilme günleri gelip çatığında yıl 1999'du... Dönemin Belediye Başkanı Erdal İzgi kadrolu son 22 eşeğin hizmet sürelerinin sona erdiğini ve emekliye sevk edileceğini açıkladı. Öyle hemen apar topar gönderilmedi eşekler...

Tören ile uğurlandılar

Gürçeşme Temizlik İşleri Müdürlüğü'nde 22 kadrolu eşek için özel tören düzenlendi... Her birinin boynuna rengarenk kurdeleler takıldı, başarı belgeleri asıldı ve önlerine birinci sınıf samanlar yığıldı... Töreni izleyen gazeteciler fotoğraf ve kamera ile çekim yaparken onlar olup bitenden haberdar bile değildi... Uğurlama töreni gelip çatığında eşekler kamyonlara, her biri için kıdem tazminatı olarak üçer

balya da ayrı bir kamyonu yüklendi... Benim de içinde bulunduğum araç konvoyu eşliğinde Manisa'nın Spil Dağı'na ulaştık, eşekleri ormanlık alanda göletin de bulunduğu bir bölgeye indirdik, çevreye samanları yaydık bir süre öyle baktım arkalarından... Hemcinslerine göre çok şanslıydılar... On yıl çalışıp ardından vahşi hayvanlara yem oldular... Bir dönem geldi eşek adasında tatile çıktılar ve bir dönem geldi ormanlık alanda sürekli olarak emeklilik keyfini yaşamayı hak ettiler... Dile kolay 1960'lı yıllardan başlayarak 2000'li yıllara kadar bu kentin çöpünü taşıdılar... Aradan geçen 17 yılda emekli olanlar çoktan ölüp gitseler de çocukları ve onlardan olan torunlarının bir bölümü Çeşme'nin Eşek Adası'nda bir bölümü de Manisa'nın Spil Milli Parkı'nda özgürce yaşamlarını sürdürmeye devam edecekler.

EŞEK / ADASI / ÇEŞME

Bir batında beş yavru

■ Girilmesi güç dar sokaklardan çöp toplayan kadrolu eşekler, Agora, Gürçeşme, Zeytinlik, Balıkuyu, Kadifekale, Eşrefpaşa ve Altınpark mıntıklarında yıllarca hizmet verdiler. Bir seferde 100 kilogram çöp taşıyan eşekler, günde ortalama 3 sefer yaparak, İzmir'in temizlik işlerine katkıda bulundular. Erkek ve dişiler olmak üzere ayrı ayrı 5 ekip oluşturan ve motorlu araç giremeyen sokaklardan çöp toplayan eşeklerin en kıdemlisi ise, Gürçeşme-Zeytinlik mıntikasının önderi olan 35 yaşındaki Zeytin adlı eşek, Konak Belediyesi Temizlik İşleri Müdürlüğü'ne 5 yavru kazandırmıştı.

Toplu sözleşme bile imzalandı

■ 1997 yılında Belediye Başkanı Ahmet Sarışın döneminde Belediye ile eşekler arasında toplu sözleşme imzalandı. İmzalanan sözleşmenin maddeleri şöyleydi:

1. Eşeklerin barınma ihtiyaçları karşılanacak.
2. Eşeklerin günlük olarak tımarları yapılacak.
3. Eşekler mesai saatleri dışında çalıştırılmayacak.
4. Eşeklerin 10 yılı doldurması halinde veteriner tarafından ömrünün sonuna kadar bakımları yapılacak.
5. Eşeklere sağlanan günlük hakları asla geriye götürülemeyecek.
6. Eşeklere her üç ayda bir birer balya saman ikramiye olarak verilecek.
7. İlk altı maddeden herhangi birinin yerine getirilmemesi durumunda eşeklerin grev hakkı saklıdır.

9 Eylül 1922'de kapanan Rum eczanesinden, Cumhuriyet'le yaşıt Halk Eczanesi'ne...

Halk Eczanesi (1957).

Uz. Dr. Metin ÖZER

İzmir'in tarihi Kervanlar Köprüsü'nden Basmane'ye doğru yönelince kendinizi 'Kapılar' semtinde bulursunuz. İzmir'e giriş kapılarından birini barındıran bu semt Osmanlı döneminden itibaren orta halli vatandaşların yaşadığı bir yer olmuştur. Semtin simgelerinden biri 1923 yılından beri hizmet veren 'Halk Eczanesi' dir. Bu bölgede yaşayan herkes yıllardır bu eczaneden sağlık hizmeti almaktadır. Halk Eczanesi tabelasında kuruluş tarihi gururla 1923 olarak yazılmış, Cumhuriyetin kuruluşuyla yaşıt olduğu vurgulanmıştır.

Eczaneye girdiğinizde bir duvarının tamamen buranın tarihini belgeleyen resimlerle kaplı olduğunu görürsünüz. Eczacı Ali Dermancı'nın portresinin altında eczanenin eski halinin fotoğrafları ve bir Rum eczanesinin kayıt defteriyle ilgili gazete haberleri vardır. Bu defteri incelediğinizde; eczanenin 1923 yılından önce de çevresinde yaşayanlara sağlık hizmeti sunduğunu, 9 Eylül 1922 yılında Türk Ordusunun İzmir'e girdiğinde, Rum eczacının buraları terk ettiğini anlarsınız.

Eczacı Ali Bey'in kızı eczacı Nurhayat (Dermancı) Mertoğlu Halk Eczanesi'nin tarihçesini şöyle anlatmıştır: " 1884 doğumlu Ali Bey ebeveynleriyle birlikte Balkan Sa-

vaşları (1912-1913) öncesi Makedonya'nın Köprülü (Veles) kentinden Türkiye'ye gelmiş, İstanbul'da eczacılık eğitimi almış. Savaş sonrasında doğduğu toprak olan Köprülü'ye geri dönmüş. 1922 yılında tekrar Türkiye'ye gelip, bir süre Turgutlu'da resmi görevli olarak çalışmış. 1 Nisan 1923'de üyelerinin tamamı Türk olan 'İzmir Eczacılar Cemiyeti' kurulmuş. Ali Bey de işte o günlerde eczane açmaya karar vermiş. Konak, Alsancak, İkiçeşmelik, Tilkilik bölgelerinde eczaneler olduğundan bu semtlerde eczane açması olası değilmiş. O tarihlerde her istenilen yere eczane açılma izni alınmazmış. Gerekli müracaatlarını yaptığında, 'Bir sokakta 2 eczacı olamayacağına' dair kanuna göre eczanesi olmayan bir mahallede iş yeri açabileceği bildirilmiş. Kurtuluş Savaşı öncesi Rum bir eczacıya ait olan yıkık bir yer gösterilince, burayı tekrar kullanılabilir hale getirmiş."

Kapılar ismiyle anılan bu bölge Cumhuriyet öncesinde özellikle Rum kökenli kişilerin yaşadığı 'Aya Vukla' adıyla anılmaktaydı. Aya Vukla, Ortadoks inancına göre İzmir'in koruyucu aziziydi. Onun adına günümüzde onarılarak müze haline getirilmiş olan kilise yapılmıştı. Rum eczacı orta halli Ortodoks ailelerin yoğun bulunduğu bu kilise yakınına eczanesini açarak geniş bir kitleye hitap etmiş olmalıydı. 9 Eylül 1922 sonrası ise bu bölgeye orta halli ve fakir

Türkler yerleşmişti. Ali Bey eczanesini 1 Ağustos 1923 tarihinden itibaren çalıştırmaya başlamış, ismini de bulunduğu çevredeki toplumun yapısına uygun ve mütevazı bir şekilde 'Halk Eczanesi' koymuştu. Burası aynı zamanda 'Ali Bey'in Eczanesi' olarak da bilinmişti.

Cumhuriyetin ilk yıllarında ve öncesinde eczanelerin bir bölümü doktor muayenehanesi olarak kullanılırdı. Doktorlar bazen kendi evlerinde hasta bakarlar, pek azının bir muayenehanesi olurdu. 2 Aralık 1910 tarihli Ahenk gazetesinde Doktor Mercan Ritosyan'ın sabah 8'den 9'a kadar Tilkilik civarındaki Eczahaneyi Osmaniyede, 9'dan 10'a kadar Konak Caddesi'ndeki Osmanlı Eczanesi'nde, öğleden sonraları ise kendi evinde hasta baktığını okumaktayız. Daha sonraki yıllarda doktorlar kendi muayenehanelerini açarak hasta kabulüne başlamışlardı.

Eczacı Ali Bey çevrede yaşayan herkesin tıbbi sorunlarına yardımcı olmasıyla tanınıyordu. Doktor muayenehanesine gidecek parasal gücü olmayanlar tıbbi sorunlarını ona anlatırlardı. O yıllarda sıtma hastalığı çok yaygındı. Anne babalar minicik bedenleri zangır zangır titreyen çocuklarıyla eczanenin yolunu tutarlardı. Hastalanan kişilerde yorgunluk, iştahsızlık, baş, bacak, sırt ağrıları olur, titremeleri sırasında, vücut ısıları aşırı yükselirdi. Ali Bey sıtma hastalarının ilacı olan kinin ve laboratuvarında hazırladığı diğer yapma ilaçlarla hastaların dertlerine çare olmaya çalışırdı. Yakınlardan geçen Meles Çayı veya halkın deyimiyle 'Yeşildere', çevrenin sinek kaynağı olduğundan bu semtin adı 'Sinekli' olarak da bilinirdi. 1933 yılında bataklık bölgelere Okalipthus ağaçları dikilerek bataklık alanlar kurutulmaya başlanmış, günümüzde bu hastalık unutulmaya yüz tutmuştur.

Ali Bey eczanesini kurarken yıkıntılar arasında Rum eczacının ilaç kayıt defterini bulmuş. Bugün Halk Eczanesi'nde koruma altına alınmış olan deftere kendisi de kayıt tutmaya devam etmiş. Torunu Eczacı Ali Dermancı'nın izniyle defteri inceleyip, fotoğraflarını çektiğimde; defterin 8 Eylül 1922 gününe kadar işlenmiş olduğunu, sonrasında hiçbir kayıt düşülmediğini gördüm. Rum eczacının Fransızca olarak kayıt tuttuğu ilaç defterinde genelde Rum kökenli hasta isimleri yanında, az sayıda Türk, Ermeni, Yahudi ve Levanten isimlerine rastlanmakta. 8 Eylül günü Manoli ve Vangelis isimli 2 hastaya hazımsızlık ile ilgili ilaçlar hazırlanmış, 30'ar kuruş ücret alınmış. Önceleri birçok Rum kökenli kişiye ilaç yapan eczacının 8 Eylül'den sonra ilaç satacağı kişilerin bölgeyi terk etmiş oldukları anlaşılmaktadır. Halk Eczanesi'nin şimdiki yöneticisi Eczacı Ali Dermancı'nın ifadesine göre; Rum eczacının kendisi de Yunanistan'a gitmiş, ama torunları her yıl İzmir'i ziyaret etmekteymiş.

Dermancı Eczanesi'nde Mertoğlu ailesi.

Rum eczacılar.

Eczanede hasta muayene eden doktor.

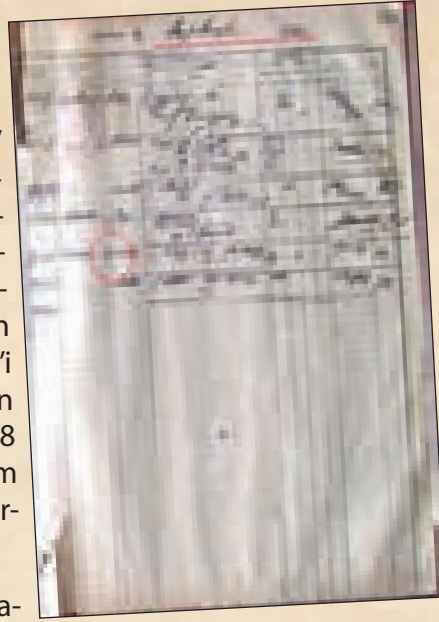
9 Eylül 1922 öncesinde 125 doktordan 103'ü, 50 eczacıdan ise 35'i Rum'du. Bu doktor ve eczacıların büyük bir kısmı İzmir'in işgali sırasında Yunan ordusuna destek vermişlerdi. İzmirli Rum Doktor Apostolos N. Psaltoff, İzmir Metropolitisi Hrisostomos ile birlikte Anadolu Rumlarının Yunanistan'a bağlanması, en azından Batı Anadolu'nun özerk bir yapıya sahip olması için çok çaba göstermişti. Atina Tıp Fakültesinin 3 yıllık kısa programını bitirenler Türkiye'de hekimlik ve eczacılık yapmak, aynı zamanda siyasi bir amaçla çalışmak üzere eğitilmişlerdi. Türkiye'ye gelerek Tıp Fakültesi'nde basit bir sınavdan geçerek Osmanlı Devletinde doktorluk veya eczacılık yapma yetkisini kazanıyorlardı. Onlara bu imkanı Tıp Fakültesi'nde görev yapan Rum kökenli öğretim üyeleri sağlıyordu. İzmirli Rum eczacılar 'Farmakeftiki Enosis Smirneon (İzmirli Eczacılar Birliği)' ismiyle örgütlüyken, işgal sırasında Mikroasiatikos Farmakeftikos Silogos (Küçükasya Eczacılar Derneği)' adını almışlardı. Asker, memur, doktor, eczacı, tüccar, ruhban veya sıradan insanların üye olduğu

tüm Rum örgütleri 'Mikrasiatikos Amina' (Küçük Asya Savunma Örgütü)' çatısı altında toplanmışlardı. 8 Eylül Cuma gününe kadar da Türk Ordusuna ve halkına karşı direnmeye çalışmış, çekilen Yunan Ordusundan Nif'i (Kemalpaşa) savunmak için silah istemişlerdi. Fakat 8 Eylül Cuma sabahı tüm umutlarının boş olduğu ortaya çıkmıştı.

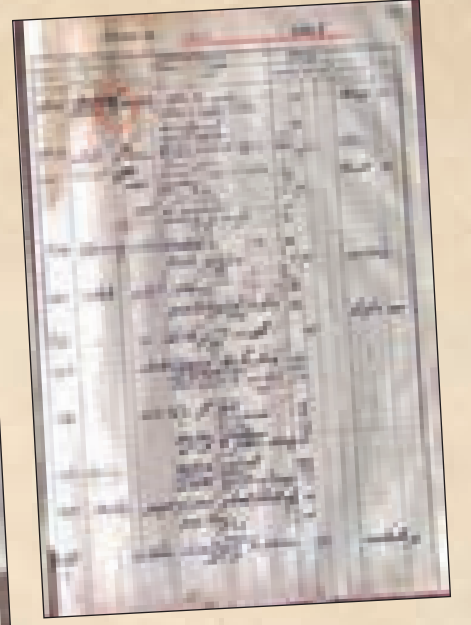
8 Eylül sabahı Yunan İdaresinin memurları Naksos isimli gemiye binerlerken, akşamüzeri hükümet konağındaki Yunan bayrağı da indirilmiş, İzmir Yunan Yüksek Komiseri Stergiadis de İngiliz Iron Duke gemisiyle İzmir'den ayrılmıştı. Tüm bu gelişmeler karşısında Yunan ordusuna 35 bin jandarma vermiş, büyük çaplı bağışlar toplamış, Türklere şiddet uygulamış olan örgüt üyeleri de çareyi İzmir'i terk etmekte bulmuşlardı. Tüm bunlara karşın bazı Rum kökenli tıp mensupları birlikte yaşadıkları topluma ihanet etmeyi akıllarından geçirmemişlerdi. Kendi yaptığı ilaçlarıyla hastalarına hizmet veren Eczacı Dr. Aleko Perikli Efendi işgal sırasında Sökeli sivil Türkleri İngiliz toprağı sayılan meyan-kökü fabrika binasında toplayarak korumuştur. Bu nedenle de işgalciler tarafından Yunanistan'a götürülerek hapsedilmiş, 17 Aralık 1924'te Türk hükümetince mübadeleden muaf tutulmuş, Söke'de yaşamaya devam etmişti.

Ali Bey'in Fatih (1922-1980), Cengiz (1933-2004) ve Nurhayat isimli çocukları olmuş, üniversite çağına geldiklerinde, onların da eczacılık eğitimi almasını istemiş. Eğitimleri sırasında kullanılmak üzere İstanbul Fatih'te bir ev edinmiş. 1928 doğumlu kızı Nurhayat Hanım doktor olmayı düşünse de babasının sözünden çıkamayıp eczacılık okumuş, okulu bitince Karşıyaka'da aile soyadını yaşatan 'Dermancı' isimli eczanesini açmış.

Osmanlı Devletinde bugünkü anlamda ilk eczaneler olan 'eczacı dükkanları' 18. yüzyılın ortalarından itibaren açılmaya başlamıştır. Kesin açılış tarihi bilinen ilk eczane, 1757 yılında etkinliğe başlayan Bahçekapı semtindeki 'İki Kapılı Eczane'dir. Bu yıllarda eczane açmak isteyen kişilere hekimbaşı tarafından yapılan basit bir sınav sonucunda 'Eczacı Ustası Unvanı' (Maitre en Pharmacie) veya 'Eczacı Dükkanı Açma İzinnamesi' (Tezkire, Permis d'exercice) veriliyordu. Mekteb-i Tıbbiye açıldıktan sonra bu yetkiler, 1840 yılında 'Meclis-i Tıbbiye-i Şahane' (Conseil Impérial de Médecine) kuruluna bırakılmış, bu kurul eczacılar ile ilgili her konuda yetkili kılınmıştı. Önceleri Mekteb-i Tıbbiye'nin bir bölümü olan Eczacılık, 9 Kasım 1908'de Eczacı ve Dişçi Mektepleri olarak

Rum eczacının 8 Eylül 1922 Cuma günü kayıt defterine son kaydı.

Eczacı Ali Dermancı'nın 1 Ağustos 1923 Çarşamba günü işe başladığını gösteren kayıt.

ayrılarak özerk kurumlar haline gelmişlerdi. Daha sonraki yıllarda bu kurumların mezun verdiği doktor ve özellikle eczacıların sayısı katlanarak artmıştı. Fakat bu okullar genelde gayrimüslim öğrenciler tarafından tercih edilmiş, Türkler bu konuda geri kalmışlardı.

25 Ekim 1930 tarihli gazeteler sel haberleriyle çalkalanmıştı; "24 Ekim saat 23.30'da başlayan yağmur bütün şiddetiyle boşandı, şimşekler çakıyor gök gürüyor. 36 saatten beri devam eden müthiş yağmurun yaptığı tahribat sonunda evler yıkıldı. İnsanlar enkaz altında kaldı. Kadifekale tarafından gelen yarım metre mikap büyüklüğündeki taşlar Namazgah'a sürüklendi. İkiçeşmelik Caddesi baştan sona bozulup kullanılmaz hale geldi. Şehrin hemen bütün mahallelerinde sel sularının etkisiyle lağım patladı. Tilkilik Mezarlıkbaşı'nda birçok dükkanı su bastı..." Bu selde Halk eczanesini de su basmıştı. Su seviyesi o kadar yükselmişti ki eczane çalışanları tezgahların üzerine çıkarak canlarını kurtarmışlardı. Vali Kazım Paşa'nın otomobili de patlayan lağımın içerisine devrilmiş, halk ve polislerin yardımıyla kurtarılabilmişti. Sonraki yıllarda Gaziler Caddesinin düz bir hat haline getirilmesi için Halk Eczanesinin yolun karşı tarafına alınması söz konusu olmuş, bugün bulunduğu adaya taşınmıştı. İzmir'li Atilla İlhan 'Gaziler Caddesi' isimli şiirinde en ufak bir yağmurda dereye dönen bu caddeyi anlatmıştı;

"Basmane'de Gaziler Caddesi'ne küçük bir yağmur göturdüm siz böyle akşamüstü görmediniz" demişti.

Eczacı Ali Bey Ali Bey 1935'de soyadı kanunu çıkınca, insanlara derman olması nedeniyle Belediye Başkanı Doktor Behçet Uz'un önerisiyle 'Dermancı' soyadını almıştı. 1967 yılına kadar çalıştırdığı eczanesini çocuklarına devrederek emekli olmuş, 1968 yılında vefat etmişti. Bugün Halk Eczanesi'ni Eczacı Ali Bey'in torunu Eczacı Ali Dermancı çalıştırarak aile geleneğini sürdürmekte, dedesinin açtığı yolda yürümekte, halka hizmet etmektedir.

Gazi Mustafa Kemal Paşa ve İzmir'de şerefine verilen yemekler-1

Ahmet GÜREL

İTK Uşakizade Köşkü Md.

O gece, Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın Karşıyaka'daki İplikçizade Köşkü'nde kalması planlanmış ve ona göre hazırlıklar yapılmıştır. Bu yapılan seçimde Yunan Kralı Konstantin'in 12 Haziran 1921 tarihinde bu köşte kalmış olmasından kaynaklanan duygusal bir eğilim de rol oynamıştır. Gazi'nin, İplikçizade Köşkü'nde kalması, emniyet açısından uygun bulunmamış ve 14 Eylül gününden itibaren Uşakizade Köşkü'nün ve Latife Hanım'ın misafiri olmuştur.

Güz dönemi KNK'sında, Gazi'ye İzmir'de verilen ziyafetleri konu edeceğim. 18 Eylül 1922 gecesi Latife Hanım, muzaffer komutanları ve gazetecileri İzmir'in kurtuluşunu kutlamak için Köşk'e yemeğe davet etmiştir. Bu yemek, Gazi ve arkadaşlarının, zaferden sonra basın ile İzmir'de yediği ilk yemek oluşu nedeniyle çok önemliydi. Yemekte, hem ev sahibesini tanıyacaklar hem de Türk ordusunun nerede duracağı konusunda sorularını sorabileceklerdi. Gazi Mustafa Kemal Halide Edip'i kendi arabasıyla Uşakizade Köşkü'ne götürür. O günle ilgili anıyı Halide Edip'in kaleminden öğrenelim:

"Ayın on sekizinde Latife Hanım, İsmet Paşa'yı, gazetecileri ve beni İzmir zaferini kutlamak için evine davet etti. Beni oraya Mustafa Kemal Paşa oto-

18 Eylül 1922 gecesi, Latife Hanım, muzaffer komutanları ve gazetecileri İzmir'in kurtuluşunu kutlamak için Köşk'e yemeğe davet etmiştir. Bu yemek, Gazi ve arkadaşlarının, zaferden sonra, basın ile İzmir'de yediği ilk yemek oluşu nedeniyle çok önemliydi.

mobilinde götürürken, hep Latife Hanım'dan bahsediyordu. Sesinde, nihayet Mustafa Kemal Paşa'nın bir yuva kurmak için hazırlandığını ifade eden bir şey vardı. Bağlılığı çok içten görünüyordu.

Nihayet, koyun mavi sularına bakan hoş bir bahçenin önüne geldik. Evin balkonuna götüren merdivenler sarmaşık ve mor salkımlarla süslüydü. Merdivenin başında siyahlar giyinmiş, ufak tefek bir hanım bizi bekliyordu. O zaman Latife Hanım'ın yirmi dört yaşında olduğunu biliyorduk. Fakat tavırları daha çok olgundu. Davranışlarında ve selam verişinde, eski dünyanın ağırbaşlılığı vardı. Sosyete kızlarının gösterişi hiç yoktu. Başına sarmış olduğu siyah örtünün ortasında yüzü çok hoştu. İnce du-

daklarında büyük bir dileme hissedilmekteydi. Çok güzel ve zeki gözleri vardı. Bu kahverengi gözlerin etrafına saçtığı ışık çok çekiciydi.

Mustafa Kemal Paşa, bir müddet ortadan kaybolduktan sonra beyaz bir kostümle geldi. Mavi gözleri pırıl pırıl yanıyor ve önümüzde hazırlanmış olan içki sofrasına bakıyordu. Latife Hanım da yanında oturuyor, hayran hayran Mustafa Kemal Paşa'ya bakıyordu. O akşamı şenlendiren hadise, bu iki kişi arasındaki aşk başlangıcıydı. Paşa bana dedi ki:

'İzmir zaferini kutluyoruz. Siz de bizimle içer misiniz?'

'Ben ömrümde ağzıma rakı kadehini koymadım. Şampanya ile ben de katılabiliyim' dedim. Mustafa Kemal Paşa kadehi dudaklarına götürürken, eliyle beni göstererek dedi ki:

'Hanımefendinin yanında ilk defa olarak içiyorum. Ben de şampanyayı dudaklarıma götürerek onlara mutluluklar diledim. Latife Hanım da yalnız şampanya içti.

O akşamı, sadece Mustafa Kemal Paşa'nın sözlerini dinleyerek geçirdik. En çok sevmiş olduğu Selanik hayatından ve çeşitli cephelerdeki olaylardan bahsediyordu. İlk defa olarak da, kimse ile alay etmedi ve kimsenin aleyhinde konuşmadı. Hatta Milli Mücadeleye hizmeti geçmiş olan ve kendisinin sevmediği adamları bile övdü. O akşam beni İsmet Paşa karargâha götürdü ve sordu:

'Latife Hanım'ı nasıl buldunuz?' Bu soruya cevabım: 'Çok çekici' oldu. Herhalde, Mustafa Kemal Paşa'nın samimiyetle bağlanmış olduğu Fikriye Hanım ile Latife Hanım çekici kadınlardı.'

Gazi Mustafa Kemal Paşa, İzmir Hemşehriliği Seçiliyor...

14 Eylül 1922 tarihinde, İzmir Belediyesi Gazi Mustafa Kemal Paşa'yı İzmir hemşehriliğine oy birliğiyle kabul etmiştir. Gazi, 24 Eylül 1922 günü İzmir halkına verdiği şu cevapla İzmir şehrinin hemşehriliği teklifini kabul etmiştir:

"İzmir'in sayın ve kıymetli halkına! İzmir Belediye ve İdare Meclisi kararıyla bana İzmir hemşehriliği unvanını verdiğinizizi öğrendim.

Vatanımızın Akdeniz'e karşı göz bebeği olan, düşman işgalinden kurtarılması için bütün memleketi seve seve yıllarca sıkıntı ve felaketlere sevk etmiş bulunan İzmirimizin hemşehrileri arasında sayılmak, benim için sınırsız sevinç ve gurur hâsıl etmiştir.

Bundan yaklaşık üç yıl önce İzmir felaketi ile kalbi en büyük ıstırap ve aynı zamanda en şiddetli azim

ve imanla çarpmış, cesur Erzurum halkı da beni hemşehrileri arasına almakla ödüllendirmişti.

Beni Milli Mücadelenin önemli bir aşamasını hatırlatmakta bulunan Erzurum hemşeriliğine, devamızın zaferini müjdeleyen İzmir hemşeriliğini eklemek suretiyle aziz bir mükâfat bağışlamış bulunuyorsunuz.

İzmirli hemşerilerime muhabbet ve bağlılıkla teşekkürlerimi sunarım. İzmir'in acılarını gidermek için genel görevlerimizin verdiği mecburiyetten başka olarak, özel ve samimi bir ilgi ile çalışmak benim ülküm olacaktır.

Hepinize selam ve sevgiler hemşerilerim."

Gazi Mustafa Kemal Paşa'ya, İzmir'e 5. kez gelişini nedeniyle İzmir Valiliği'nde şerefine akşam yemeği verilmiştir. Bu yemekte yaptığı konuşma; 'Anadolu Ajansı'nın 28 Ocak 1923 tarihli haberinde şöyle yer almıştır:

"Başkomutan Mustafa Kemal Paşa Hazretleri, şerefine dün gece saat yedi buçukta Hükümet Konağı'nın büyük salonunda Belediye tarafından yüz yirmi kişilik bir ziyafet verilmiştir. Bu ziyafette memleketin aydın toplulukları, çeşitli heyet üyeleriyle basın mensupları, asker ve memur ileri gelenler hazır bulunmuşlardır. Yemek sırasında, Ertuğrul Badosu romantik parçalar çalmış, ayrıca piyano ve kemandan oluşan ince saz ekibi fasıl yapmıştır.

Yapılan konuşmalardan sonra, Paşa Hazretleri şu konuşmayı yapmıştır:

'Muhterem efendiler! Bu gece, İzmir halkını hakkıyla temsil eden kıymetli heyetinizle bir arada bulunmak benim için büyük bir mutluluk oldu. İzmir halkının geçen seferde olduğu gibi, özellikle bu kez göstermiş olduğu samimi gösteri karşısında hissettiğim memnuniyeti doğrudan doğruya kendilerine ifade edemedim. Fakat bunu heyetinize arz ve sizin kanalinızla bütün halka iletileceğini sanıyorum.

...Efendiler, bu güzel İzmir'i dördüncü defadır ziyaret ediyorum. Birinci ve ikinci gelişlerim çok kaygılı ve sıkıntılı günlerde olmuştur. Bunlar sürgüne giderken ve gelirken uğrayışlarımdır. İzmir'i üçüncü görüşümse, yiğit ordumuzun düşman ordusunu sonuna kadar yendikten, dağıttıktan ve yok ettikten sonra, onların peşi sıra, onlara karşı buraya geldiğim gündür. Bir de şimdi gelmiş bulunuyorum. Birinci ve ikinci görüşlerimin bende yer eden izlenimini belirtmek gerekirse diyebilirim ki; bu izlenim çok acılı, çok buruk duygularla doludur. Bilmem, bu duygular o zaman ülkeyi sarıp bunaltan zorbalığın baskısından mı doğmuştu? Yoksa bu güzel ülkede yaşayan insanlar içinde, onlara bayağı hükmedercesine, burnu havada ve çalımı dolaşan bir takım yabancıları görmemden mi? Hele böylelerinin,

ülkenin gerçek çocuklarından daha mutlu, daha varlıklı olduğunu anlamamdan mı ileri gelmişti? Fakat belki bunların hepsi idi.

Üçüncü kez buraya girdiğim zamanki duygularım önceki duygularımla kıyaslanamaz bir konumdaydı. İzmir'i arkadaşlarımla beraber doğudan gelen yol üzerinde, Belkahve sırtlarından seyrettiğim zaman İzmir'in güzel limanı İtilaf devletlerinin harp gemileriyle dolu, sokakları henüz düşman ayaklarıyla çığneniyor, top, mitralyöz ve tüfek sesleri işitiliyordu. Bir gün sonra, İzmir'e girdik. Hala şehrin güney taraflarında toplar patlıyor, zavallı insanlar, buranın iyi insanları düşmandan zarar görüyorlardı. Bu defaki duygularımı anlatmak gerekirse, diyebilirim ki, hem üzüntülüydüm ve hem de gözlerim kanlı yaşlarla doluydu. Üzgünüm, çünkü düşman üç buçuk yıl boyunca yaptığı kıyım ve haksızlık ile yetinmek istemiyordu. Aynı zamanda bir program içinde bu güzel şehrin en güzel yerlerini yakıyordu.

İzmir, alevler, dumanlar içindeydi. Bütün halk bu üzüntülü manzara karşısında şüphesiz ki çok üzgündü. Gözlerinde yaşlar vardı. Ben bu üzüntüye katılamazlık edemezdim. Ancak ufak bir inceleme sonucu anladım ki, halkın bu gözyaşları yangından ve yıkımdan değildi. Bu yangının, bu harabeliğin onlar için hiçbir tesiri yoktu. Belki onların gözlerinde kahraman ordumuzun kendilerini kurtardığını görmekten doğan sevinç yaşları vardı.

Efendiler, bu güzel beldenin Yunan ordusuna teslim edildiği günü hep beraber hatırlayalım. Ben o gün kesilen masumların kanlarından ve şehir halkının feryat ve figanından başka bir şey araştırmak istiyorum.

Biliyoruz ki, bütün düşmanların kışkırtmasıyla, istekleriyle bu güzel İzmir'e giren düşman aynı zamanda İstanbul'da bir taç sahibinin, bir Babîli'nin ve şimdi yemek yediğimiz bu konağın içindeki bir

temsilcinin katılımıyla sessizce karşılanmıştır. Fakat İzmir ve çevresinin çok namuslu ve vatanperver halkı, hiçbir zaman bu taç sahibiyle ve onun heyetiyle, onun temsilcisiyle beraber olmadı, olmak istemedi ve olamazdı. Onun için derhal 'Reddi İlhak' adıyla kurduğu cemiyetle tüm halkı vatan savunmasına davet etti. Bu nedenle o cemiyetin adını hürmetle anmayı bir borç bilirim. Bu direnişle düşman karşısında bir namus cephesi kurdu. Bu cephe çok büyük ve maddi olarak çok kuvvetli denilemez. Fakat çok yüksek namus ve manevi kuvvete sahipti. Şüphe yok, bu namus cephesi bütün memleket için davet ve teşvik cephesiydi. Bunu teşkil eden insanlar pekâlâ biliyorlardı ki, bütün vatan halkı bu cepheye koşacaktı. Gerçekten de böyle oldu. Bütün millet gerçeği anladı. Çalışmalar birleşti ve bu cephenin kuvvetlendirilmesinde acele ettiler. Ancak düşmanlarımız bunu anlamışlar ve buna imkân ve fırsat vermemek için derhal o namus cephesine tecavüz ve hücum etmişlerdir.

Efendiler, namus cephesi hiçbir zaman yıkılmaz. Mağlup olmaz... Düşman bu çalışmayı bir şekilde yok edebilmek için sürekli olarak o namus cephesine hücumda ısrar ediyordu. Hücum etti. Fakat bütün bu hücumları milletin imanı ve kararlılığı ve milletin öz evlatlarından oluşan kahraman ordusunun azim ve gözü pekliliği önünde elim ve şiddetli darbeler ile iade olundu. Birinci İnönü oldu, ikinci İnönü oldu. Sakarya oldu ve sonunda millet ve ordu, artık düşmanı yok etmek için gereken kuvveti, kudreti ve bütün hazırlığını yapmış bulunuyordu. Bundan sonra meydana çıkan hareket, bütün dünyaca bilinen bir hareketti. İşte üçüncü gelişim böyle bir başarının ve böyle bir zaferin sonucunu toplamak içindi.

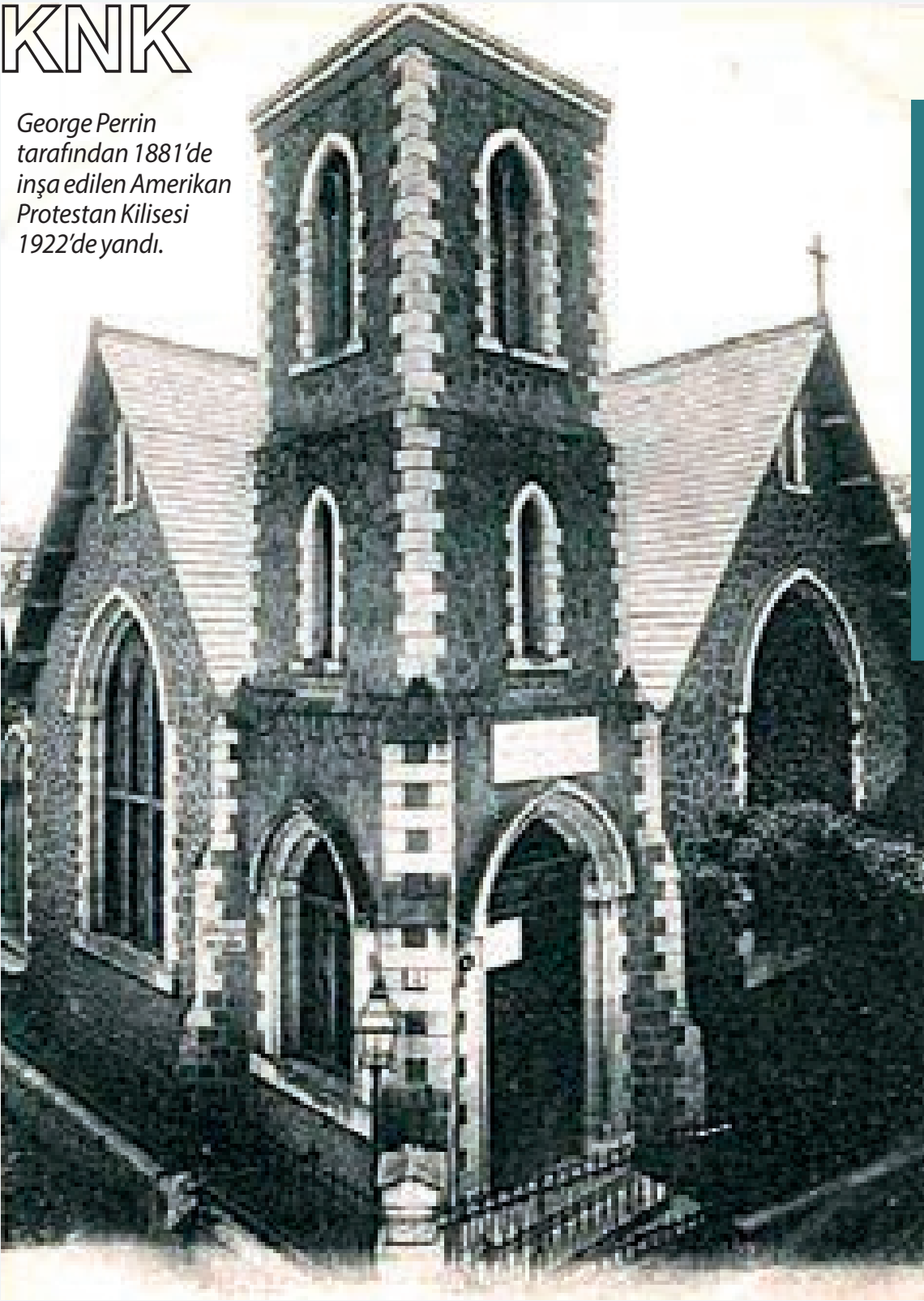
... Milletimizin çalışması sonucunda ve ordumuzun çok parlak ve çok kesin zaferleri sonucunda, Lozan Barış konferansında görev yapan heyetimizin ulaştığı netice, kesin ve ciddi bir sonuçtur. Kesin ve ciddi bir aşamadır. Umarım ki, bu an, Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti'nin arzusu gibi barış ile sonuçlansın. Fakat bizim için barış demek, gerçek hayatımızın sağlanmasına yarayan nedenleri üretmek demektir.

Paşa Hazretlerinin bu nutukları birçok kez alkışlanmıştır. Ziyafetin bitiminden sonra, Paşa Hazretleri Vali Bey'in odasına çekilerek birçok yetkiliyle sohbette bulunmuştur. Saat on bire doğru askeri ve idari heyet tarafından uğurlanarak ikametgâhına ulaşmıştır."

Gazi, 27 Ocak 1923 günü, Karşıyaka'da annesinin mezarını ziyaret etmiş, Basmane Gar'da trenden inerek, İzmir Valiliği'ni ziyaret etmiştir. Bu ziyaretin görüntüleri yeni ortaya çıkmış ve yanlışlıkla Gazi'nin 10 Eylül İzmir'e girişi olarak tarihlenmiştir. Gazi'ye o gün Valilikte verilen yemek ve sonrası yaptığı konuşma yukarıda verilmiştir. O günden iki gün sonra, Uşakizade Köşkü'nde Gazi ile Latife Hanım'ın nikâhları kıyılmıştır. Gazi'ye verilen İzmir yemeklerine KNK Kış dönemindeki yazımda devam edeceğim.

George Perrin tarafından 1881'de inşa edilen Amerikan Protestan Kilisesi 1922'de yandı.

İzmir'de İskoçya Kilisesi'nin sağlık hizmeti

Yerel halkın ilginç ve tuhaf tedavi şekilleri vardı. Örneğin birisinin kulağı ağrıyorsa kulağa soğan tıkıyorlardı. İltihaplanmış göze çakıl taşı ya da eski bir yüzük koyuyorlardı. Ya da bacağa bir yara açarak içine bir fasulye tanesi koyup gözün iyileşmesini bekliyorlardı.

Sarılık için hastanın boyu kadar sarı ipek ipliği bala batırıp hastaya bunu yutturuyorlar ve iki göz arasındaki burun kemerini enine keserek bol kanamasını sağlıyorlardı. Yerinden çıkan eklemlere az bulunan bir balıktan yapılan lapa sürülüyordu.

Umur SÖNMEZDAĞ

Hıristiyanlıkta en yaygın anlamıyla misyonerlik, İncil'i Hıristiyan olmayanlara yaymaktır. Bu sebeple tarih boyunca kilise, rahipler ve Hıristiyan devletlerin hemen hepsi bu kutsal göreve kendilerini adanmışlardır. Onun için misyonerler bazen bir asker, bazen bir doktor, bazen bir öğretmen, bazen de bir barış gönüllüsü olarak gittikleri ülkelerde hastane, okul, kimsesiz çocuk yuvaları gibi sosyal hizmet kuruluşlarına önem vermişlerdir. Osmanlı Devleti de 1820 yılından itibaren en yoğun ve çok yönlü bir misyoner faaliyetine sahne olmuştur. İzmir'e ilk defa 1820 yılının Ocak

ayında Pliny Finsk ve Levi Parsons adlı iki Amerikalı Protestan misyoner gelmiş, 1826 yılında da İzmir'e gelen Amerikalı misyoner Josiah Brewer Yahudiler arasında yürütülecek çalışmaları başlatmıştır. Ülke adeta bir baştan bir başa misyonerler tarafından açılan okullar ve sağlık kuruluşları ve dini kurumlarla donatılmıştır. Özellikle önemli yerleşim yerleri olan İstanbul, İzmir, Selanik, İskenderiye, Beyrut, Yafa'da 1839 Tanzimat ve 1856 Islahat Fermanları ile azınlıklara tanınan siyasi ve hukuki hakların genişletilmesinden yararlanan misyonerler faaliyetlerini arttırmışlardır. Bu bağlamda Fransızlar Katoliklerin, Ruslar Ortodoksların koruyucusu olurken, İngilizler ve Amerikalılar yaratmaya çalıştıkları Pro-

testanların koruyucuları olmaya gayret göstermişlerdi. Çeşitli dini teşkilatlar hem dinini yaymak hem de Osmanlı'daki Hıristiyanları devlete karşı kullanmak için akın akın Türkiye'ye gelerek yüzlerce okul, hastane ve yetimhane açmışlardı.

Doktorluk misyonerlik için uygun bir fırsat

Onlara göre: "İnsanın olduğu yerde acılar da vardır. Acıların olduğu yerde doktorluğa ihtiyaç vardır. Doktorluğa ihtiyaç olan yerde de misyonerlik için uygun bir fırsat vardır. Tıbbi Misyonlar İncil öğretiminin öncüleridir. Bir hekim nerede olursa olsun bir dispensar açtığı zaman şifa verici mahareti yüzünden kendisine başvuranlarla kuşatılır. Bir İslam mollası veya bir fakir onun elini öpecek; kör, topal, felçli insanların, can çekişen ana babaların İsa'ya hazin yakarışlarını andıran bir sesle ona yalvaracaklardır." İşte bu yüzden çok sayıda dispensar ve sağlık ocakları ve yetimhaneler gibi çeşitli yardım kuruluşları da en fazla kullanılan yerler arasındadır.

1922 yangınından önce Basmane ve çevresinde Ermeni Mahallesi.

Benjamin Disraeli anısına İzmir'deki Beaconsfield Memorial Hastanesi yapıldı.

İzmir'e 1620 yıllarından itibaren ticaret amacıyla gelen İngiliz, Fransız, Alman, İtalyan, Hollandalı ve diğer Avrupalılar şehirde Türkler, Yahudiler, Ermeniler ve Rumlarla birlikte yaşamaya başladılar. Ticaretin artmasıyla birlikte sosyal yaşantı koşulları da gelişmeler gösterdi. Her topluluk kendi ibadethanesini, okulunu kurarken sağlık konusunda da hastanelerini çeşitli yardım kuruluşları vasıtasıyla açtılar. Genelde bugünün Şehit Nevres Caddesi ve Çocuk Hastanesi'nin olduğu bölge, eski **Hastaneler Sokağı** idi (Rue des Hopitaux). Burada en

eski Hollanda (1675), İngiliz (1856), Alman (1860), İtalyan St. Antonien (1865'ten sonra Avusturya), St. Greguar Ermeni (1801) ve Aghios Charalampos Rum Ortodoks (1723) gibi değişik ulusların hastaneleri bulunuyordu. Ayrıca bugünkü Alsancak Devlet Hastanesi yerinde 1749 yılında Fransız Hastanesi faaliyete geçti.

Millet-i Museviye Hastanesi

İzmir'de Yahudi cemaatine ait ilk hastane 1827 yılında Karataş'ta kurulmuştur. 1840'tan itibaren Viyana'daki Rothschild ailesinin bağışlarıyla büyüyen hastane 1874'te Rothschild Hastanesi adını almış, 1904 yılından sonra da Millet-i Museviye Hastanesi olmuştur. 1831 yılında Konak'ta Fransızlar tarafından St. Rock Hastanesi, 1851 yılında Müslümanlar için Konak'ta "İzmir Guraba-i Müslimin" (Kimsesiz, Garip Müslümanlar) Devlet Hastanesi, 1908 yılında Eşrefpaşa Hastanesi açılmıştır.

Bu hastanelerin yanı sıra çeşitli nedenlerle maddi imkânsızlıklar içindeki insanlar ve kimsesiz kalan çocuklar içinde aşevleri, yetimhaneler cemaatler ve dini kuruluşlar tarafından yapılan yardımlarla açılıyordu. Bu kuruluşların yöneticileri rahipler veya rahibelerdi. Bunlardan biri de Almanya'daki Luther hareketinden örnek alınarak açılan "Diakonissen Haus" veya İngilizce olarak "Deaconess House" (Diyakon) 1860 yılında İzmir'deki Alman topluluğu tarafından kuruldu. İzmir'deki Protestan aileler kız çocuklarını rahibelerin yönettiği bu okula gönderiyordu. Yanında 10 yaşına kadar

erkek çocukların da barındırıldığı bir yetimhane vardı. Bunun benzerleri de Ortodoks, Katolik dini kuruluşlar tarafından destekleniyordu.

Yahudiler 1492'de İspanya'dan kovuldular

İskoçya Kilisesi Yahudi Misyonerlik Komitesi de Yahudiler için bir sağlık merkezi kurmayı planlarken önce Kutsal Topraklarda açmayı düşündüler. Fakat yörede pek çok misyonerlik faaliyeti olduğundan vazgeçildi. Bunun üzerine yaklaşık 30 bin Yahudi'nin bulunduğu İzmir (Smyrna) uygun bulunmuştur. Kilise zaten İzmir'de Yahudi misyonerliği

İzmir'de bir Hahambaşı.

Yahudi mahallesi.

Yahudi cemaat.

çalışmalarını yürütüyordu. İzmir'deki Yahudiler 1492 yılında İspanya'dan kovulmuşlar ve hala kendi dilleri olan Ladino'yu konuşuyorlardı. İskoçya Kilisesi tarafından 1856 yılında başlayan misyonerlik çalışmaları arasında kız ve erkek çocuklar için okullar açıldı. Bu okullardan biri Alman misyonerler Mr. ve Mrs. Spath tarafından idare ediliyordu. Misyon binaları 1876 yılında şehrin Ermeni bölgesinde, Basmane Tren İstasyonu'nun sol tarafında inşa edilmişti. Binalar, 1922'deki büyük yangın sahasının kenarındaydı.

Genel meclis onayı alındı

Edinburgh Üniversitesi Tıp Fakültesi son sınıfında okumakta olan Yahudi kökenli Levi Prinski Scott'a İskoçya Kilisesi ileri gelenlerinden Prof. Charteris İzmir'de gerçekleştirmeyi düşündükleri sağlık merkezi projesini anlatınca o da memnuniyetle kabul etmiştir. Bunun üzerine 1881 Genel Meclis toplantısında gerekli onay alındıktan sonra bir yıl süreyle maddi kaynak bulmak için çalışıldı. Değişik kiliselerde çeşitli cemaatlerden maddi yardım talep edilmiş, kermesler düzenlenmiştir. Bu arada Mr. Scott, bu çalışmalar esnasında tanıştığı Miss Margaret Adamson ile evlendi. Eşiyle birlikte 8 Ocak 1882 günü İzmir'e geldi.

Ücretsiz olunca ilgi gördüler

İzmir'de kendilerini karşılayan Mr. Charteris ve birkaç misyonerin yanında beli tabanca ve bıçaklarla dolu bir "Kavas"ın bulunması ilgilerini çekmiştir. Yahudiler önce kendisine soğuk davranmışlarsa da onlara ücretsiz bakacağını belirtince çok ilgi görmüştür. Hemen ayaküstü hastalıklarını anlatmaya başlamışlardı. Hatta bir tanesi, "Önümüzdeki yaz sıcakları için sülük koymasam olur mu?" diye sormuştur. Kendilerine misyon okullarına yakın iki katlı bir ev kiralamıştır. Ev sahibi normalde 45 sterlin olan kira bedelini, "Siz Kraliçe Victoria'dan yıllık en az 800 sterlin alıyorsunuzdur" diyerek 70 sterline yükseltmiştir. Evin üst katını kendilerine yaşam alanı, alt katını da bekleme odası olan bir dispanser haline getirdiler. Açılışa şehirdeki tüm misyon temsilcileriyle beraber davet edilen 13 hasta katılmıştır. Mr. Spath'ın yaptığı açılış konuşmasında, Yahudiler dışında da ihtiyacı olanlara bakılacağı vurgulanmıştır.

Kısa sürede 3000 hastaya ulaştı

Kısa zamanda sabahın erken saatlerinden itibaren fakir ve ihtiyaç sahibi Yahudiler, Rumlar, Türkler, Ermeniler geliyordu. Doktor ve eşi aynı zamanda yöneticilik, memurluk ve hastabakıcılık yapıyordu. Verilen

Tespîh satan Yahudi seyyarlar.

sağlık hizmeti zamanla arttı, 1883 yılının Ocak ayında Dr. Scott'un yaklaşık 3.000 hastası vardı. Bir yılda Ladino dilini de öğrendi. Yetersiz bina ve imkânsızlıklara rağmen iki yıl bu şekilde çalıştıktan sonra dostlardan alınan yardımlarla daha büyük bir ev kiralandı. Bu bina da 6 yataklı bir dispanser haline getirildi. Sağlık hizmetinin olumlu gelişmeleri maddi yardımları da arttırıyordu. Yahudi Misyonu Komitesinin Başkanı Rahip Thomas Nicol, 1884 yılında İskenderiye'den İngiltere'ye dönerken, İzmir'e de uğramış ve yapılan başarılı çalışmaları görünce maddi kaynakların artmasını sağlamıştır.

Kadın ile erkek arasına perde

Daha büyük bir eve taşınmaları sonucunda, daha çok hasta ile birlikte olunca kendileri de hastalanmaya başlamışlardı. Üstelik Yahudi cemaatinin ileri gelenleri İsa için çalışan Hıristiyan bir sağlık misyonu oldukları için Yahudilerin buraya gelmesini engellemeye başlamışlardı. Fakat başarılı tedavi sonuçları sayesinde Yahudi hasta sayısı her gün artıyordu. En yobazları dahi danışmaya geliyor, İncil vaazlarını dinliyordu. Bu vaazlara ve ayinlere Yahudi kadınlar da geliyordu. O dönem Yahudi ka-

dınlar sinagoglara gitmezler ve erkeklerin yanında oturmazlardı. Bu yüzden sağlık merkezindeki vaazlarda ilk başta araya perde koyarak kadınlar ve erkekler birbi-

İngiltere'den gelenleri karşılayanların yanındaki silahlı Kavas o günün korumasıydı.

rinden ayrılmıştı. Doktor kalabalık bir toplantı sırasında daha çok yer kazanmak için perdeyi kaldırtmış ve birlikte İncil'i dinlemeye başlamışlardı.

Hastane için 1000 sterlin

Burada en büyük sorun, sürekli çalışabilecekleri bir binalarının olmayıştı. 4 sene içinde 6 bina değişikliği yapıldı. Kendi hastalıkları da artınca 1885 yılının Mayıs ayında İngiltere'ye döndüler. Bu tedavi amaçlı dinlenme sırasında Dr. Scott yardım alabilmek için bakanlarla, cemaatlerle görüşerek Genel Kurul'a bir rapor sundu. Bu arada Londra yakınlarındaki Beaconsfield Kontu olan ve 1874-1880 yılları arasında Victoria döneminde Birleşik Krallık Başbakanlığı yapan Yahudi asıllı Benjamin Disraeli (1804-1881) anısına İzmir'de bir hastane yapılması için bankada 1.000 sterlin para toplanmıştı. Bu para İzmir Sağlık Hizmeti Komitesine hastane yapılması için tahsis edildi. Doktor ve beraberindekiler 1885 Ekim ayında İzmir'e geldiler. Yanlarında Edinburgh Kraliyet Kliniğinden tecrübeli hemşire Miss Christina Campbell de vardı. İlk işleri hastane için uygun bir bina aramak olmuştu. Ermeni mahallesinde Meles Caddesi üzerinde büyük, bahçeli bir evi 675 liraya satın aldılar

İzmirli Yahudi kızlar.

ve 1864 yılında İzmir-Kasaba demiryolu için gereken binaları yapmak üzere İzmir'e gelen marangoz George Perrin ile binanın tadilatı için anlaştılar. Bu kişi demiryolunun başlangıcı olan Basmane Garı'nın ve diğer istasyonların yapımında çalışmıştı. Demiryolunun 1875 yılında Alaşehir'e ulaşmasıyla çalışmalara ara verildiği sırada İzmir'de İngilizler için geniş bir mezarlık (1875), Ermeni mahallesi yakınında Amerikan Protestan Kilisesi (1881) inşaatlarını gerçekleştirmiştir.

Altı yılda 150 bin reçete yazıldı

Hastane binası bitinceye kadarki altı yıllık dispanser çalışmasında tutulan kayıtlara göre haftanın 3 günü dispanserde, diğer günlerde de evinden çıkamayacak durumda olan hastalara evlerinde bakmak suretiyle 63.000 hasta tedavi edilmiştir. Tedavi edilen Yahudi sayısı 20.000 erkek, 30.000 kadın olurken, ayrıca 10.000 Rum ile 5.000 Türk

hastaya da bakılmış, toplamda 150.000 reçete yazılmıştır. Gelen hastaların %10'u cerrahi müdahale gerektirirken, %90'ı değişik hastalıklara sahipti. Bu hastaların en az %50'si sıtma, göğüs hastalıkları ve göz rahatsızlıkları şikâyetiyle geliyorlardı.

Kulağa soğan, göze çakıl taşı

Yerel halkın ilginç ve tuhaf tedavi şekilleri vardı. Örneğin birisinin kulağı ağrıyorsa kulağa soğan tıkıyorlardı. İltihaplanmış göze çakıl taşı ya da eski bir yüzük koyuyorlardı. Ya da bacağa bir yara açarak içine bir fasulye tanesi koyup gözün iyileşmesini bekliyorlardı. Sarılık için hastanın boyu kadar sarı ipek ipliği bala batırıp hastaya bunu yutturuyorlar ve iki göz arasındaki burun kemerini enine keserek bol kanamasını sağlıyorlardı. Yerinden çıkan eklemelere az bulunan bir balıktan yapılan lapa sürülüyordu. Köpek ısırığını tedavi etmek için yaraya köpekten koparılan tüyleri koyuyorlardı. Ciddi hastalıkları tedavi etmek için yaşlı kadınlar hastayla günlerce bir odaya kapanıp ruhlara temasa geçmeye çalışıyorlardı. Saç dökülmesi için yağ ve kurutulmuş yılan karışımından yapılmış bir merhem kullanılıyordu. Şüphesiz hastalıkları engellemek, tedavi etmekten daha kolay olduğu için Yahudi, Hıristiyan, Türk tüm yerli halk şeytanı uzak tutup hastalanmamak için tılsımlar, sihirler taşıyorlardı. Bütün bu tedavi yöntemleri başarısız olduğu takdirde ki öyle oluyordu, o zaman yardım için doktora gidiliyordu.

Meles Caddesi üzerinde 1887 yılında faaliyete geçen Beaconsfield Memorial Hastanesi.

Beaconsfield Memorial Hastanesi

George Perrin'in İskoçya Misyonu için yaptığı hastane binası Aralık 1886'da bitince, misyonda daha önce kararlaştırıldığı gibi hastaneye "Beaconsfield Memorial Hastanesi" adı verildi. Bina bir karenin üç kenarı şeklindeydi. Ana binanın ortasında yüzden fazla kişinin oturabileceği bir salon vardı. Buraya rahat koltuklar ve kış günleri içinde bir soba yerleştirilirken, duvarlara resimler ve çok güzel işlenmiş İbranice yazmalar asılmıştı. Salonun bir kenarına 6 kadın hastanın kalabileceği 2 hemşire odası, salonun diğer kenarına ise eczane ve banyo inşa edilmiştir. Binanın sağ kanadının üst katı 6 erkek hastanın koğuşu, alt katı da çamaşırhane olarak düzenlenmişti. Sol kanadın üst katında 8 kişilik erkek koğuşu, alt katında da mutfak ve

hizmetli odası bulunuyordu. Misyon binası da hastaneye çok yakındı. Arada bir bahçe bulunuyordu. Yahudi mahallesine de 5 dakikalık bir mesafedeydi.

Yangın 150 aileyi evsiz bıraktı

Dr. Scott, Edinburgh Sağlık Misyonunda Peder John Lowe ile çalıştığı için konusunda tecrübeliydi. Sağlık misyoneri hem doktordan fazlası, hem de misyonerden fazlası olabilmeli, Hıristiyan öğretileriyle fakirlerin kalbine ulaşmak için onların fiziki ve sosyal şartlarını düzeltmeye çalışmalıydı. Ayrıca çalışanlarını ve halkı etkilemek için hitabetinin de kuvvetli olması gerekiyordu. Hastane açılmadan önce 1882 yılında Yahudi mahallesinde çıkan yangın sonucu 150 kadar aile evsiz kalmıştı. Büyük bir kısmı güvendikleri mis-

yondan yardım istemişlerdi. Yaz için çadır bezi, kış için yakacak istemişlerdi. İngiltere'den gelen özel yardım ile ihtiyaç sahiplerinin evlerine gizlilik içinde yiyecek ve kömür yardımları yapılmış, muntazam işleyen bir çorba dağıtım düzeni kurulmuştur. Hastane açıldıktan sonra insanlarla ilişkileri daha da samimi olmaya başlamıştı. Kısa zamanda sağlık merkezi İzmir'de değil çevre bölgelerde de duyulmaya başlanmış, hastane kapasitesinin üstünde çalışmaya başlamıştır.

Görevlerini yapamıyorlardı

Ancak bütün bu yoğun hasta bakımları esnasında Dr. Scott, durumdan memnun değildi. Zira Hıristiyanlığı aşılama ile ilgili görevlerini yapamadıklarına inanıyordu. Objektif olarak bakıldığında Yahudilerin de kendilerine göre peygamberleri, dini kitapları, inançları vardı. Doğrudan Hz. İsa'yı anlatmak, İncil'i tanıtmak bir şey ifade etmiyordu. Yahudilere Hz. İsa'yı Mesih olarak kabul ettirmekte başarılı olamadıklarını itiraf ederek daha sistemli ve organize olmaları gerektiğini düşünmekteydi.

1922 İzmir yangını misyon çalışmalarını bitirdi

Buna rağmen Dr. Scott, 1892 yılına kadar burada çalıştı. Çocuklarının dördü İzmir'de doğdu. İkinci oğlu olan Christian'ı bebek iken kaybetmişti. Dr. Scott, Londra'da klinik açmak için İngiltere'ye geri döndü. Hastane misyon çatısı altında çalışmaya ve gelişmeye devam etti, hatta artan personel ihtiyacını karşılamak üzere 1904 yılında yerel sağlık personelinin eğitimine başlandı. I. Dünya savaşı sırasında misyon faaliyetlerini durdurmuş, 1916 yılında yönetici Dr. Mackenzie Newton da vefat etmiştir. 1920 yılında hastane yeniden faaliyete geçtiyse de 1922 İzmir yangını ile binaları tamamen yanmış ve İzmir'deki misyon çalışmaları sona ermiştir. 1928 yılından itibaren İskoç Kilisesi misyon çalışmalarına İstanbul, İskenderiye ve Yafa'da devam etmiştir. Bugün İskoç Kilisesi (Presbiteryen) Hastanesi, Greytown ile Dundee şehirleri arasında 347 yataklı bir hastane olarak çalışmalarına devam etmektedir.

Faydalanılan Kaynaklar

L. Prinski Scott; *The Story of Smyrna Medical Mission, In Connection With The Church of Scotland, Edinburgh: R. & R. Clark, 1887*

Rosemary Friedel, *Dr Levi Prinski Scott and the Medical Mission in Smyrna: 1881 – 1892*

www.levantineheritage.com

İzmirli Yahudi çift.

Orhan Kemal'in romanlarında İzmir

"O şimdi nerde mi?"

Kim bilir? 'Küçük Adam'lara mahsus çileli bir hayatı sürerek, belki İzmir'de, belki İstanbul'da, belki de Van'da..." (Orhan Kemal, Baba Evi'nin girişi)

O büyük değişim, işçi sınıfı ve toprağın sömürsü dolaysız bir şekilde yazarın sayfalarına konu olur.

Orhan Kemal'in Çukurova'dan sonra anlattığı diğer kent İstanbul'dur. Bir imparatorluğun başkenti iken bu vazifeyi Ankara'ya devreden bu yorgun ve yaşlı kent, özellikle 1950'den sonra ekonomik göçün yaşandığı bir kenttir. Ankara'ya azıcık dargın ve mahzun baksa da İstanbul, hala mağrurdur. Haydarpaşa Garı, vapurlar, gecekondu mahalleleri, triko atölyeleri, tütün fabrikaları, işportacıların mekanı kaldırımlar hala karmaşası ve renkliliğiyle hayata ve sanata güç vermektedir. Orhan Kemal'in İstanbul'u da özetle bu şekildedir.

Orhan Kemal'in romanlarında çok geniş bir şekilde yer almasa da dikkat çekecek unsurlarla konuk olan bir diğer şehir de İzmir'dir. Orhan Kemal'in hiçbir romanında İzmir, kanlı canlı bir şehir olarak yer almaz. Hiçbir roman kahramanı İzmir'in sokaklarında yürümez. İzmir; Adana'da, İstanbul'da ya da taşrada bir takım konuşmalarda geçer. İzmirli, yine bu şehirlerde karşımıza çıkarlar. Buna rağmen, İzmir ve İzmirli belgin ve etkin bir kimlik olarak Orhan Kemal'in eserlerinde yer alır. Bu yazının konusu da, Çukurovalı bir yazarın Türkiye tarihine ve sosyolojisine tanıklık eden romanlarında İzmir'in ne şekilde yer aldığıdır.

Cemile'den Kanlı Topraklar'a İzmirli işçiler

Cemile (1952), Orhan Kemal'in otobiyografik romanlarından. İplik fabrikasında çalışan Katip Necati ve Boşnak kızı Cemile'nin aşkını merkeze alan roman, 1930'ların Adanasının iş ve toplumsal hayatına ışık tutacak güçte bir romandır. Romanda, fabrikanın taşralı sonradan zenginleşmiş ortağı Kadir Ağa'nın batılı yaşam ve üretim tarzına tanıklık etmiş aristokrat Numan Şerif Bey'in fabrikadaki nüfuzunu bitirmeye yönelik entrikaları da anlatılır. Tabii, bu entrikaların döndüğü mekan fabrika, tatbik edildiği kişilerse işçilerdir. Kitapta İzmirli işçi ilk defa şu alıntıda karşımıza çıkar:

Orhan Kemal

Mazlum VESEK

GİRİŞ

Orhan Kemal (1914-1970), Türk Edebiyatı'nın en önemli kalemlerinden. Baba Evi, Avare Yıllar, Cemile, Mur-taza, Bereketli Topraklar Üzerinde, Hanımın Çiftliği, Eskici ve Oğulları gibi artık klasikleşmiş eserlere imza atmış olan yazarın kitapları, hala dünyanın 40'tan fazla ülkesinde çevrilmekte ve okunmakta.

Orhan Kemal gerek ailesinin geçmişinden gerek kendi kişisel tarihinin zenginliğinden dolayı tarihi arka planı çok güçlü romanlar yazmıştır. 1. ve 2. Emperyalist Paylaşım Savaşları, Osmanlı Devleti'nin yıkılışı, Türkiye

Cumhuriyeti kuruluşu, Tek Parti Dönemi, DP iktidarı, 1960 Darbesi ve 1960'ların sosyo-politik ortamı... Bununla birlikte Orhan Kemal'in romanları geniş bir coğrafyayı da içine alır. Çukurova'dan Beyrut'a, Balkanlardan İstanbul kıyılarına, Anadolu'nun ücra kasabalarından halkın 'kaç kaç'ta sığındığı Toros Dağları'na, Konya'dan Ankara'ya çok farklı kentler ve ülkeler, eserlerinde anlatıma konu olmuştur.

Buna rağmen Orhan Kemal denince akla şüphesiz onun Çukurovalı bir yazar oluşu gelir. Elbette Orhan Kemal'in romanlarına en çok konu olan yer Adana-Çukurova'dır. Kapitalist dünyaya pamuk üretimi vesilesiyle topraklarını açan Adana, adeta bir orkestra gibi güçlü enstrümanlarla anlatılır.

-İşler nasıl gidiyor? dedi.

Sadri omuz silkti:

-Çok kötü ağa...

-Niye?

-Boyuna iplik kopuyor. Kopanı çekip bağlamaktan bez dokuyamıyoruz ki...

-İtalyan'ın düzeninden sonra mı böyle oldu?

Sadri:

-Yook... diye başını sallayınca, ağanın omuzu üzerinden bakmakta olan dokuma ustasının yüzü kırıştı.

-Yok!..

Ağa:

-Niye durdun? diye sordu, İtalyan'ın düzenini beğeniyorsun demek?

Bir kere ok yaydan çıkmıştı.

-... İlk zamanlar İtalyan'ın düzeni iyiydi... diye devam etti, kaymak gibi bez dokuyorduk, töbe iplik kopmuyordu... Dört beş gün böyle gitti. Ondan sonra...

Dokuma Ustası:

-Bu ağızlar İzmirli'nin ağızları! dedi, bırak bu ağızları da doğru konuş!

(...)

Ağa:

-İzmirli de kim? diye usullacık sordu.

Arka tezgahlardan birinde çalışmakta olan kısa boylu, yusuvarlak birini işaret eden Usta:

-Orda... dedi, ta orda işte!

(...)

Bir kedi kadar çevik, açık göz olan İzmirli Nusret, lisenin onuna kadar okumuş, cin gibi bir delikanlıydı. İplik ve bez randımanlarının niçin birdenbire düştüğünü kısaca anlattı:

-...kolaya zımpara tozunu usta beyin adamları atıyor... Malum a, zımpara tozu aşındırıcıdır. Tel gücüler aşınıyor, aşınan tel gücüler de iplikleri zedeleyip koparıyor.

-Ustanın ne menfaati var bunda?

-İtalyan'ı sepetleyip eskisi gibi tek başına kalmak!

Ağa bütün bunların farkında değilmiş gibi, renk vermiyordu. (s.25-26)

Yazarın tarif ettiği gibi, İzmirli Nusret hem ağa hem ustabaşı otoritesi karşısında açık sözlü, gerçeği direkt söyleyen bir kişiliktir. Fabrikadaki diğer işçiler Nusret gibi davranmazlar. Tam tersine hiçbir çıkarları ol-

'Bekçi Murtaza' büyük ilgi gördü

Kıyafetleriyle Türkiye'nin en iyi kumaşları 'Bekçi Murtaza' adlı komedi oyununu, İzmirli sanatçıları büyük ilgi gördü.

Oğuz Atay'ın 'Bekçi Murtaza' adlı komedi oyununu, İzmirli sanatçıları büyük ilgi gördü. Oyunun başrolünü oynayan sanatçıların kıyafetleriyle Türkiye'nin en iyi kumaşları 'Bekçi Murtaza' adlı komedi oyununu, İzmirli sanatçıları büyük ilgi gördü. Oyunun başrolünü oynayan sanatçıların kıyafetleriyle Türkiye'nin en iyi kumaşları 'Bekçi Murtaza' adlı komedi oyununu, İzmirli sanatçıları büyük ilgi gördü.

madığı halde, İtalyan mühendise karşı Kadir Ağa'nın kıskırtmalarına uyarlar. Sonuçta fabrikanın aristokrat ortağı Numan Bey, Kadir Ağa'nın bu tutumu üzerine bütün işçileri işten atar ve fabrika müdürüne İstanbul ve İzmir'den işçi getirilmesi için gazeteyle ilan verilmesini söyler. İzmir ve İstanbul'un işçi kültürünün Çukurova'ya göre farklılığı aşağıdaki alıntıda çok net bir şekilde ortaya konulur:

-Cevap versene be!

-Efendimiz, İstanbul veya İzmir'den işçi celbi kolay. Fakat bunun doğuracağı neticeleri tahmin etmiyor musunuz?

-Ne gibi?

-Türkiye'nin en uyanık işçi bölgelerinden celp edilecek işçileri işçiler... Onlar bizim yerli işçilerin katlandıkları hayat şartlarına tahammül ederler mi?

-Nasıl?

-Her şeyden önce ücret meselesi. Yerli işçilerin aldığı parayla çalışmaları. Yüksek ücret isterler!

-Evet?

-Medeni ihtiyaçlar arttıkça malum ya...

-Elbette...

-İzmir yahut İstanbul'dan gelecek işçiler hemen hemen bizim muhasebe servisindekilere mua-

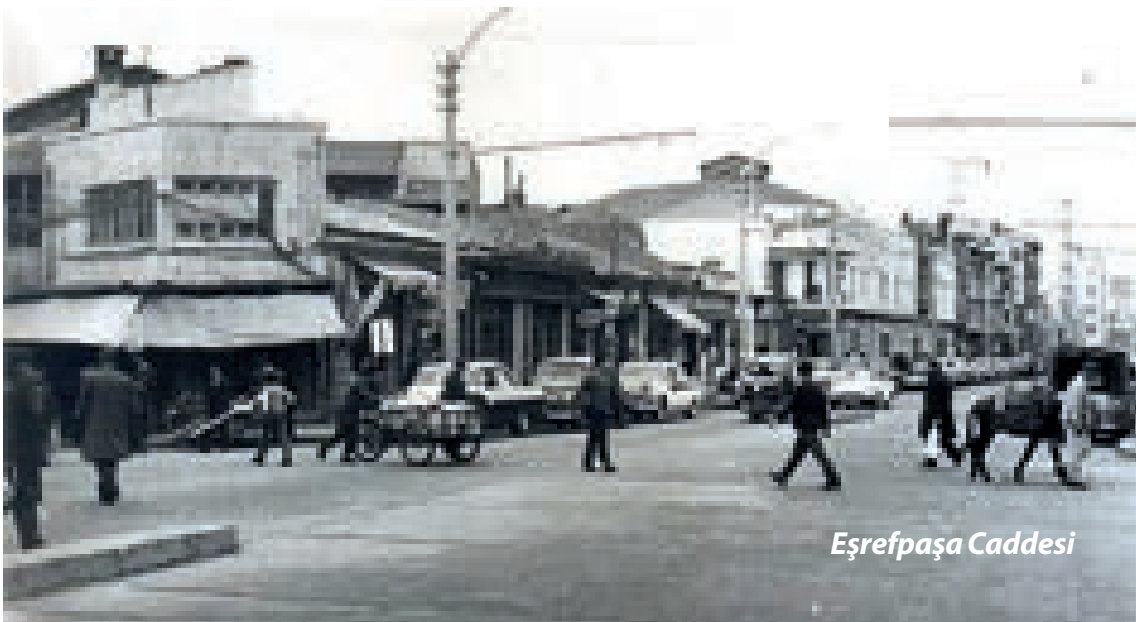
dildirler. Gözleri açıktır. Amirlerinin azarına, dayağına filan kolay kolay boyun eğmezler. Asıl fenası, İzmir yahut İstanbul'dan gelecekler gelirken, dansları, müzikleri, banyoları, haftalık temiz elbiseleriyle filan gelecekler, bizim sakin, durgun, kendi halinde, fazlasını istemeyi bilmeyen yerli işçilerimize tesir yapacak, gözlerini açacaklar. Örnek olacaklar bizimkilere. Çok geçmeden, malumu alınız, bir işçi buhranıyla karşı karşıya geleceğiz. (s. 136-137)

Aslında Çukurovalı işçiler de İstanbul ve İzmir işçilerinin yaşayışı hakkında bilgi sahibidirler. Günlerce tekrar fabrikaya işe tekrar alınmayı beklerlerken dışarıdan işçi getirileceği haberini alırlar. Bu haberin yankısı romanda şu ifadelerle anlatılır:

Fabrikanın İstanbul ve İzmir'den işçi getireceği haberi mahallede bomba gibi patladı. Olur muydu? Olabilir miydi? Olsa bile büyük şehirlerin 'kibar işçileri' bu kadarlık ücretle çalışabilirler miydi? (s.149)

Adana'daki işçiler büyük şehrin işçisini 'kibar' olarak tarif ediyor. Cemile'de İzmirli işçilerin kente gelip işe başlamasını okumayız. Ancak, Orhan Kemal'in yine Adana-Çukurova'yı anlatan *Kanlı Topraklar* (1963) romanında bu kez İzmirli işçiler kitlesel olarak karşımızdadır. Bu sefer romanımızın kahramanı Topal Nuri'dir. Kayseri'nin yaylalarından Çukurova'ya inen ve Nedim Ağa'nın yanında çırcır katipliği yapan Topal'ın 'önlenez yükselişi'ni okuyoruz. Cemile'deki Kadir Ağa gibi sonradan zenginleşen bir başka ağa var: Nedim Ağa. Nedim Ağa, Milli Mücadele sonrasında CHP'ye yanaşmış ve Ermenilerden kalan bir fabrikayı ele geçirerek zenginleşmiştir. Zenginliği, emekten ve insan aklından üstünden sayan Nadim Ağa, hemşehrlik, adamcılık gibi feodal mantığın yöntemleriyle bir şekilde fabrikadaki işleri yürütmektedir. Bu gidişata ters olan tek gelişme Cemile'de çağrılan işçilerin *Kanlı Topraklar*'da gelmiş olmasıdır: *Fabrika müdürünün icadı olan bu İzmir, İstanbullu işçiler fabrikaya geleli beri, yerli işçilerin huyu değişmiş, daha kötüsü, gözleri açılmıştı. Armonikleri, ağız mızıkları, haftadan haftaya giydikleri temiz pak elbiseleri, kadınlı erkekli toplantıları hatta danslarıyla yerli işçilerin gerçekten gözlerini açmışlardı. Onlar gelmeden önce bu fabrikada bir işçinin hakkını aramak için kalkıp idareye gelişini hatırlamıyordu. İşçi, en aşağılık, en değersiz biriydi ki, 'insan'lıkla ilgisi insana benzemesinden ibaretti. Hakkını araması ne demektir? Hele arasın; hele karşısındaki ustaya, usta yardımcısına, katibe ters baksın, dik konuşsun, yiyeceği dayanın hesabı olmazdı. Ama şimdi şu İzmir, İstanbul'dan getirilenlerin gelmesi üzerine, her şey değişmişti.* (s.127)

Fabrikaya İzmirli işçiler gelene kadar ustabaşları ve ağanın diğer adamları işçilere istedikleri keyfi muameleyi yapabilmektedir. İzmirli işçiler geldikten sonra bu durum değişmiştir. Nedim Ağa da bu durumla yüz yüze gelmekten memnun değildir. Aşağıdaki

Eşrefpaşa Caddesi

diyaloglar ve olay bu durumu anlatması açısından önemlidir:

...Dokumahane ustası iri iri söyleniyordu:

-Bıktım usandım bunlardan be! Gel buraya lan!

Genç irisi, sarışın biri ellilik ustanın ardından odaya girdi:

-Bana bak usta, dedi. Ben lan değilim. Evvela terbiyeli konuşmayı öğren!

Usta da, Nedim Ağa da şaşırılmışlardı. Ah bu umum müdür... Şimdiye kadar alışmadıkları bu ukala, İstanbul, İzmir işçilerini ne diye başlarına bela etmişti sanki? Eski işçiler, eski yerli işçiler ne iyiydi! Enselerine vur, lokmalarını ağızlarından al.

Nedim Ağa:

-Canım, dedi. Telin dökülmedi ya oğlum. Baban yerinde bir insan. Lan demiş, ulan demiş... ne çıkar?

Genç dokumacının şakası yoktu:

-Babam yerinde, dedem yerinde, ne olursa olsun. Lan'ın manasını biliyorsunuz tabii. Bir baba evladına 'lan'lığı layık görmez. (s.133)

İzmirli işçilerin talepleri sadece insanca muamele görmek değildir. Fabrika ortamının daha sağlıklı koşullara kavuşması için de taleplerini dile getirmektedirler. İzmirli işçiler Adana'daki işçilere göre iş yasasını daha iyi bilmekte ve bir hak talebi veya şikayet söz konusu olduğunda ne yapacaklarını bilen insanlardır. Bu, bir yönüyle medeni cesaretin de göstergesidir. Yukarıdaki diyalog böyle bir taleple tamamlanır. Üstelik bu talep, en üst mercie, yani fabrika sahibine bir meydan okuma şeklinde iletilir:

Neyse, dokumahaneni havası çok bozuk. Aspiratörsüz çalışmaz. Bu beşinci müracaatımız. Size de yazılı olarak bildirmiştik. Aksi halde iş dairesine resmen başvuracağız. (s.133)

İzmirli işçilerin bu bilinç hali ustabaşlarının da otoritelerini sarsmıştır. Bununla birlikte fabrika işleyişi içinde de bir çarpışmayı ortaya çıkarmıştır. Bu işçilerle ilgili şikayetleri Nedim Ağa'ya ileten ustabaşına fabrika genel müdürü müdahale eder ve fabrika içi şikayetlerin kendisine getirilmesini ister. Müdür, daha sonra Ağa'ya şu sözleri söyler:

-Bunlara (ustabaşlarına) yüz veren sizsiniz, ah hep sizsiniz. Fabrika hesaplarının duvarlara yazıldığı günlerde sanıyorlar kendilerini. Geri kafalı herifler. İstanbul, İzmir işçileri karşısında acizlerini hazmedemiyorlar. Evet, ben de biliyorum onları getirtmekle hata ettik. Çünkü bizim kuzu gibi yerli işçileri de kabak çiçeği gibi açtılar ama hiç olmazsa şu usta, şef adı altında dolaşan cahillere de ağızlarının payını veriyorlar. (s.148-149)

Gelelim Topal Nuri'ye... Fabrika sahibinin en candan savunucusu ve çalışma ahlakını savunan bir adam görüntüsü veren ama aslında gemisini en iyi şekilde yürütmenin yoluna bakan Topal Nuri de İzmirli işçilerle romanda karşılaşacaktır. İşçilerin sık uğradığı kebabçıda konuşurken İzmirli'lerden biriyle

diyaloga geçmek zorunda kalacaktır. Bu diyalog İzmirli işçilerin bilinç düzeyini göstermesi açısından çarpıcıdır:

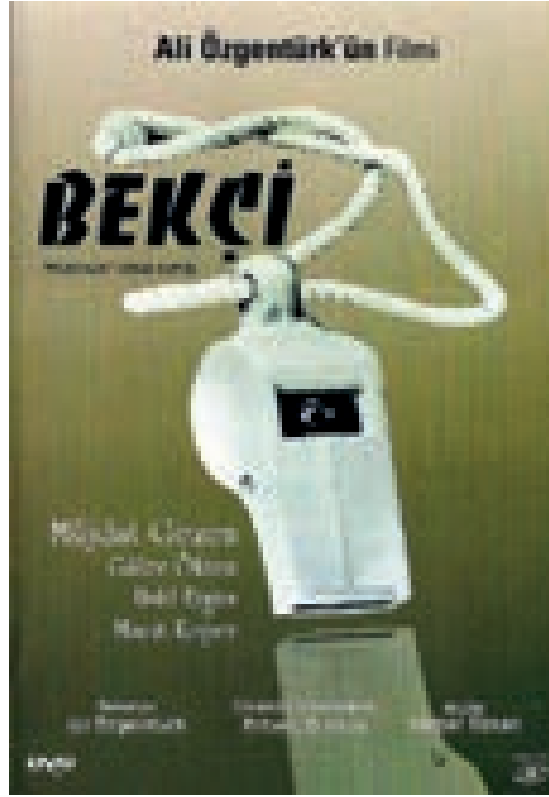
-... Nedim Ağa Nedim Ağa oluncaya kadar az mı feleğin çemberinden geçti? Az mı terledi? Az kahır mı çekti? Biz neden fabrikatör olmuyoruz? Siz neden olamıyorsunuz? Kolay mı? Kolay olsa hepimiz fabrikatör, hepimiz zengin, hepimiz milyoner olurduk. Olamayız, neden? Akıl işi bu, zeka işi. Zengin olmak için insan olmak, çalışmak yetmez. Allah'ın da istemesi lazım. Doğru mu, eğri mi?

Ne Mirza, ne de arkadaşlarının bu hususta belirli fikirleri yoktu.

-Doğru, dediler.

Topal devam edecekti ki, İzmir'den gelmiş işçilerden biri, dükkanın arka masalarından birinden lafa karıştı:

-Allah neden istemez acaba?

Bütün başlar ona döndü. O, içki filan içmiyor, sadece kebab yiyordu. Sakindi. Hatta sorusunun karşılığını bekleliyormuş gibi, bakmıyordu bile Topal'a. Topal'sa tanıyordu onu. İşçi arkadaşlarının haklarını aramak için zaman zaman idarecilerle, muhasebe servisindeki memurlarla takışır, hakkını almak için bağırrı çağırırdı. Hatta dokumahanedeki pamuk tozlarının dokumahane havasından temizlenmesi için dokumahaneye aspiratör alınmasına çalışıyordu. Gün geçmezdi ki dokumahane ustası ya da mühendislerle takışmasın!

Topal:

-Allah'ın neden istemediğini Allah'ın kendisi bilir... dedi.

İzmirli işçi alay edercesine güldü:

-Allah'ın istemesi lüzumunu biliyorsun da, neden isteyip istemediğini neden bilmiyorsun? dedi. Yoksa sana Allah bu hususta bir şeyler mi söyledi? Yani arkadaşlığın filan mı var Allah'la?

-Tövbe estağfurullah, dedi Topal.

-Neden?

-Kafir oluyorsun!

-Kafir olmak ne demek?

-Kafir olmak... Kafir olmak demek işte. Kafir olmanın ne demeği var mı?

Ama tepesi de atmıştı. Çünkü kendi de beğmemişti verdiği karşılığı. Bahusus şu cahil hamalların önünde, kaldı ki kendisini okumuş yazmış, ilm ü irfan sahibi bir insan olarak tanıyorlardı. Daha fazla takışırca mutlaka altından çapanoğlu çıkacak, bilgisizliği açıklanacaktı.

Kısa kesmek için:

-Sonra böyle derin bahisler burada konuşulmaz!

-Neden? dedi İzmirli.

-Günah.

-Niçin günah?

-İçki içilen yerde Allah'ın adı anılmaz!

-Allah içkiyi sevmez mi?

-Sevmez.

-Niçin yaratmış?

-İnsanları sınamak için!

-Tuhaf. Allah, yarattığının ne olduğunu bilmiyor da sınavı mı öğrenecek? Hani her şeyi bilirdi? Hani herkesin alnına ana karnında kaderini yazardı.

(...)

Topal, kısa kesmek için yerinden kalktı, İzmirli'nin yanına gitti, kulağına:

-Bu cahillerin yanında böyle şeyleri konuşmayalım! dedi.

İzmirli:

-Ne olur?

-Gözleri açılır!

-Fena mı?

-Fena tabii.

-Neden?

-Nedeni var mı? Onlar da ağa olmaya kalkar!

-Kalksın...

-Ohooo, dedi Topal, sen ağa, ben ağa, bu ineği kim sağa o zaman. Herkes ağa olursa işleri kim görecektir?

-Herkes kendi işini görsün!

(s.230-231-232)

Kanlı Topraklar'da bir İzmirli daha vardır: Kebabçı İzmirli Tahsin. 'Doğruluk Kebab Evi'nin sahibi Tahsin'in İzmirliliğini, yazar şu şekilde anlatır:

Karanlık işçi mahallesine sapan köşenin başındaki 'Doğruluk Kebab Evi'ne geldi. Dükkan tenhaydı. Muşambaları yeni silinmiş pırl pırl masalar, hafif bir fısıltıyla yanan lüks lambası, taralı saçları, dirseklerine kadar sıvalı kollarıyla Kebabçı İzmirli Tahsin. (...) Aslen, yerlilerin fellah, yani çiftçi dedikleri Arap uşağı Tahsin'in İzmirliliği, askerliğini orada yapmış olmandı. (s.34-35)

Düşmanı denize döken ve Kurtuluş Savaşı'nın son durağı

Girişte de belirttiğimiz gibi, Orhan Kemal'in kahramanları İzmir'in sokaklarında dolaşmaz ama İzmir bir şekilde hayatlarındadır. Hatta İzmir tek tek bireylerin değil; tüm toplumun hafızasında kodlanmış bir şehirdir. Yazılı ve tarihi bilgiye dayalı olmaksızın 'Yunan'ın İzmir'de denize dökülmesi'nden söz edilir. Kahramanlar '9 Eylül 1922' demezler ama olayın önemine vurgu yaparak kendilerini anlatırlar. Şimdi bu ifadelerin geçtiği romanlara göz atalım.

Yukarıda söz ettiğimiz *Kanlı Topraklar*'ın baş kişisi Topal Nuri'nin hayatından söz edilirken tarih ay ve yıl olarak değil olayın tanıklığına başvurulur. Nuri'nin evliliği İzmir'in kurtuluşu üzerinden şu şekilde anlatılır:

Böyle bir kadını Mustafa Kemal Paşa'nın Yunan'ı İzmir'de denize döktüğünü işittiği yıl, misafir gittiği bir hemşeri evinde bulup evlendi. Yirmisini aşmıştı. Mustafa Kemal Paşa Yunan'ı İzmir'de denize dökmüş, Bogoslar, Vartan'lar Yorgiler filan ortadan çekilmişlerdi. Türk, hem de Türkoğlu Türk bilinmesi gerekiyordu. (s.14-15)

Müfettişler Müfettişi (1966) ve *Üçkağıtçı* (1969) romanlarının yardımcı kahramanı Arabacı Kel Mıstık'ın da referansı aynıdır. Kendini kentin emniyet müdürüne affettirmek için, kente yeni gelenlere tanıtmak için söylediği söz şudur:

Bunca yıllık arabacıyım. Mustafa Kemal Paşa'nın Yunan'ı İzmir'de denize döktüğü günden beri... (s.307)

El Kızı (1960) romanı Cumhuriyet'in ilk yıllarında bir taşra kasabasında avukatlık yapan Mazhar ve Nazan'ın aile hayatlarını konu alan ve Nazan'ın kayınvalidesi Hacer Hanım tarafından felaketlere sürüklenmesinin anlatıldığı bir eserdir. Medeni Kanun henüz kabul edilmemiştir. Yani imparatorluk hafızası hala çok canlı, Cumhuriyet ise çok gençtir. Bu tarihsel arka planda bu olgular üzerinden tartışmalar yaşanır. Bir meyhane ortamında gençler ve yaşlılar arasında üstünlük tartışması başlar. Yaşlı adam yine Kurtuluş Savaşı'nı referans göstererek kendi kuşağını savunur:

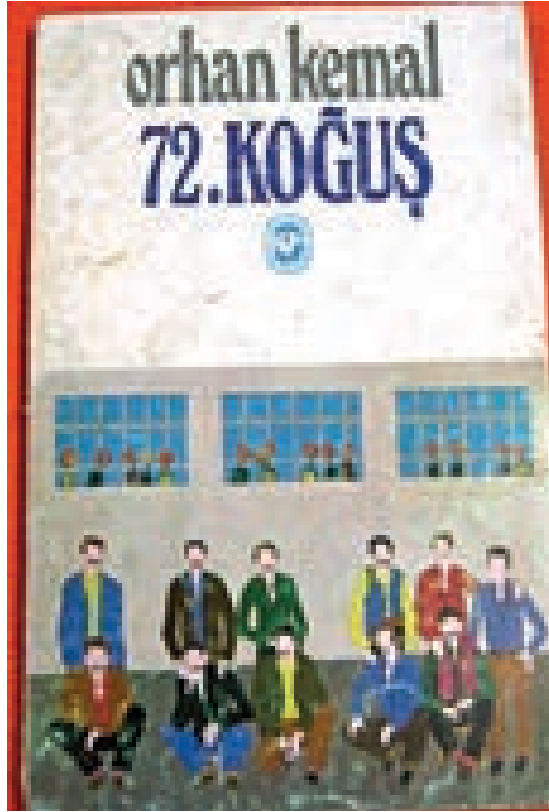
-Yunan Efzunlarını Sakarya'ya; İzmir'de denize döken biziz be! (s.275)

Orhan Kemal'in 'İlhan Fahri Demir' takma adıyla yayınladığı *Konya Oturak Alemleri* (Oyuncu Kadın) (1959) adlı romanı tam da Milli Mücadele yıllarında geçer. Ağabeyi 'Millicilere' katılan Nazmiye'nin hikayesini konu alan kısa romanda dönemin Konya şehri çok başarılı bir şekilde anlatılır. Bunun yanı sıra hala padişahın iradesine karşı çıkılamayacağına inanan insanlar, padişah muhbirleri de romanda işlenir. Milli Mücadele yıllarının toplumsal-psikolojik ortamı bir genç kız ve ağabeyinin hikayesi üzerinden anlatılır. Bu anlatıya İzmir'in işgali de konu olur:

"İzmir'e asker çıkaran Yunanlılar gemi iyice aziya almışlar. Gelen haberler çok kötü. Bir kısım zabitlerimizle erlerimizi öldürmüşler. Memurlarımıza hakaretler ediyorlarmış. Bu şartlar altında halkımızın Allah'ından başka güveneceği tek destek bizzat kendi azmi, kendi gücü, kendi iradesi olabilir." (s. 57)

İstanbul'a göre taşra; Adana'ya göre büyük kent

Orhan Kemal'in romanları okunduğunda yazarın mekansal olarak işlediği Adana ve İstanbul şehirleri ile bir karşılaştırma imkanı da karşımıza çıkıyor. Bir diğer yönüyle, İzmir'in sportif, kültürel ve ekonomik seviyesini tespit etmeye yönelik ipuçları bulabiliyoruz. Bu ipuçlarından ilki futboldur. Orhan Kemal anlatısının 1950-1960 yıllarına yoğunlaştığı yerde Adana ve Anadolu'nun isimsiz bazı kasabalarında İzmir'in sportif yönünün ortaya çıktığını görebiliyoruz.

Yalancı Dünya (1966) romanının mutaassıp aile babası Haydar, gençliğinde futbola çok düşkündür. Bu düşkünlük nedeniyle ayağından yaralanmıştır. Futbol ile ilgili anılarını anlattığı bölüme geldiğimizde karşımıza İzmir çıkar:

Kendisi de kaç sefer anlatmıştı. "Bir çalım, bir çalım daha, zimba gibi goool! Neydi o günler be karı! Beni İzmir'den, Altay takımına istedilerdi de gitmedimdi. Nah kafa. Git ulan..." (s.371-372)

Orhan Kemal'in 1960'ta tefrika edilen oğlu Işık Ögütçü tarafından gazete arşivlerinden çıkarılıp 2011 yılında okuyucu ile buluşturulan *Yüz Karası* (Demokrat İzmir gazetesindeki tefrikada roman 'Para ve Namus' adıyla tefrika edilmiştir. MV) romanı da futbol merakının epeyce işlendiği bir eser. Romanda Adana'dan İstanbul'a çalışmaya ve elbette futbolcu olmaya gelen Memet'in bu yöndeki çabası ve ağabeyi ile zıt kişilikleri konu ediliyor. Memet'in arkadaşı sol haf

Cahit'le arasında geçen diyalogda İzmir ve Ankara'nın İstanbul takımları için iyi bir kaynak olduğunu gösteriyor. İstanbul'a gitme hayali içinde Adanalı iki futbol meraklısının diyalogundan bir bölüm aktaralım:

"İstanbul takımları bir bellemişler İzmir, Ankara. Biz de varız hesapta oğlum. Oralardaki antrenörler burda olsun bak. Su topunda, yüzmelerde nasılız?"

"Tabii yahu. Kendi kendimize bu kadar olur işte. Ama oraya gider de, büyük kulüplerden birine girdik mi? (s.30)

İzmir'i, kültürel yönüyle belirgin kılan bir başka yönü de sinema dağıtımının 3 önemli bölgesinden biridir. Yine *Yalancı Dünya* romanında, Yeşilçam'daki bir yapımevi sahibi olan Recep Cıva telefonda sözde İzmir'e bağlanılmasını ister. Akabinde Hayri Girsavaş'la diyalogunda sinema işletmecilerinin literatürüyle bölgelerden bahseder. İzmir, Karadeniz ve Adana'nın yanında kendi başına bir bölgedir:

Adana, İzmir, Karadeniz bölgeleri peşin para seksener bin lira veriyorlar. (s.190-191)

Yalancı Dünya romanına dönmüşken romanın kahramanlarından Bülent Nejat'ın İzmirli olduğunun altını çizelim. Ancak, bunu Bülent'in asker kaçaklığının ortaya çıkmasıyla anlıyoruz.

İzmir doğumlu olduğu için, İstanbul'da filmciler arasında bulamazlar diye düşünüyor, tınmıyordu. Ama şimdi anlıyordu ki, askerlik şubesinin kolu buralara kadar uzanmıştı, onu yakalamak üzereydi. (s.262)

Bu nedenle İstanbul'dan kaçmak zorunda kalan Bülent'e, Coni sözde yardım etmek ister. Bu nedenle İzmir'in adı bir kez daha anılır:

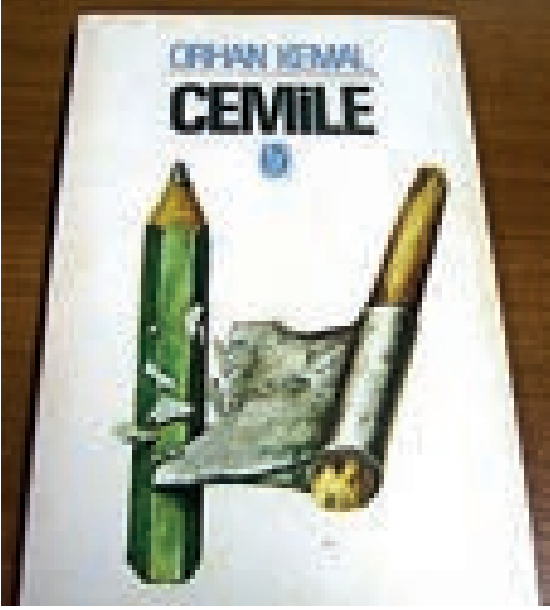
-İstersen İzmir'e babasının yanına gitti diyeyim? (s.266)

Yukarıda değindiğimiz 'Müfettişler Müfettişi' romanı İzmir'e yakın bir kentte geçmektedir. Bu yakınlığı kentte bir otelin adından anlıyoruz. Bu ad vesilesiyle de İzmir'in güzelliği de vurgulanmış oluyor:

-Şimdi arabacı Mıstık gelecek, birlikte güzel İzmir Oteli'ne git. Fakat kat'iyyen renk verme. Ne adama ne de etrafa! (s.66)

1950'ler Türkiye'de pamuk fiyatlarının fırladığı ve bir anda sayısız pamuk zengininin daha da zenginleştiği bir dönemdir. Bu zenginlik sadece tüccarlara yansımaz. Toplum farklı kesimleri de bu zenginlikten pay alır. Bu durum, Adana'daki gece hayatının da kalıplarını değiştirir. Bu ortamda, İstanbul, İzmir ve Ankara bu durum anlatılırken de karşımıza çıkar:

Eskiden barlara, büyük toprak sahipleri, tüccarlar, arada yüksek memurlar, mirasyediler devam ederken, pamuğun yedi sekiz liraya fırlaması üzerine, küçük memurlar, esnaf, kalfa, çıraklara varana kadar herkes gelebiliyordu. Bu yüzden eski "bar müdavimleri" barlardan ayaklarını çekmişlerdi. Barlar, "banal-

Erkan Yücel 72'inci Koşuş.

leşmiş,"ayaktakımının" mıncıkladığı kadınlarla oturmak haysiyet meselesi haline gelmişti. Onun için, pırıl pırıl hususilere atlanıp, Ankara İzmir, bilhassa İstanbul yolu tutuluveriyordu. (s.278)

Gavurun Kızı (1959) Orhan Kemal'in İstanbul ve İzmir karşılaştırmasının dolaylı olarak yapıldığı bir romandır. Burada da İzmir, İstanbul karşısında 'taşra' olarak tarif edilir. Kamran, eşi Evdoksiya'ya İzmir'e taşınacaklarının haberini şöyle duyurur:

O akşam Kamran sevinçle geldi:

-İş buldum Evdoksiya, hem de adamakıllı dolgun maaşlı, güzel bir iş. Buradan taşraya gideceğiz!

-Taşraya mı? Neresi o?

ORHAN KEMAL Yalancı Dünya

-İzmir'e!

-Ne işi?

-Hususide şoförlük. Bir doktorun hususisinde. (..) (s.89)

Göç edenlerin durağı İzmir

20. yüzyılın başlarından itibaren Balkanlardan Anadolu'ya yaşanan göç ve ardından yaşanan mübadeleden etkilenen şehirlerin başında İzmir gelir. Orhan Kemal'in romanlarında hikayesi göç olan çokça kahramana rastlıyoruz. Bu hikayelerin izini sürelim.

Dünya Evi (1958) romanında, kitabın başkahramanı Genç Adam ve eşinin avlu komşuları Aliş ve Şöhret evlenmeye karar verdikten sonra Bosna'dan İzmir'e gelirler. Aşk hikayelerini anlattıktan sonra yazar şöyle noktalar:

Sonraları atlamışlardı Adriyatik kıyılarından kocaman bir vapura, ver elini İzmir! (s.25)

93 Harbi (1877-78 Osmanlı Rus Savaşı), Orhan Kemal'in aile tarihinde de önemli yer tutan bir savaştır. Yarım kalan *Romancının Romanı* adlı eserinde ailesinin serüvenini 93 Harbi'nden başlatır. Babaannesi, bu savaş sırasında Anadolu'ya gelmiştir. Ancak bu romandan önce *El Kızı* (1960) romanında 'Kaynana Hacer'in hikayesinde karşımıza çıkar bu savaş. Kız kardeşiyle Edirne'ye kadar gelen Hacer'i burada kardeşinden ayırırlar.

Edirne'de eti tırnaktan ayırdılar sanki: Dünyada birbirlerinden başka kimseleri kalmamış iki kardeşi ayırdılar. Ablayı İzmirli bir tüccara evlatlık verdiler. Ağladı, yalvardı "Kardeşimden ayırmayın beni!" ama dinletemedi. Bileğinden çekip sürüklediler. (s. 16)

Orhan Kemal'in *Murtaza* (1952, genişletilmiş baskı 1969) romanında İzmir'in bir semti adıyla anılır. Bu semt mübadillerin yoğun yaşadığı İkiçeşmelik'tir. Bu romana aşağıda bir kez daha değineceğiz.

İzmir'e gelin giden ve çocukların İzmir hayali

Murtaza, Orhan Kemal'in en ünlü romanlarından biridir. Yunanistan'ın Alasonya kasabasından Türkiye'ye mübadele ile gelen

Murtaza, vazifesine bağlı, 'vazifesinin arslanı' ve 'vazife bir sırasında gözü evladını görmeyen' bir bekçidir. Bu nedenle de yaşamı hiçbir zaman yolunda gitmez ve ailesiyle yoksul bir hayat sürer. Balkan Harbi sırasında şehit düşen dayısı Kolağası Hasan Bey'i örnek almaktadır. Onun için vatan, devlet, vazife her şeyden üstündür. Bu nedenle Türkiye'ye geldikten sonra kardeşi ile de arası bozulur. Yine de ağabeyi Murtaza'yı ziyaret eden kardeşi, yeğeni Emine'ye İzmir'den bir talip olduğunu söyler. Yengesi ve ağabeyi arasında sonrasında 1930'ların İzmir'i hakkında bilgi edinebileceğimiz bir diyalog geçer:

"...geldim asıl bunun için evinize. Etti bir talip zuhur Emine Müzeyyen'e, İzmir'den. Oğlanın babası çok zengin, var ziyatinlikleri, ziytinyağı depolari... Oğlan ayakkabıcı. Biz yaparız aksata babasıyla, lakin çok namuslu insanlar. İsterler imiş namuslu bir kızcağız. Olsun fakir, lakin namuslu."

Ağabeyiyle yengesini gözden geçirdi. Kadın memnun, hatta sevinç içindeydi. Sırmalı üniformasıyla Murtaza'ysa, kaşlarını çatmış, merdiven basında uyuklayan sarı kediye bakıyordu.

Beriki:

"Bilmem," dedi. "Görür müsün münasip?"

Karisına gözlerini kaldıran Murtaza sordu:

"Ne dersin? Bulursun münasip?"

Kadın kıpkırmızı kesildi:

"Bilirsin sen daha iyi..."

"Peki be kardaşım," dedi Murtaza, "kocca İzmir'de yok mu imiş kız? Nereden bilirler imiş bizim Emine'yi?"

"Var ya İkiçeşmelik'te hemşerimiz Salim?"

"Salim? Demek o etmiş tavsiye?"

"Sonra... söyledim ya, bizim ile de yaparlar aksata..." (s.236)

Diyalogdan anladığımız kadarıyla, mübadiller İkiçeşmelik'te yoğun yaşamaktadırlar.

Emine'ye İzmir'den talip çıkması Murtaza'nın fabrikada çalışan diğer iki küçük kızının da konuşmalarına yansır. İzmir, onlar için rüyalandaki bir şehirdir:

Makinelerden atladılar. Çırcır merdivenlerini yan yana inerlerken Cemile:

"Rüyamda ablamı gördüm," dedi.

Firdevs saştı:

"Hangi rüyanda?"

"Dürttün ya değnekle?"

"Demek rüya görüyordun? Nasıl gördün?"

"Gelin olmuştu. Teller, pullar, çalgılar... İzmir'e gitmişiz güya, trene binip."

"Kim kim?"

"Sen, ben, ablam, ağabeyim, babam... davullar çalınıyordu. Kocca bir konakta durmuşuz. Beyaz beyaz tabaklarda etler, piriç pilavları, elmalar, armutlar, saray burmaları, baklavalar... yiyoruz yiyoruz... sen diyorsun ki, Cemile diyorsun, su yemişlerden saklayalım da fab-

rikada yeriz, diyorsun.”

“Sakladık mı?” !

“Bilmem.”

“İzmir çok güzel mi?”

“Çook.”

(s.239-240)

Bu durum Murtaza için de bir övünç kaynağıdır. En üzgün zamanında kapıcı Ferhat’la dertleşirken müstakbel ‘dünürleri’ ile övünür:

“... ölürüm, lakin söyletmem vazife hususunda kendime söz. Çünkü bilirim ne demektir bir vazife. Hem bilirsin, nerelerde söylenir namım?”

“Nerelerde?”

“Ta İzmirlerde!”

Ferhat’a uzun uzun baktı. Sonra sözlerinin ardını getirdi:

“Var imiş bir büyük zengin, der imiş ne isterse olsun, alacağım Mürteza Efendinin kızını oğluma. Neden? Çünkü duymuş aldığım takdirnameleri amirlerimden. Demiş olsun feda öyle adama zeytinliklerim.”

“Aşkolsun. Demek yapacaksın nişan?”

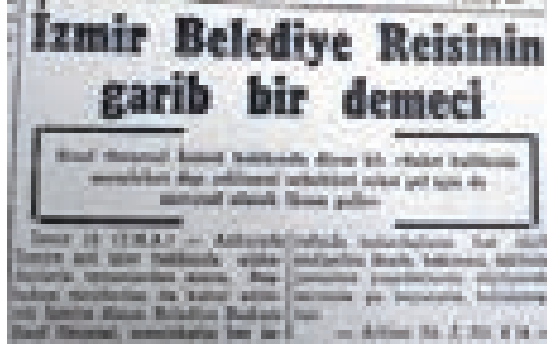
“Vermedim henüz karar.”

“Demek çok zengin imiş dünürün?”

“En zengini imiş İzmir’in. Zeytinlikler, konaklar, mandıralar hem de... Demiş: İsterim Mürteza Efendiyi de, işitirim onu, etmedi minnet hiçbir namerde. Var evlerim Manisa’da, hem de mandıralarım... Alsın beğendiğini, ister ise olsun onun, tek etmesin vermemelik kızını...” (s.254)

“İsmet İnönü’yü Türkiye’den sürelim” diyen belediye başkanı

Bu yazının amacı çerçevesinde değineceğimiz son roman Gurbet Kuşları’dır. (1962) 1960 Darbesi sonrasında okuyucuyla buluşan bu roman, taşranın İstanbul’a göçünü anlatsa da, aslında bir Demokrat Parti (DP) eleştirisidir. 1950-1960 DP iktidarının uygulamalarını eleştiren yazar, dönemin yaşanmış olaylarına da değinir. Bunlardan en önemlisi 6-7 Eylül olaylarıdır. Bu olaylardan yazımızı ilgilendiren konu 1950-1954 yılları arasında İzmir Bele-

DP’li Belediye Başkanı Rauf Onursal’ın İsmet İnönü’nün yurt dışına sürülmesiyle ilgili demeci. 14.03.1951 Cumhuriyet

diye Başkanlığı yapan Rauf Onursal’ın yaptığı bir açıklamadır. 14 Mart 1951 yılında DP’li Başkan Onursal, tarihe geçecek bir söz söyler ve İsmet İnönü’nün Türkiye dışına sürülmesi gerektiğini söyler. Bu olay, romana Kabzımal Hüseyin ve karısı üzerinden yansıtılır. DP’liler Menderes’in Atatürk’ten sonraki en büyük Türk olduğunu her yerde söylerler. İnönü ile ilgili sözleri sık sık gündeme gelmektedir. Şimdi de romandan bir alıntı yapalım:

Eski kabzımal, yeni müteahhit milyonerlerimizden Hüseyin Korkmaz, beyefendiler beyefendisinin radyolarda, partide, şurada burada çok dinlediği bitmez tükenmez, ateşli mi ateşli konuşmalarını yeniden hatırladı. Elma kadar sımsıkı, pırlıl pırlıl beyefendiler beyefendisi, coştukça coşuyor, açıldıkça açılıyordu. Huyu buydu. Karısından işittiğine göre, Avrupa’dan mı, Amerika’dan mı ne coşturucu haplar, iğneler getirir, gereklikçe damarlarına vurdurur, iğnenin tesiriyle coşarmış. Yalnız karısının değil, bütün partili, hatta memleketini seven herkesin inandığı gibi, gerçekten de “Atatürk’ten sonra en büyük Türk”tü. Madem İnönü’ye kızıyor, istemiyordu onu, İzmir Belediye Reisi’nin dediği gibi, memleketten sürüp çıkarmalıydı. Çıkmıyor

mu? Yüzmeliydi derisini, içine saman doldurmalıydı. Dahası var, il başkanlığında toplanan bucak başkanlarından birinin dediği gibi, bu adam neden “Atatürk’ten de büyük Türk” olmasındı? Atatürk devrini de biliyorlardı bu devri de. O devirde, her mahallede yedi sekiz milyoner nerdeydi? (s.49)

72. Koğuşun İzmirlisi

Bu yazının konusu Orhan Kemal’in romanları; ancak üstadın uzun öyküsü 72. Koğuş’a değinmeden geçmek olmaz. 2. Dünya Savaşı yıllarının yıkımı içinde cezaevini anlatan öykünün kahramanlarından biri de İzmirlidir. 72. Koğuş, tiyatro oyunu olarak ilk defa 1967’de Ankara Sanat Tiyatrosu tarafından oynanır. Asaf Çiyiltepe’nin yönettiği oyunda kimler yoktur ki... Müzik Aşık Mahzuni’nindir. Ayberk Çölok, Çetin Öner, Rana Cabbar, Nihat Ziyalan, Tunca Yönder efsane kadronun içindedir. İzmirliyi de usta oyuncu Erkan Yücel oynar. Erkan Yücel, 9 Eylül 1985’te Selçuk’ta bir trafik kazasında hayatını kaybeder.

Sonuç

Bütün bunların dışında Orhan Kemal’in romanlarında İzmir söz arasında geçer. Fakat bu örnekler bize bir tahlil imkanı verecek güçte değildir. Sonuç olarak, Orhan Kemal’in roman coğrafyasında İzmir çok geniş bir şekilde yer almasa da, İzmir’in tarihi, sosyo-ekonomik durumu hakkında fikir verecek güçtedir.

KAYNAKÇA

- Orhan Kemal, Gavurun Kızı, Sabri Çelik Matbaası (Çıkaran: İbrahim Gezer), 1. Baskı, 1959, İstanbul
- Orhan Kemal, Yalancı Dünya, Ağaoğlu Yayınevi, 1. Baskı, 1966, İstanbul
- Orhan Kemal, Cemile, Varlık Yayınları, 2. Baskı, 1958, İstanbul
- Orhan Kemal, Kanlı Topraklar, Remzi Kitabevi, 1. Baskı, 1963, İstanbul
- Orhan Kemal (İlhan Fahri Demir), Konya Oturak Alemleri (Oyuncu Kadın), 1. Baskı, Çelikkilt Matbaası (Çıkaran: İbrahim Gezer), 1959, İstanbul
- Orhan Kemal, Hanımın Çiftliği, Everest Yayınları, 12. Baskı, 2008, İstanbul
- Orhan Kemal, Müfettişler Müfettişi, Varlık Yayınları, 1. Baskı, 1966, İstanbul
- Orhan Kemal, El Kızı, AK Yayınları, 1. Baskı, 1960, İstanbul
- Orhan Kemal, Dünya Evi, Dost Yayınevi, 1. Baskı, 1958, Ankara
- Orhan Kemal, Murtaza, Everest Yayınları, 20. Baskı, 2013, İstanbul
- Orhan Kemal, Gurbet Kuşları, Varlık Yayınları, 1. Baskı, 1962, İstanbul
- Cumhuriyet Gazetesi Arşivi

Eşrefpaşa Caddesi (İkiçeşmelik)

İzmir'in örnek kıdemli vatandaşları

**Sancar Maruflu ve
Özcan Tuncel
TÜRYAK tarafından
'örnek kıdemli
vatandaş' olarak
ödüllendirildi.**

Saadet Erciyas

Türkiye Yaşlılık Konseyi Derneği (TÜRYAK), 2003 yılında kurulan ve yaşlı haklarının savunuculuğunu yapan bir sivil toplum örgütü. TÜRYAK, 60 yaş ve üstü, meslek yaşamında başarılı, sosyal etkinliklerde öncü ve lider olan, yaşama bağlılığını ve yaşama sevincini sürdüren, toplumun takdir ve sevgisini kazanmış, örnek kişilik sergileyen kişileri 'Örnek Kıdemli Vatandaş' olarak ödüllendiriyor.

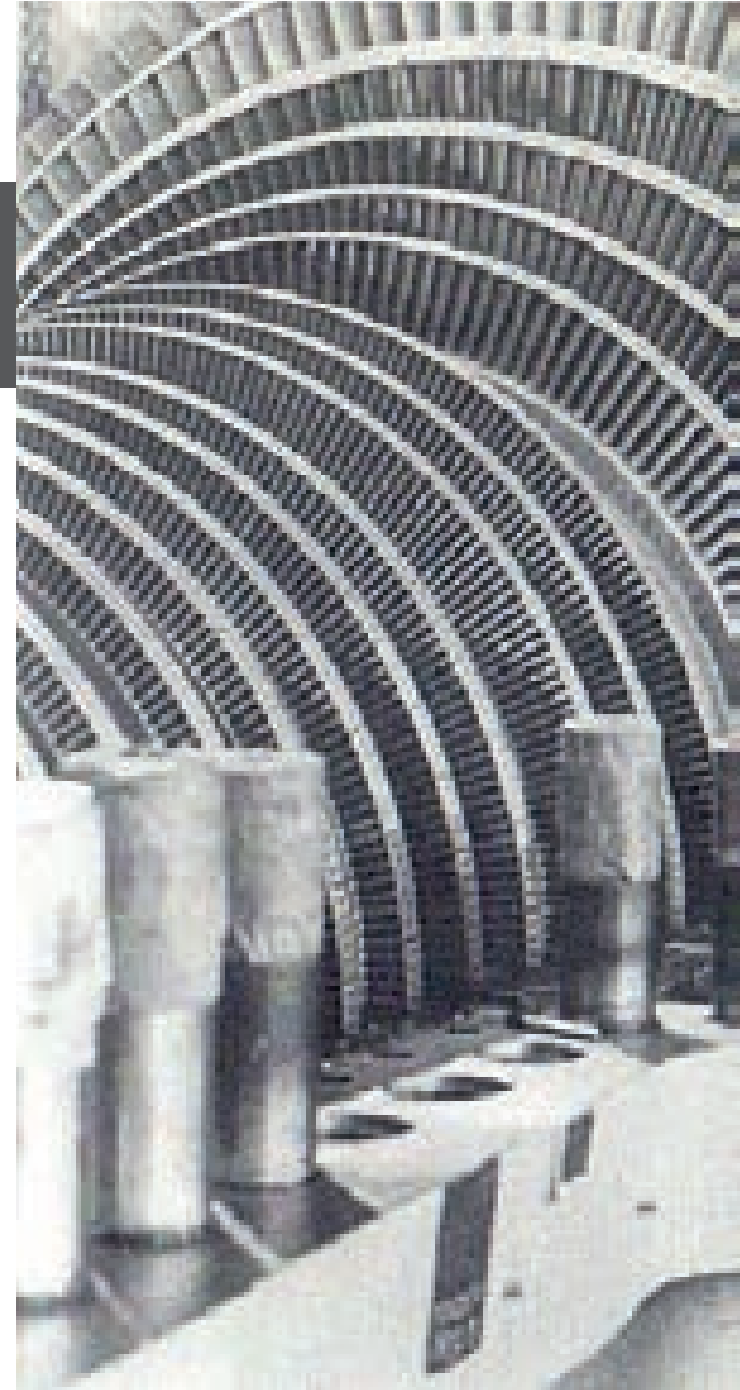
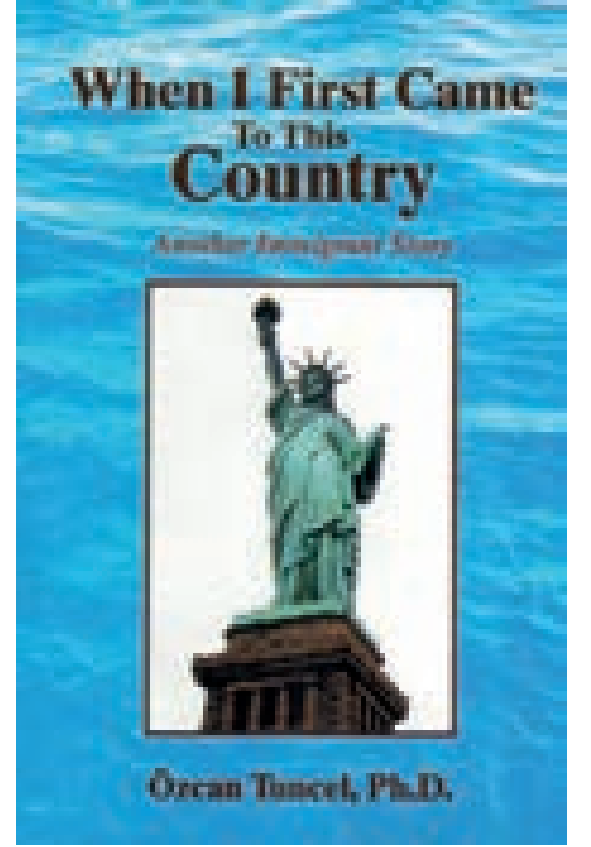
TÜRYAK'ın 2007 yılından bu yana verdiği 'Örnek Kıdemli Vatandaş' ödülünü bu yıl alan isimler arasında iki İzmirli bulunuyor: Halkla ilişkiler dünyasının duayen ismi Mustafa Sancar Maruflu ile ABD'nin Lynnfield - Massachusetts kentinde yaşayan İzmirli Makine Yüksek Mühendisi Özcan Tuncel.

TÜRYAK'ın listesinde yer alan bu iki özel insan, ödüllerini 01 Ekim 2016 günü Mövenpick İstanbul Levent Otelinde düzenlenecek törenle aldılar.

İzmir'den Amerika'ya uzanan öykü

Amerika'da yaşayan Özcan Tuncel'in Bosna Hersek Fahri Başkonsolosu Ahmet Kemal Baysak'ın aile dostu olduğunu, her yıl olduğu gibi ailesiyle İzmir'e geldiğini ve Çeşme'de bulduklarını öğrendim. Kemal Bey'in aracılığıyla Tuncel ailesiyle buluştuk. Özcan Bey'le söyleşimize eşi İlkay Hanım ile Kemal Baysak ve eşi Pervin Baysak da eşlik etti. Bir film izlercesine akan söyleşinin sonunda Özcan Tuncel, İngilizce yayımladığı, kısa bir süre sonra Türkçe'ye çevirmeyi planladığı 'When I first came to this country / Another immigrant story' (Bu ülkeye ilk geldiğimde / Bir başka göçmen hikayesi) adlı kitabını imzalayarak verdi bize.

Söyleşimiz yoksul bir ailenin başarılı ve çalışkan çocuğu Özcan Tuncel'i Amerika'daki yaşamıyla örnek vatandaşlığa götüren öyküsünün bir özeti gibi. 50 eyalette yaşayan binlerce Türk arasından seçilen Tuncel'in yaşam öyküsü 1937 yılında, Alsancak'ta, 1457 Sokak'taki küçük evlerinde başlamış. Annesi Selanik'ten, babası Yanya'dan göçüp gelmiş İzmir'e. Saint-Joseph Fransız Lisesi'nin

arka sokağındaki 6 numaralı evde oturan, Altın Kundura isimli dükkanı işleten ayakkabıcı Sadık Bey ve Şakire Hanım'ın tek çocukları olan Özcan Bey, elektriksiz, mangalla ısınılan, yoksul ama son derece mutlu bir yuvada yetişmiş. Alsancak'ın yarısının yangın yeri olduğu, sokakların hava gazıyla ısıtıldığı, komşuların Rum, İtalyan, Yahudi

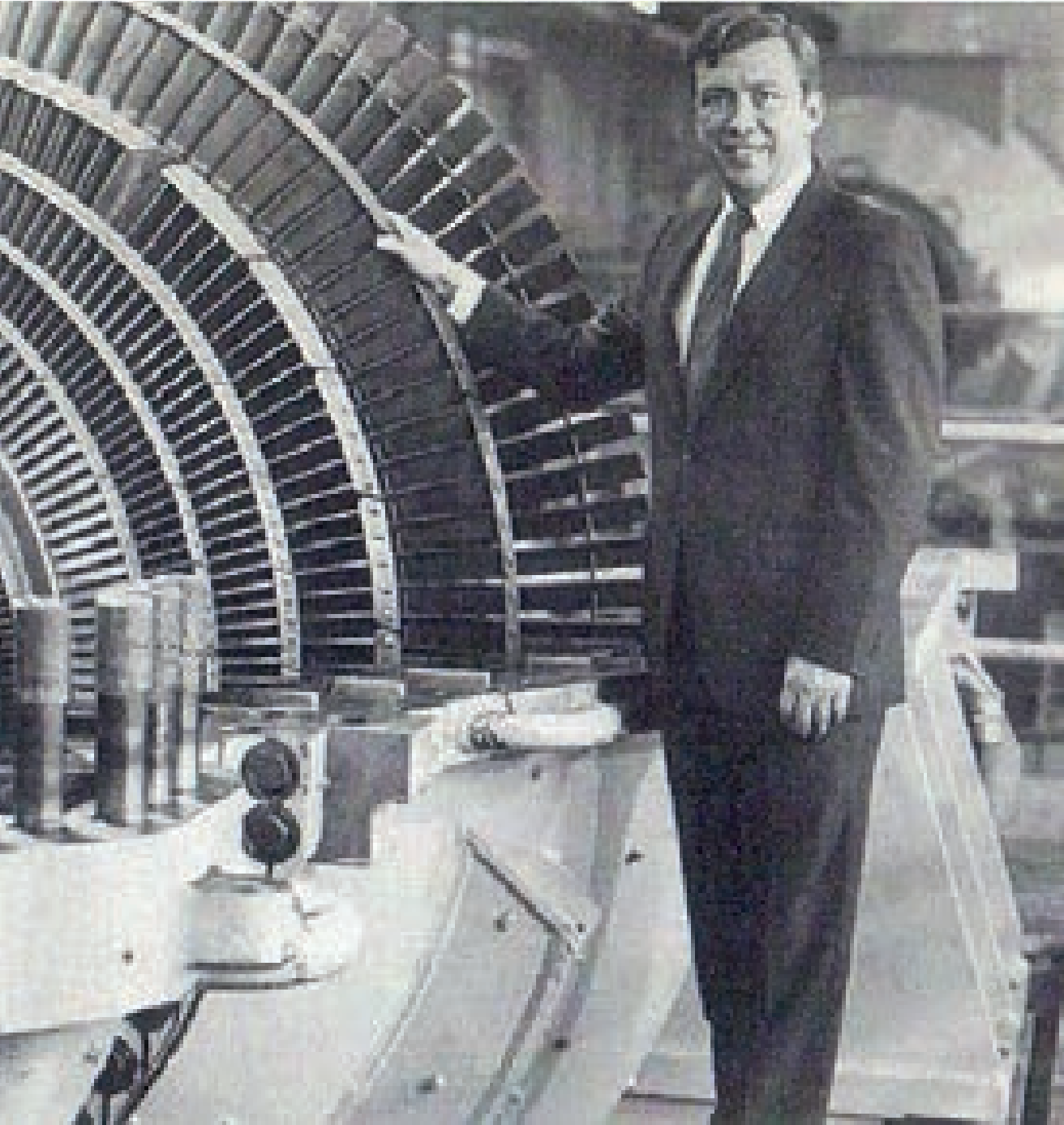
olduğu yıllarda sakin bir çocukluk geçirmiş. "Alsancak'ın yarısı yangın yeri. Evimizden bakıldığında Kadifekale çok rahat görünürdü" diyen Tuncel, "Çocukken yaz aylarında çalışırdık. Alsancak Stadyumu'nun karşısında Sucu Orhan'ın dükkanı vardı. Orada çalıştım, öğleden sonraları gazoz sattım. Yine Tariş çalıştığımız iş yerlerinden biriydi. Babam ayakkabıcıydı ya, okumazsam ayakkabıcı olacağımı düşünürdüm. Ayakkabıcı olmamak için çok çalışmam ve başarılı olmam gerektiğini fark etmişim" diye anlatıyor o yılları.

Sümerbank'tan yaşamın akışını değiştiren burs

Anne babasının okuma yazması olmasa da

İstanbul Teknik Üniversitesi'nden (İTÜ) yana kullanmış. İstanbul'a gittiğinde önce, o yıllarda mühendislik okuyacak öğrencilere yurt dışı burs olanağı sağlayan Sümerbank'ın açtığı bir sınava girmiş, ardından da İTÜ'nün sınavına katılmış. Sınavda başarılı olarak üniversiteye kaydını yaptıran Özcan Tuncel, üç ay sonra "İTÜ'nün sınavından bile zordu" dediği, 600 öğrencinin katıldığı Sümerbank'ın yurt dışı bursluluk sınavını üçüncü olarak kazanmış. Ailesi de onay verince, daha İstanbul'a "merhaba" diyemeden, Amerika yolu görünmüş 18 yaşındaki Özcan Tuncel'e. İskenderun gemisiyle Amerika'ya gitmek üzere yola çıkmış, önce Napoli'ye, bir hafta sonra Amerika'ya ulaşmış.

Özcan Tuncel, altı yıllık eğitimini başarıyla

çocuklarının okuması için ona hep destek olmuşlar. Gazi İlkokulu'nu, ardından Namık Kemal Lisesi'ni başarıyla bitiren Özcan Tuncel, 1955 yazını Kordon'da o yıllarda alt katı kütüphane olan Atatürk Müzesi'nde geçirmiş. "Matematikte hep iyiydim" diyen Tuncel, Ege Üniversitesi'nin ilk fakültesi olan Tıp Fakültesi'nin daha yeni açıldığı o yıl tercihini

tamamlamış. 1960 yılında Lehigh Üniversitesi Makine Mühendisliği Bölümü'nden mezun olmuş. 1962 yılında ise yüksek lisans eğitimi almış. Bu süreçte okulun yabancı talebe birliği başkanlığını yapmış. Eğitimini tamamladığında Sümerbank'ın çağrısı üzerine bir yol ayrımına geldiğini anlamış. O günlerini şu sözlerle anlatıyor Özcan Tuncel:

"Okulu bitirdiğimizde iş yerlerinden öğrencilerle görüşmeye gelen firmalar olurdu. Ben yedi firmayla görüşmüştüm. Hepsinden de iş teklifi almıştım. Firmalar içinde General Electric de (GE) vardı ve ben orada çalışmaya karar verdim. Kararımı Sümerbank'a bildirdim. Verilen bursu geri ödeme olanağımız vardı. Okulu bitirdikten sonra 1962 yılında GE firmasında buhar türbinleri bölümünde dizayn ve araştırma mühendisi olarak işe başladım. Hem çalıştım hem burs parasını geri ödedim."

GE'de işe başlayan ilk Türk çalışan olduğunu dile getiren Özcan Tuncel, şirketin ileri mühendislik programına katılmış. Akşamları da doktora eğitimini sürdürmüştü. 1967 yılında Brooklyn Polytechnic Enstitüsü'nde doktorasını tamamlamış. Şirketin türbin araştırma ve laboratuvarlarında müdürlük yapmış. Bu süreçte Japonya'da, Hindistan'da ve dünyanın farklı ülkelerinde görev almış. Çok sayıda konferansa katılmış, geliştirdiği ürünlere patent alınmış. Amerikan Deniz Kuvvetleri denizaltı ve uçak gemilerinin nükleer türbinleri ve birleşik çevrimli (gaz ve buhar) türbin tasarımı bölümünden sorumlu olmuş. 1965 yılında Brooklyn'de düzenlenen bir Cumhuriyet Balosu'nda, Kıbrıslı bir Türk ailenin kızı olan İlkay Hanım'la tanışmış ve kısa süre sonra evlenmişler.

"Okulumu bitirdim, işim iyiydi ve evlenmiştim. Aileme para yollayabiliyordum, mutluydum ama bir sorunum vardı" diyen Özcan Bey, 1968 yılında şirketinden izin alarak Türkiye'ye askerlik için gelmiş. Deniz Kuvvetleri'nde iki yıl yedek subaylık yapmış. Eşini de Türkiye'ye getiren ailenin ilk kızları İstanbul'da dünyaya gelmiş. Askerlik sırasında izin alıp İzmir'e de gittiğinde gör-

dükleri şaşırtmış kendisini. İzlenimlerini şu sözlerle aktarıyor Tuncel:

"12 yıl sonra ilk kez geldiğimde İzmir çok farklı geldi. Bana çok geniş gelen Alsancak'taki caddelerin ne kadar dar olduğunu fark ettim. Ailede büyükler vefat etmişti. Mahallemizdeki Rumlar, Yahudiler, İtalyanlar, hepsi gitmişti. Kordon'da o güzelim denize lağım akıyordu ve berbat bir kokusu vardı. Sürekli karşılaştırma yapıyordum. Karşıyaka'daki, Kordon'daki yalılar ayaktaydı daha. Ülke olarak Amerika'daki olanaklar elbette yoktu. Her dönüşte biraz daha buruk ayrıldım bu değişim karşısında."

Çalışkan Türk

Askerlik sonrası 1970 yılında ilk çocuklarıyla Amerika'ya dönen Özcan Tuncel, GE'deki görevine başlamış. 1976 yılında dışarıdan başvurduğu İTÜ'den de sınavları aşarak doçentliğini almış. "Ben katıldığım bütün

sınavları başarıyla geçtim çünkü hep çok çalıştım" diyen Tuncel, GE'te Jet Motorları Araştırma Bölüm Başkanlığı'na kadar yükselmiş. Özcan Tuncel, 2002 yılında 65 yaşındayken, 40 yıllık aktif mühendislik meslek yaşamından ayrılmış. Bu yoğun süreçte sadece işle geçmemiş yaşamı Tuncel'in. Kendisine "Örnek Vatandaş" ödülünü getiren sosyal etkinliklerini yaşamı boyunca sürdürmüştü. Başarılı bir Türk öğrenci olarak, başarılı bir Türk mühendis olarak adı hep önde yer almış.

1979 yılında Boston'a gittiğinde bölgedeki Türk-Amerikan Kültür Cemiyeti başkanlığını yapmış. 1980 yılında Büyükelçi olan Şükrü Elekdağ'ın önderliğinde kurulan Türk Amerikan Dernekleri Birliği'nin (Assembly of Turkish American Associations - ATAA) kuruluşunda Boston Dernek Başkanlığı yapmış. Dört yıl da ATAA'nın başkan yardımcılığını üstlenmiş. 1982 yılında yakın dostu olan Fahri Konsolos Orhan Gündüz şehit

edilince zor günler geçirmiş Türk dostlarıyla. Bu süreçte Türkiye'den gelen onlarca gencin eğitim yaşamlarını kolaylaştırmak için çalışmalarını sürdürmüştü. 1995 yılında ise İzmir Atatürk Organize Sanayi Bölgesi'nde kurulan ve enerji üretmeyi sürdüren Ataer Elektrik Santrali'nin kuruluş aşamasında danışmanlık da yapmış.

Özcan Tuncel, söyleşimiz boyunca yaşadıklarını anlatırken öylesine olumlu ki; 60 yıllık gurbet yaşamında sanki hiçbir zorlukla karşılaşmamış, hiç sıkıntı çekmemiş bir kişi vardı karşımızda. "İşte benim eşimin en büyük özelliği bu" dedi İlkay Tuncel. "Hep pozitifdir Özcan, her işin olur yanına bakar, olumsuzluğu görmez. Çalışkanlığıyla ve pozitifliğiyle sorunları teker teker aşar" diye sürdürdü sözlerini.

Yazımın başında dedim ya, bir film izlercesine akan söyleşide soluksuz dinledik Özcan Tuncel'in göç macerasını. 18 yaşında sadece aklına ve kendine güvenerek cesaretle yola çıkan Özcan Tuncel, bugün üç çocuk ve altı torunuyla geniş bir aileye sahip. Uzun ve başarılı bir çalışma dönemini geride bırakan, yanında sevgili eşiyile dingin bir yaşamı olan Özcan Tuncel'e yaşam felsefesini sorduğumda şu yanıtı veriyor:

"Ben hep Atatürk'ün 'Hayatta en hakiki mürşit ilimdir' sözünü ilke edindim kendime. Okul bitti diye kitapları kapatmak yok. Eğitim yaşam boyu sürecek. Kendinize bir hedef koyup oraya ulaşınca kadar durmak yok. Hayat durağan değildir çünkü, hedefinize ulaşırsınız yeni hedefler belirlersiniz kendinize."

Metin Oktay'dan sonra Damlacık'tan yetişen bir "Futbol Bilgesi"

Bülent Buda

Atilla KÖPRÜLÜOĞLU

Ben öyle çağırlandırıyorum: 'Futbolun Bilgesi!' Futbol ve dışındaki konuşmaları, tavrı; hep bilgece...

Nezaket abidesi, bir insan sevdalısı.
Ona göre 'yaşamdır, yaşamın kendisidir' sevda.
Dostlarına -Ustam'ın deyişyle- göğü kucaklayıp getirten sevdadır bu.
Futbolda her şeyi yaşamış; tepeyi de dibi de!

Damlacık, 'İzmir'in kalbi' Konak'tadır.
'Taçsız Kral' Metin Oktay'ın semtidir de.
Tarihi semtteki (şimdi yok oluyor)
tek odalı evden her çıktığında soluğu Eşrefpaşa'daki
Cicipark'ta topun peşinde alır Bülent Buda.
İlk kuşandığı forma; Kalespor sonra Damlacık tabii!
Lise öğrencisiyken Teknik Direktör Sabri Kiraz
Genç Milli Takım'a çağırır, Portekiz'de
milli olma onurunu yaşatır!
Metin Oktay Ağabeyi, idolüdür. Yıllar sonra
karşı karşıya oynar. Şu ifadeler onundur:
"Karşısında saygımdan hep durdum, oynayamadım.
Hele bir maç var ki, arkamı dönüp gittim.
Çünkü o Metin Oktay'dı!"

19 yaşında profesyonelliğe adım attığı İzmirspor'da -
iyice- parlar.
4 yıl forma kuşanır Seyfi Talay, Tuncay Becenek,
Sezen Kadioğlu, Turgay Metolu takımında!
Hocası Sait Altınordu ona çok güvenir.
1965-66 sezonunda kendisini çok beğenen
Fenerbahçeli yöneticiler transferini gerçekleştirirler.
'Damlacıklı Bülent' olur 'Fenerli Bülent'...
Yoksul semtten Fenerbahçe'ye. Rüyası gerçekleşir!

Bir yandan da üniversite okur... O günlerin ender 'mek-
tepli' topçularından...
'İnsan Mezarlığı' İstanbul'un Sarı-Lacivert'inde çok sıkıntı
yaşar.
O nedenle 1 yıl sürer Kadıköy macerası!

Dönemin Kulüp Başkanı Kadir Has onu 'Jilet' lakaplı
İstanbulspor'dan Yılmaz Şen ile takas eder.
Bülent Buda, 5 yıl İstanbulspor formasını giyer.
Sarı-siyahlı forma çok yakışır sarışın solaka.
En güzel yıllarının bu kulüpte geçtiğini aktarır her söy-
leşide...
İstanbulspor, çok güçlüdür o sıralar.
Kalecisi Arap Yılmaz'dır, Kaptan Kasapoğlu'dur! Bahattin,
Bilge, Yıldırım, Zorbay, Türker, Celal, Ender Konca,
Cemil Turanlı kadro için 'En Fenerli Spor Yazarı' İslam
Çupi şöyle yazmıştır:

**Damlacık'ta filiz verdi,
İzmirspor'da serpildi.
Fenerbahçe ve
İstanbulspor'da yıldızlaştı.
Ay-Yıldızlı'yı da kuşandı...**

İzmir karması.

İzmirspor.

İstanbulsporlu yıllar.

"Bu çocuklara seyircisi olan bir Anadolu takımının formasını giydirin, futbolda ülkenin altını üstüne getirsinler..."
Sonra İzmir'e, İzmirspor'a döner 2 yıl daha oynar ve erken denilebilecek yaşta futbolu noktalar!

Günaydın yıllarımızda Cumhuriyet'ten 'eski-meyen dostlar'dan...
Nüvit Tokdemir tanıştırmıştı Bülent Abi'yi...
Zamanla da müthiş bir saygı, sevgi ve sempati oluştu...
Futbol yorumculuğu yapıyor şimdi gazetesinde, kanallarda...
Harika futbol bilgisini, anılarıyla bezeyip, özlü deyişlerle o kadar güzel aktarıyordu ki Bülent Buda!
Hele basın tribünü'nde birlikte maç izlemek, ne büyük keyiftir onunla!
Devre arasında da başladı mı Metin Oktaylı, Lefterli, Turgay Şerenli, Kadri Aytaçlı anıları anlatmaya...
Değme gitsin derler ya!..

Yaşama soldan bakar. Şiire de sevdalıdır Bülent Buda. Nazım Baba, Can Yücel, Cemal Süreya, Edip Cansever, Turgut Uyar, Özdemir Asaf dizeleri dilinden düşmez. Her konuşmasında özlü sözlere de yer verir. Bugün bilgi ve kültür birikimi üst bir futbol yorumcusudur Bülent Buda. Keyifle yazıları okunur, programları merakla izlenir. Zaman ve uzaklıkların aşamadığı dostluklara Bülent Abi!
Daimi sevgi, saygı ile kalbine değen kalpler çok olsun!

Lise yıllarında Yıldız Milli Takım.

İzmirsporlu yıllar Teknik Direktör Doğan Emültay ve takım arkadaşları ile birlikte.

Fenerbahçeye gol atıyor.

Sihirbaz Macarlar

Macaristan Milli Takımının 1956 yılındaki İzmir karşılaşmaları, futbol gösterisi, İzmir futbolu adına bir dönüm noktası olmuştur. Macar Milli Takımı sadece İstanbul'da iki maç yapmak için anlaşma yapmıştı. Fakat Ankara ve İzmir de 'Sihirbaz Macarlar'ı görmek istiyordu.

■ **Hüdayi ÜLKER**

■ **Fotoğraflar Yeni Asır gazetesi arşivi**

O yıl Türkiye'de çok sert geçen kış mevsimi Macar takımının maceralı günler yaşamasına neden oldu. İzmirli yöneticiler bir maç alabilmek için mücadele ederken İstanbul'daki kötü hava koşulları İzmir'e iki maç şansı getirmişti. 1956 yılındaki Türkiye-Macaristan milli takımları karşılaşmasında Türkiye Macaristan'ı 3-1 yenerek bir destan yazmıştır. Ancak ben bu yazımda İstanbul ve Ankara maçlarını değil, 1956 yılının Ocak ve Şubat aylarında konuyla ilgili İzmir'de neler olmuştu onları anlatmaya çalışacağım. Macarların 3 Şubat 1956 tarihinde İstanbul'a geleceği haberi Türkiye'de büyük bir yankı uyandırmıştı. Nasıl uyandırmıştı! Bu takım 1952 yılında Helsinki'de düzenlenen Yaz Olimpiyatları'nda şampiyon olmuş, 1954 yılındaki Dünya Kupası'nda da ikincilik elde etmişti. Ayrıca Macarlar zamanın en güçlü takımlarını da açık farkla mağlup etmişti. Örneğin İngiltere'yi 6-3 ve 7-1 gibi skorlarla yenerek adeta sahadan silmişti. O nedenle tüm Türkiye 'Sihirbaz Macarlar'ın futbolunu görmekten mahrum kalmak istemiyordu.

Çetin kış ayları macera yaşattı

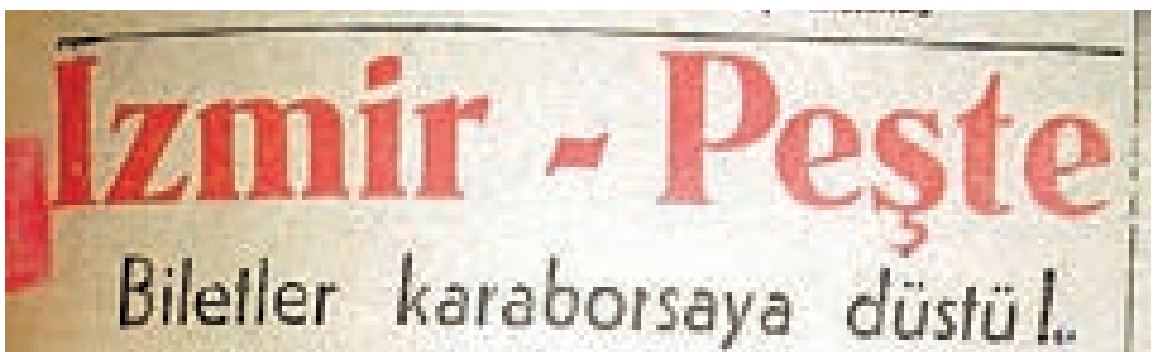
Macar takımının 1950'li yıllardaki adı 'Sihirbaz Macarlar' idi. Ancak Macar Milli Takımının

Türkiye Macar futbolcularıyla ilk karşılaşmayı yapan İzmir karması.

Şöhreti bütün Dünyayı tutan, ünlü Macar futbolcuları Alsancak stadında.

Futbol Federasyonunun vâadi nerede kaldı?

Macar Milli Takımının İzmirde de, temsili bir maç yapması için Başbakana telgraf çekildi

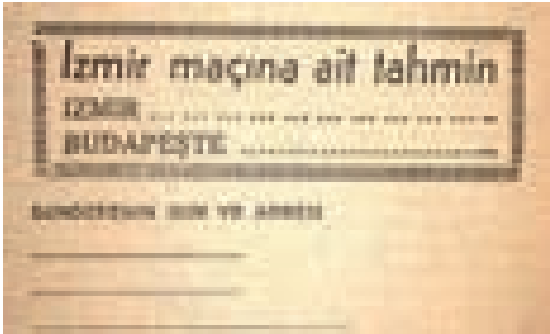

Milli takımın İzmirde de, temsili bir maç yapması için Başbakana telgraf çekildi

Futbol Federasyonunun İzmirde de, temsili bir maç yapması için Başbakana telgraf çekildi

HOŞ GELDİNİZ

Müthiş soğuğa rağmen Battaniyelere sarılıp, maçı takip edenleri.

1956 yılındaki Türkiye ziyareti bu takım için tam bir macera olmuştur. Bu maceralı günlere sebep, o yıl Türkiye'de çok çetin geçen kış aylarıydı. Macar takımının Türkiye'ye geleceği belli olduktan sonra İzmir için heyecan dolu günler başlamıştı. Çünkü Macarların İzmir'e gelip gelmeyeceği yılan hikayesine dönmüştü. Aslında Macar Milli Takımı, 1956 yılının 5 ve 7 Şubat günlerinde İstanbul'da iki maç yapıp geri dönmeyi planlamıştı. Fakat Ankaralılar da bu süper takımı şehirlerinde görmek istiyorlardı. Sonuçta Federasyon Ankara için de bir gösteri maçı organize etti. Macarların Türkiye karşılaşmalarının sadece İstanbul ve Ankara'da yapılacak olması İzmirli derinden üzdü. İzmir'in futbol takımları Federasyonun kendilerine haksızlık yaptığını düşünüyordu. İzmir bu fırsatı kaçırmak istemiyordu. Ne yapıp edip Macarları İzmir'e getirmek lazımdı. Dünyanın en iyi takımını İzmir'de seyretmek ve onların oyun tekniğini görmek İzmir futbolu adına önemli bir kazanım olurdu.

Adnan Menderes'e telgraf çekildi

İzmir'in 10 kulüp temsilcisi toplanıp zamanın Başbakanı Adnan Menderes'e bir telgraf çeker. Telgraf şöyledir: 'Sayın Adnan Menderes, Başbakan, Ankara 25 seneden beri Türkiye Futbol Federasyonu'nca tertip edilen bilumum milli ve temsili müsabakalardan birçok vaadlere rağmen mahrum bırakılan biz İzmir kulüpleri, bu kere dünyaca şöhrete haiz Macar Milli Takımı için İzmir'de temsili bir maç yapılması hususunda Federasyon nezdinde yapmış olduğumuz teşebbüse müspet cevap aldığımız halde bu kere öğreniyoruz ki Federasyon bu kararından sarfınazar ederek, milli maçı İstanbul'a ve temsili maçın birini yine İstanbul'a, diğerini de Ankara'ya vermiş bulunmaktadır. 100 bin sporseveri sinesinde barındıran ve aşağıda imzaları bulunan biz 10 gençlik kulübü temsilcileri Federasyonun almış olduğu bu gayri adil karar karşısında üzüntü duymaktayız. Türk sporuna gayri müsait şartlar altında dahi büyük kıymetler yetiştiren mütevazı bölgemiz için Macar Milli Takımının yapacağı temsil müsabakasından birisinin de İzmir'e verilmesi hususunda alakalılara İzmir için her zaman esirgemediğiniz emirlerinizi saygılarımızla arz eder, müjdenizi İzmir'in sporsever halkına duyurmak üzere dört gözle bekleriz.'

Büyükelçilik maçı iptal ediyor

Bu telgraftan sonra, yapılan görüşmeler

neticesinde Macarlar İzmir'e gelmeyi ve bir maç da İzmir'de yapmayı kabul ettiler. Fakat gelin görün ki şanssızlık İzmir'in yakasını bırakmıyordu. Tam her şeyi yoluna koymuşken, Türkiye Futbol Federasyonu'nda görevli bir şahıs Macarlara, İzmir stadının 2-3 bin seyirci kapasiteli bir stat olduğunu söylüyor. Ankara'daki Macaristan Büyükelçiliği bu haberi alınca takımın İzmir programını iptal ediyor. Tabi bu durum İzmir'de bomba etkisi yaratıyor. Herkes maç hayaliyle yaşarken ortaya böyle bir durumun çıkması İzmirli sporseverlerde şok etkisi yapıyor. Üstüne üstlük İzmir stadının 2-3 bin kişi kapasiteli olduğunu Macarlara söyleyen kişi bir İzmirliymiş.

Ankara'ya heyet gidiyor

Bu üzücü haberin ardından İzmirli yetkililer hemen karşı atağa geçiyor. İzmir stadının 15 bin kişilik olduğunu söylemek ve Macarları İzmir'e gelmeye yeniden ikna etmek için bir heyet kuruluyor. Heyette Nebil Altuğ, Belig Beler, Seyfi Özgizler, Fehmi Yüceyar vardır. Ankara'ya giden bu heyet Meclis Başkanı Refik Koraltan'ı ziyaret edip ona meseleyi anlatırlar. Koraltan, İzmirli heyetle yakından ilgilenip her türlü yardım sözü vermiştir. Heyet, Macar Büyükelçisiyle de görüşüp üçüncü temsil maçı için söz almıştır. Ardından Ankara-Budapeşte arasında telefon görüşmesi yapılmış, İzmir maçı garantiye alınmıştır. Heyet Ankara'dan döndükten sonra profesyonel tertip komitesi bilet fiyatlarını ve programın ana hatlarını konuşmak üzere toplandı. Tertip komitesinde şu isimler vardı: Başkan İzmir Futbol Ajansı Sezai Karabilgin. Üyeler: Haşmet Uslu, Belig Beler, Sami Özok, Muammer Erol, Nihat Paykoç, Fehmi Yüceyar, Şeref Balkanlı, İsmail Özerk, Cemal Tanık, Melek Leskay, İskender Yumlu, Adnan Süvari. Bu heyet tartışmalardan sonra bilet fiyatlarını şöyle belirlemiştir: Açık tribün 5, kapalı tri-

bün 10, saha içi numaralı 15, kapalı tribün numaralı 20 Lira.

İzmir'de bayram havası esiyor

Ankara'ya giden heyetin işleri düzeltilmesinin ve komitenin çalışmaya başlamasının ardından İzmir'de gene bayram havası esmeye başlar. Gazeteler her gün Macar takımından bahsediyor, okurları için tahmin kuponları yayınlıyordu. Karaborsacılar bilet almaları için Valilik devamlı surette halkı uyarıyordu. Alsancak Stadı'nın kapasitesini yükseltmek için boş kısımlara portatif tribünler monte edilir. Tribün konulamayan yerlere de sandalyeler yerleştirilir. Böylelikle stadın rahatlıkla 15 bin seyirci alması sağlanır. Fakat maça ilgi bu sayının çok üzerinde olduğu için vatandaş maçın radyodan naklen verilmesini istemiştir. Bu arzu üzerine İzmir Radyosu bu iş için yetkililerle görüşmeye başlar. Bu arada Macar takımıyla karşılaşacak olan İzmir karması antrenmanlara başlar. Karma yaptığı hazırlık maçlarında Ülküspor'u 3-1, Altınordu'yu da 3-2 yener. Macar takımıyla karşılaşacak olan İzmir karması için şu futbolcular çağrılmıştır: Altan, Akın, Sabahattin, Mustafa, Vedat, Nejat, Fikret, Sedat, Cemil, Ertan, Ruhi, Bayram, Ergun, Coşkun, Gönen, Rıdvan, Şencan, Doğan.

Yarım metre kar olunca

Ve nihayet 3 Şubat 1956 tarihinde Macar takımı uçakla İstanbul'a geldi. İstanbul o tarihte yıllardır görülmemiş bir kış yaşıyordu. Şehirde yarım metrenin üzerinde kar vardır ve trafik felç olmuştur. Maçın yapılması gereken Mithatpaşa Stadı da karla kaplıydı. Bu sırada İzmir karması da İstanbul'daki maçları izlemek için yola çıkmıştı. Grup Basmane'den Bandırma'ya trenle gitmişti, oradan da gemiyle İstanbul'a geçeceklerdi. Fakat hava muhalefeti nedeniyle gemiler yola çıkamıyordu. İzmir karmasını takip

eden Yeni Asır'dan Doğan Acar Bandırma'dan şu haberi geçiyordu: **"Bu sabah Basmane'de bizi karşılayan yağmur Bandırma'ya kadar peşimizi bırakmadı ve buraya bir hayli rötartlı geldik. Bu sefer de bizi İstanbul'a götürecek ekspres Bandırma vapurunun burada olmadığını görerek üzüntümüz katmerleşti. Bununla beraber antrenörümüz Sait Altınordu'nun tatlı esprileri ve futbolcularımızın sonsuz neşeleri bu üzüntümüzü kısa bir anda giderdi. Şimdi bütün kabile, başta Ali Barçın olduğu halde, iki günden beri burada yatmakta olan Kadeş vapuru süvarisini kandırmaya çalışıyoruz. Kaptan, 'Bu havada imkanı yok kalkmam' diyor. Biz ise, 'Macarları razı ettik de bir kaptanı mı kandıracağız' diye ha gayret adamcağıza rütbe üstüne rütbe ihsan ediyoruz. Şimdilik kaptan hazretlerini amiralliğe terfi ettirdik, fakat inadında ısrar ederse çarnaçar yolumuza otobüsle devam etmek zorunda kalacağız. Kafilenin bir kısmı ne olur ne olmaz diye bir taraftan otobüsçülerle pazarlığa bile girişti. Bakalım hangi tarafı kandırır isek onun gemisine binip onun düdüğünü çalacağız. Bildiğimiz bir şey varsa topumuzun yağmurdan dolayı düdüğe döndüğü hakikatidir. Pardösülerin ve muşambalarımızın altına bile yağmur nüfuz etmiş vaziyette. Şayet ne karadan ne denizden gitmek imkanı bulamayıp burada mahsur kalırsak siz bizden o zaman yükselecek feryadı dinleyin..."**

İstanbul karşılaşmaları ertelendi

İzmir kafilesi Bandırma'da bunları yaşarken, İstanbul'da başka olaylar yaşanıyordu. Evet, kötü hava şartları nedeniyle İstanbul karşılaşmaları ertelenmişti. Mithatpaşa Stadı'nda bulunan yarım metrenin üzerindeki karın kısa sürede temizlenmesi imkansız olduğu için, Macar takımının vakit kaybetmeden,

havanın nispeten daha iyi olduğu İzmir'e gitmesi kararlaştırıldı. Macar kafile başkanı Dr. Sabeş'le yapılan yeni bir anlaşma sonucunda maç tarihleri şöyle olacaktı: 8 Şubat 1956 Çarşamba günü: İzmir-Peşte (temsili), 10 Şubat 1956 Cuma günü: Yine İzmir-Peşte (temsili), 12 Şubat 1956 Pazar günü: Ankara-Peşte (temsili), 15 Şubat 1956 Çarşamba günü: İstanbul-Peşte (temsili), 19 Şubat 1956 Pazar günü: Türkiye-Macaristan (Milli).

İzmir'e iki maç geldi

Macarların Türkiye programında öylesine değişiklikler yaşandı ki, en sonunda her şey İzmir'in lehine döndü. İzmir bir maç alabilmek için mücadele ederken, sonunda İzmir'e iki maç geldi. Spor yazarı Cezmi Zallak, bu sevindirici haber hakkında şu yorumda bulundu: **"Fakirin yuvasını Allah yaparmış. Biz de şimdi ona benzedik. Yok sahamız toprakmış, yok stadımız ufakmış ve daha birçok 'yok'lar sıralayabiliriz. Ama Macar spor idarecileri bizim federasyondan daha anlayışlı çıkarak İzmir'de de maç yapmaya bir kalemde 'evet' dediler. Talihe bakın ki biz bir maç koparabildiğimiz için kendimizi talihli addederken ulu Tanrı bize ikincisini de nasip etti."**

Pasaport'ta görkemli karşılama

7 Şubatta Macarlar Kadeş vapuruyla İzmir'e gelirler. Vapurda Türk Milli Takımı ve İzmir karması da vardır. İzmir karması zaten İstanbul'a boş yere gitmişti. Çünkü İstanbul maçlarının ertelendiğini daha Bandırma'da öğrenmişlerdi ve Bandırma'dan geri dönebilirlerdi, geri dönmeyip İstanbul'a gitmeleri İzmir'in yöneticileri tarafından hoş karşılanmamıştı. Ayrıca İstanbul maçlarını izlemek

için İzmir'den birkaç bin kadar sporsever de İstanbul'a gitmişti. Onlar da o karakışta kendi olanaklarıyla geri döndü. Kadeş vapuru 20.15'te pasaport iskelesine yanaşırken iskelenin önü tıklım tıklım İzmirli sporseverlerle doluydu. Dondurucu soğuğa rağmen herkes gemiden incek dünya çapındaki Macar futbolcuları görmeye çalışıyordu. Biraz sonra Macar futbolcular gemiden inerken sporseverler tüm oyuncuları yıllardır tanıyormuş gibi, simalarını gördükçe isimlerini söylüyor sevgi gösterilerinde bulunuyorlardı. Sporcular otele doğru giderken Şehir Bando-su'nun tatlı nağmeleri onlara eşlik ediyordu. Macar futbolcular İzmir Palas'a, Türk futbolcular da Ankara Palas'a yerleştirildi.

Ve ertesi gün ilk maç yapılıyor...

Havanın çok soğuk olmasına karşın gene de stat dolu. Gelin bu maçı gazeteci Aydın Sevgel'in kaleminden okuyalım: **"Macar Milli Takımı, 'Peşte' temsili adı altında ilk karşılaşmasını 10 bini aşan kalabalık huzurunda, dehşetli soğuk bir havada ve Ankaralı hakem Faik Gökay idaresinde İzmir temsili takımına karşı yaptı. Saat 14.45'te takımlar halkın şiddetli tezahüratı arasında sahaya çıkarak şu tertiple yerlerini aldılar: Macarlar: Faragos, Buzansky, Lantos, Bozsik, Matrai, Sizloska, Toth, Machos, Tichy, Puşkaş, Czibor. İzmir Karması: Akın, Fikret, Vedat, Nejat, Sabahattin, Sedat, Gönen, Bayram, Rıdvan, Ergun, Coşkun. Belediye Reisi Enver Dünder'in vuruşuyla başlayan oyunun ilk akını Macarlar yaptı ve 30. saniyede kale önünde bitiveren Puşkaş takımına ilk golü kazandırdı. İzmir Karması daha ne oluyoruz deyip kendini toparlamaya vakit bulmadan 7. dakikada Machos ikinci Macar golünü de attı. Bunu 11. dakikada Tichy'in attığı üçüncü gol takip etti. Bundan sonra İzmir karması bir nebze olsun kendine gelip Macar sahasına geçebildi. İlk şutu Nejat 13. dakikada attı. Bundan cesaret alan Gönen de 17. dakikada Bayram'ın**

pasını ani bir şutla kaleye havale etti. Bundan sonra Macarlar mukabil hücumla geçtiler ve baskılarını arttırdılar. 23. Dakikada Czibor dördüncü golü attı. Macar baskısından bunalan karma müdafaası 27. dakikada Nejat'ın topu kurtarmak isterken yaptığı ters bir vuruşla beşinci golü kendi kalelerine attılar. Beşinci golün sonra İzmir Karması bir hamle daha yaptı ve 35. dakikada Ergun'un çektiği nefis voleyi Macar kaleci aynı nefasette uçarak kurtardı. Fakat bir dakika sonra Macar sağ içi Machos, 6. golü atmakta kusur etmedi. Devrenin yarım düzine ile kapanacağı tahmin edilirken, 40. dakikada Puşkaş çok yakın bir mesafeden nefis bir şutla 7. Macar golünü attı ve devre 7-1 kapandı. İkinci devrede İzmir karmasında ufak bir tadilat yapılmıştı. Rıdvan çıkarılmış, Bayram santrfora geçmiş, sol beke de Vedat'ın yerine Ertan, Nejat'ın yerine de Ruhi girmişti. İkinci devre daha ziyade Macar forveti ile İzmir müdafaası arasında yapılan bir mücadele şeklinde cereyan etti ve İzmir müdafaası birinciye nazaran bu devre daha muvaffak oyun çıkardı. İkinci dakikada santrfor Tichy Macaristan'ın 8'inci golünü de attıktan sonra kaleci Akın oyunu terk ederek yerini Altan'a bıraktı. Altan devre sonuna kadar Macarlardan gol yemeyerek, İzmir takımında günün en iyi elemanı olduğunu gösterdi. Böylece bu ilk karşılaşma üstat futbolcuların 8-1 galibiyeti ile son buldu. Macarlar bugün Efes Harabeleri'ni ve İzmir Arkeoloji Müzesi'ni ziyaret edecek ve yarın ikinci temsili karşılaşmalarını yapacaklar."

Seyirci rekoru kırıldı

İzmir Karması ikinci karşılaşmayı 11-1 kaybetti. İkinci maçta İzmir'de üç rekor kırıldı. Bu maç 18 bini aşan seyirciyle oynandı ve hasılat da rekor düzeyde oldu. Ayrıca Macarlar 11 gol atarak bir rekor kırdılar. İzmir'den sonra uçakla Ankara'ya giden Macarlar burada da maçı 4-2 kazanıyorlar. Ardından İstanbul'a geçen Macarlar, İstanbul karmasıyla yapılan maçı da 4-2 kazanıyorlar. Ve son maç olan Türkiye-Macaristan karşılaşmasını Türk Milli Takımı 3-1 kazanarak dünyada yankı uyandırıyor. Evet, bu yazımda sizlere tam 60 yıl önce yaşanmış ve bazı ilginç olaylar nedeniyle İzmir'de büyük heyecan yaratmış Peşte-İzmir karşılaşmalarının öyküsünü anlatmaya çalıştım. Macar takımı İstanbul'da iki maç yapmak için geliyor ama en enteresan öyküler İzmir'de yaşanıyor. Unutulmayacak bir öyküdür bu. Belki bir genç arkadaşımız yaşanan bu anılardan bir kitap bile yapabilir.

Acil Telefonlar

AKS 110
ACİL SERVİS 112
POLİS İMDAT 155
JANDARMA 156
SU ARIZA 185
CENAZE HİZMETLERİ 188

Ulaşım

Otogar (İzotaş)
0 232 472 10 10
Üçkuyular Terminali
0 232 259 88 62
Adnan Menderes Havalimanı
0 232 274 26 26
THY 0 232 484 12 20
TCDD Basmane Garı
0 232 484 53 53
TCDD Alsancak Garı
0 232 464 77 95
Denizcilik İşl. (Liman)
0 232 425 87 00

**Konak Belediyesi
Evlendirme Memurlukları**

Fuar Evlendirme Memurluğu
0 232 425 24 60
Eşrefpaşa Evlendirme
Memurluğu
0 232 250 25 05
Gültepe Evlendirme
Memurluğu
0 232 457 49 90
Güzelyalı Ümit Besen
Evlendirme Memurluğu
0 232 285 05 07

Konak Belediyesi Müdürlükler

Basın Yayın ve Halkla
İlişkiler Müdürlüğü
0 232 489 45 22
Bilgi İşlem Müdürlüğü
0 232 445 19 40
Çevre Koruma ve
Kontrol Müdürlüğü
232 482 10 36
Emlak ve İstimlak Müdürlüğü
0 232 489 45 18
Fen İşleri Müdürlüğü
0 232 489 48 58
Hukuk İşleri Müdürlüğü
0 232 489 31 73
İnsan Kaynakları
ve Eğitim Müdürlüğü
0 232 484 14 99
Kültür ve Sosyal İşler
Müdürlüğü
0 232 422 68 07
Mali Hizmetler Müdürlüğü
0 232 484 09 99
Plan ve Proje Müdürlüğü
0 232 489 45 59
Park ve Bahçeler Müdürlüğü
0 232 445 43 90
Sağlık İşleri Müdürlüğü
0 232 482 20 75
Temizlik İşleri Müdürlüğü
0 232 433 36 30
Ulaşım Hizmetleri Müdürlüğü
0 232 459 97 95
Veteriner Müdürlüğü
0 232 459 24 10
Zabıta Müdürlüğü
0 232 484 15 10
Merbel Genel Müdürlüğü
0 232 464 41 52

Resmi Daireler

Valilik
0 232 455 82 82
Büyükşehir Belediye Başkanı
0 232 293 12 00
İZFAŞ 0 232 497 10 00
Ege Serbest Bölge Md.
0 232 251 35 94
TRT Bölge Md.
0 232 463 02 03
Basın Yayın ve Enformasyon
İl Müdürlüğü
0 232 489 42 91
Emniyet Müdürlüğü
0 232 489 05 00
Güney Deniz
Saha Komutanlığı
0 232 463 01 00
Hava Eğitim Komutanlığı
0 232 285 96 50
İl Gençlik ve
Spor Müdürlüğü.
0 232 464 82 08
İl Müftülüğü
0 232 441 82 01
Meteoroloji Bölge Müdürlüğü
0 232 285 39 65
Defterdarlık
0 232 483 09 25
Milli Eğitim Müdürlüğü
0 232 477 21 00
Ulaştırma Bölge Müdürlüğü
0 232 495 20 00
Ege Bölgesi Sanayi Odası
0 232 441 09 09
İl Sağlık Müdürlüğü
0 232 441 81 11
Çevre İl Müdürlüğü
0 232 341 68 00
Dokuz Eylül Üniversitesi
0 232 464 80 47
Ege Üniversitesi
0232 388 01 10
Yüksek Teknoloji Enstitüsü
0232 750 60 00

Hastaneler

Hastane Poliklinik
AĞIZ BİRLİĞİ AĞIZ VE DIŞ
SAĞLIĞI POLİKLİNİĞİ
Ali Çetinkaya Bulvarı No: 34/1
Alsancak Tel: 0232 463 86 88
ATA DIŞ POLİKLİNİĞİ
Vasif Çınar Bulvarı Çelebi Apt.
No: 25 K:2 D:4 Alsancak
Tel: 0 232 464 86 26
ATAKALP HASTANESİ
1418 Sok. No: 16 Kahramanlar
Tel: 0 232 483 14 14
BAŞKENT ÜNİVERSİTESİ
ZÜBEYDE HANIM HAST.
6371 Sok. No:34 Bostanlı
Tel: 0 232 241 10 00
DENTAKİD ÖZEL
SAĞLIK HİZMETLERİ
Kıbrıs Şehitleri Cad. No: 53/4
Alsancak Tel: 0 232 465 11 05
DENTORİON AĞIZ DIŞ
ESTETİK MERKEZİ
Mustafa Bey Cad. No:1/1 D:18
Alsancak Tel: 0 232 464 88 11
DIET INN BESLENME VE
DİYET DANIŞMA MERKEZİ
Kıbrıs Şehitleri Cad.
Mayıs Apt. No: 4/7 Alsancak
Tel: 0 232 463 53 67 - 463 53 29

DİZDARER ÖZEL SAĞLIK
1394 Sok. No: 11 D:9 Alsancak
Tel: 0 232 464 04 06
DOĞU-ŞAN ÖZEL AĞIZ VE
DIŞ SAĞLIĞI POLİKLİNİĞİ
Cumhuriyet Bul. No: 181 D:3
Alsancak Tel: 0 232 421 59 65
DR. CEVDET TUĞRUL MEME
MER. ANKA ÖZEL SAĞLIK
Ali Çetinkaya Bul. No: 58/1
Alsancak Tel: 0 232 446 84 75
DR. A. KADİR DEMİREL
DIŞ KLİNİĞİ
Ali Çetinkaya Bul. No: 70 K:2
D:204 Sağlık Sitesi Alsancak
Tel: 0 232 421 89 12
www.kadirdemirel.net
DUYMER İŞİTME
CİHAZLARI MERKEZİ
1720 Sok. No: 2 Karşıyaka
Tel: 0 232 364 22 59
Kıbrıs Şehitleri Cad. No: 4
Alsancak Tel: 0 232 463 74 55
EL MİKROCERRAHI
ORTOPEDİ TRAVMATOLOJİ
HASTANESİ
1418 Sok. No: 14 Kahramanlar
Tel: 0 232 441 01 21
GELİŞİM EGE SPECT
TEŞHİS MERKEZİ
Mimar Sinan Cad. No: 13/1
Kahramanlar Tel: 0 232 464 22 32
İDEAL AĞIZ VE DIŞ
SAĞLIĞI POLİKLİNİĞİ
Talatpaşa Bul. No:16 D:1
Alsancak Tel: 0 232 463 09 39
www.idealclinic.com
İLGİM KADIN HASTALIKLARI
VE DOĞUM MERKEZİ
Talatpaşa Bul. 1434 Sok. No: 1/6
Alsancak Tel: 0 232 463 89 29
www.ilgim.com.tr
İRENBE TIP VE TÜP
BEBEK MERKEZİ
Talatpaşa Bul. 1436 Sok.
No:6 Alsancak
Tel: 0 232 464 58 88 (pbx)
KENT HASTANESİ
8229 Sok. No:30 Çiğli
Tel:0 232 386 70 70
KÜLTÜR TIP LABORATUVARI
1394 Sok. No: 11 Alsancak
Tel: 0 232 464 42 32
LAMED ÖZEL SAĞLIK HİZM.
1359 Sok. No:1 K:2 D: 5-6
Umut Sitesi Alsancak
Tel:0 232 464 22 33
ORTE AĞIZ DIŞ SAĞLIĞI
Ali Çetinkaya Bul. No: 67/3
Alsancak Tel: 0 232 465 05 50
ÖZEL ÇINARLI HASTANESİ
Anadolu Cad. No: 14 Çınarlı
Tel: 0 232 462 27 27
ÖZEL KENT TIP MERKEZİ
Kıbrıs Şehitleri Cad. No: 140
Alsancak Tel: 0 232 488 28 28
ÖZEL SMYRNA ART
TÜP BEBEK MERKEZİ
Anadolu Cad. No: 34 Bayraklı
Tel: 0 232 461 93 33 - 461 68 63
RETİNA GÖZ MERKEZİ
Talatpaşa Bul. 1488 Sok. No:3
Alsancak Tel: 0 232 464 49 49
SERDAR ÖZLER GÖZ KLİNİĞİ
1382 Sok. No: 32/4
Alsancak Tel: 0 232 463 98 76
STAR KADIN SAĞLIĞI
Ali Çetinkaya Bul. No: 66/4
Alsancak Tel: 0 232 464 71 51

TALATPAŞA TIP LAB.
Talatpaşa Bul. No: 61/2
Alsancak Tel: 0 232 463 08 97
TÜRKER DİŞ TEDAVİ
ORTODONTİ İMPLANT
1438 Sok. No: 1 Sema Apt.
Alsancak Tel: 0 232 422 43 43
TÜRK KANSER ARAŞTIRMA
VE SAVAŞ KURUMU İZMİR
Mahmut Bozkurt Cad. No: 47 /2
Alsancak Tel: 0 232 464 85 84
VELİ LÖK ÖZEL TEDAVİ MERKEZİ
1416 Sok. No: 11 Kahramanlar
Tel: 0 232 425 85 45
YAŞAM LABORATUVARI
Kıbrıs Şehitleri Cad.
1447 Sok. No: 6/1
Alsancak Tel: 0 232 464 55 64
ZÜBEYDE HANIM TIP MERKEZİ
Zübeyde Hanım Cad.
No: 39/B Alaybey Karşıyaka
Tel: 0 232 366 22 77

**KONAK BELEDİYESİ
SEMT MERKEZLERİ**

SEMT MERKEZLERİ
Nazime-Sacide Akarcalı
Semt Merkezi
2814 Sok. No: 7
Tel: 0 232 445 29 06
Mersinli/İzmir
Basmane Semt Merkezi
1299 Sok. No: 7 Basmane
(Oteller Sokağı)
Tel: 0 232 445 93 79
Agora Semt Merkezi
806 Sok. No: 7 Patlıcan
Yokuşu/Agora
Tel: 0 232 483 05 98
Saadet Mirci Semt Merkezi
843 Sok. No: 50 İkiçeşmelik
Tel: 0 232 425 35 10
İsmetpaşa Semt Merkezi
360/1 Sok. No: 5 İsmetpaşa
Tel: 0 232 457 37 40
Ballıkuyu Semt Merkezi
Kocatepe Mah. Hacı Efendi Cad.
No: 232 Ballıkuyu
Tel: 0 232 446 00 40
Eşrefpaşa Semt Merkezi
İkiçeşmelik Cad. No: 5
Cicipark İçi
Tel: 0 232 250 71 00
Gültepe Semt Merkezi
Plevne Cad. No: 18 Gültepe
Tel: 0 232 433 25 77
Kadın Danışma Merkezi
442 Sokak No:73 Konak
Tel: 0 232 425 35 01
Mehmet Ali Akman
Semt Merkezi
4/1 Sokak No: 6
Diyarbakır Apartmanı
Güzelyalı
İleri Yaş Sağlıklı
Yaşam Merkezi
Halil Rifat Cad. No:380 Konak
Tel: 484 53 00/2984
Tarık Dursun K.Yazar Evi
269 Sokak No:12 Karataş
Tel:0 232 422 52 36

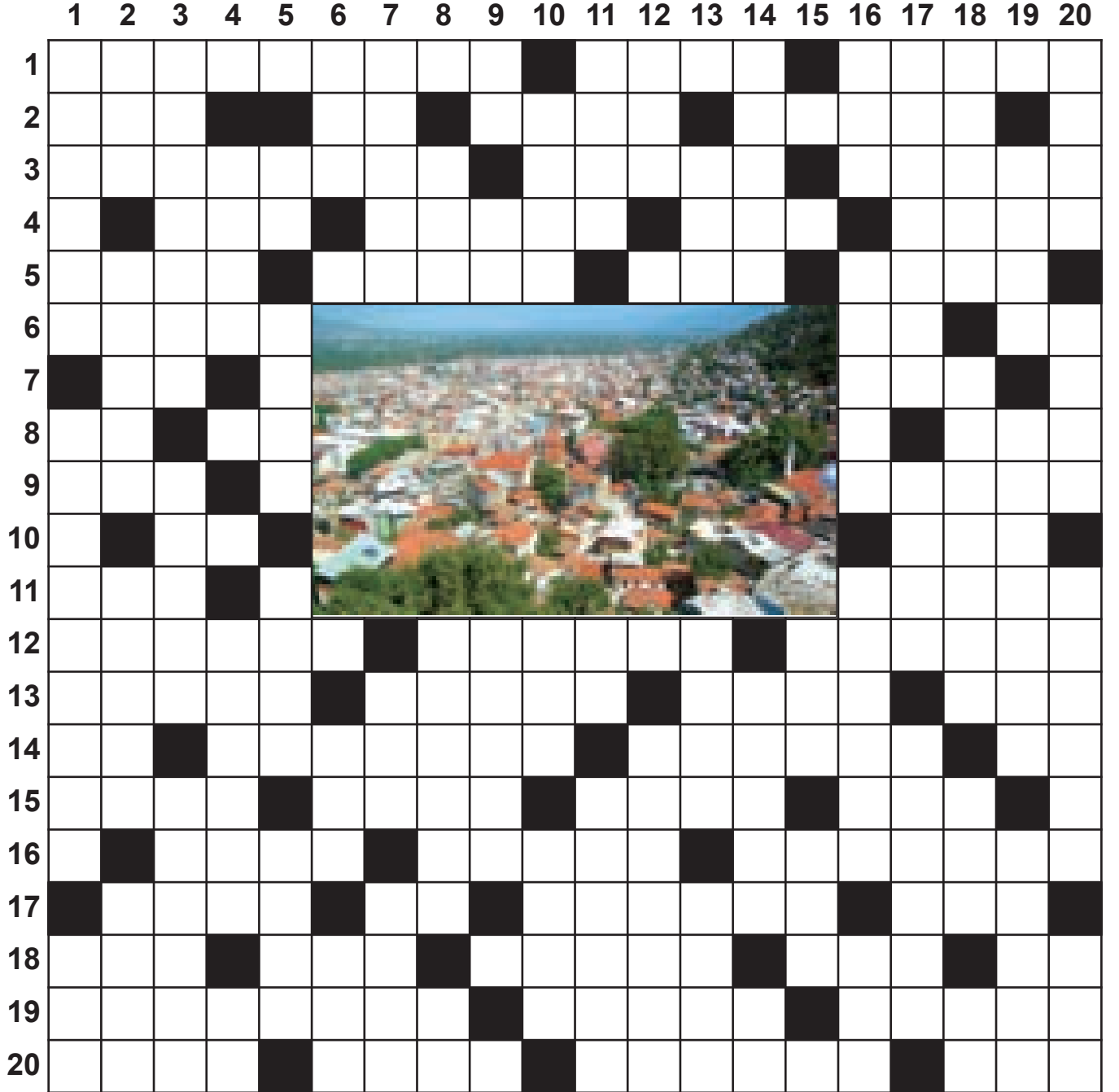
Oteller

OLİMPİYAT OTEL
945 Sk. No: 2 Basmane/İzmir
Tel: 0 232 425 12 69
MERKEZ OTEL
Anafartalar Caddesi No:755
Tel: 0 232 483 93 83

BULMACA... BULMACA... BULMACA... BULMACA... BULMACA...

SOLDA SAĞA

1- İzmir'in Manisa sınırındaki ilçesi (ortadaki fotoğraf) - Bir güz meyvesi. Yunan klasik devrinde, sitenin yönetim, politika ve ticaret işlerini konuşmak için halkın toplandığı alan, halk meydanı. **2-** Muhtar heyetini oluşturan her bir üye - Bir şeyin geçtiği yerde bıraktığı belirti - Sporda anlaşmalı sonuç - Meyvelerle üretilen bir içki... **3-** Verim - Kullanılması hemen mümkün olan para, peşin para - Aşırı gelişmiş. **4-** Organları saran ince örtü - Farça'da anne - Tartışma, kavga, dalaşma - Karadeniz teknesi. **5-** Utanmaktan emir - Ağaç veya demirden yapılan uzun ve kalın destek - Damarlarımızda dolaşan sıvı - Yemiş toplamak veya kamburluk anlamında Osmanlıca sözlük. **6-** Ticarete kayba uğrama - Dokuma maddelerinin bükülmüş liflerinden yapılan bağ - Bir mühendislik cetveli. **7-** Bir nota - Rutubet. **8-** İlgi eki - Kısa zaman - Batı Anadolu köy yiğidi, zeybek. **9-** Eskiden sanat ve ticaretle uğraşanlara verilen ad - Gerçekte yeri olmayıp zihinde tasarlanan, mevhum, farazi tahminî. **10-** Radyumun sembolü - Çabuk, acele. **11-** Bayağı - Gülme duygusu uyandıran, güldürücü, gülünç. **12-** Elinden iş gelme durumu, ustalık, maharet - Kolaylıkla uygulanabilir, kullanışlı - Hilesi olan, içine hile karışmış, hile ile yapılmış. **13-** Bilginler - İri taneli bezelye - Bir erkek adı - Kesintilerden sona geri kalan. **14-** Çince'de güneş tanrısının adı - Gece-gündüz eşitliği - Tayin etmek - Uzaklık belirten söz. **15-** Haberci - Peru'nun başkenti - Anadolu'da kiraya verilen tarlanın geliri - Tibet'te, Asya'nın bazı yörelerinde yabani veya evcil olarak yaşayan, kılları uzun öküz türü. **16-** Hizip - Bir tarafa yatırma, eğme - Her zaman görülen, olağan. **17-** Şiir yazan kimse - Bir renk - Gemilerde oda - Bir sayı. **18-** Deniz kıyısında bolca bulunan - Bir besin - Kinakınadan elda edilen ve sıtmanın tedavisinde kullanılan beyaz alkaloid - Parlak olmayan, donuk - Bir nota. **19-** Sonsuza kadar - Erteleme - Bir borcun ödeneceğine teminat olarak ödenince geri alınmak şartıyla borçlunun alacaklıya verdiği değerli eşya. **20-** Mal, ticaret malı - Bir işte yetkili olan, bir işi yapan, erbab - Tiksinme, tiksinti - Çelişkili ve tutarsız iki cümleyi birbirine bağlamaya yarayan bir söz, lakın.

YUKARIDAN AŞAĞIYA

1- Bol sulu bir yaz meyvesi - Genelde yazlık sezonda ilgi gören, İzmir'in en küçük ilçesi - Kötü. **2-** İşkence, eziyet - Şans - Bir şeyi ispatlamak için gerekli belge - Bir kurumun, bir kuruluşun alt mevkilerindeki iş yerlerinden her biri. **3-** Güzel bir yeri, bölgeyi, tabiatı gösteren resim - İriye yakın, biraz iri - Sonuçsuz kalmak, sonuca ulaşamamak. **4-** İneğin süten kesilmiş erkek yavrusu - Belirli bir süre çalıştıktan sonra kanunlar gereği işi ile ilgisi kesilerek kendisine aylık bağlanmış olan kimse - Rusçada evet. **5-** Uluslararası

plakalarda İran'ın kısaltılması - Bir mal veya paranın, belirli bir süre içinde emek verilmeksizin sağladığı gelir - Argoda çalma - Kalıtımsal. **6-** Üst üste gelen iki parçayı bir birine bağlamak için kullanılan demir çivi - Birinci olarak, en başta - Herhangi bir topluluğu oluşturan bireylerden her biri, aza. **7-** En fazla - Birdenbire - Bunama. **8-** Çok taneli bir meyve - Kandaki alkol miktarını gösteren birim - Nikelin sembolü. **9-** Yemek - Dahı anlamında bir ek - Sayıların işareti. **10-** Dişi siğir - Dingil - Sözleşme. **11-** Kira geliri - Tantalın sembolü - Duyuru yoluyla. **12-** Tavlada bir - Toyca, bereriksizce. **13-** İnsansız hava aracı - Kontenjan sayısı - Sert, kaba. **14-** Değerli maden - Tartışılarak varılan kesin yargı - Lorentiyumun kembolü.

15- Yenecek kadar olgun olmayan olmamış - Mikroskop camı. **16-** Ağa, ağabey - Çok anlamlı bir kelimeye, her defasında başka bir anlam yükleyerek birbirine yakın birkaç yerde kullanma - Düşünüleni dolaylı olarak anlatan söz - Arka, geri. **17-** İzmir'in tarihi spor kulübü - Mercan adası - Bir şeyin iyi veya kötü olma özelliği. **18-** Ağaç topluluğu - İzmir'in bir ilçesi - Elma armut kurusu - Kabaca evet. **19-** Çukur yer - Erdem - Bir bütünden kesilmiş veya ayrılmış ince, yassı parça. **20-** Işığı yansıtan, varlıkların görüntüsünü veren, cilalı ve sırlı cam - Gerçekleştirilmesi zamana bağlı istek - Bir kimse veya bir olayın anısını yaşatmak için bir şey üzerine kazılan yazı, yazıt, Valide, anne.

önce çocuklar, önce eğitim

Eğitime destek vererek, yıpranan devlet okullarının bakım ve onarım çalışmalarını yapıyoruz.

Öğrencilerimize dağıttığımız kitap ve kırtasiyeler ile kişisel gelişimlerine katkıda bulunuyoruz.

Okullarımızda tiyatro sahneleri oluşturuyor.

Öğrencilerimize yönelik kültür gezileri düzenliyoruz.

Çocuklarımızın kalbinde yeşerecek tek bir dalın,

hepimizi taşımaya yetecek güce sahip olduğuna

inançla çalışıyoruz ve çalışacağız.

KONAK BELEDİYESİ

ŞEHİRİMİZİN YENİ HEYECANI

Karataş Dario Moreno Sanat Merkezi

Kent kültürünü yaşatan birimlerimizin sayısını artırıyoruz. Tarihi Asansörün bulunduğu sokakta, Karataş Dario Moreno Sanat Merkezi'ni, şehir hayatına katmaya hazırlanıyoruz. Sürdürülebilir sanat politikası adına bu alanda da çocuklara öncelik vereceğiz.

KONAK BELEDİYESİ